Llengua Nacional

Núm. 64 III trimestre del 2008, any XVIII 4 €

Llengua nacional i llengua imposada

Units pel voluntariat i la llengua

Sobre alguns termes correlatius

Les pòpies i els papiols

El mil·lenari de l'abat Oliba

Crònica d'un desafiament inimaginable

Llengua Nacional

La revista defensora de la nostra llengua

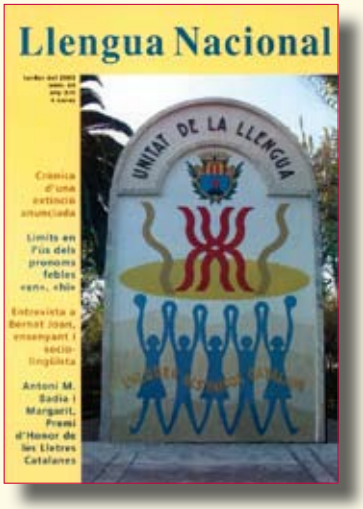

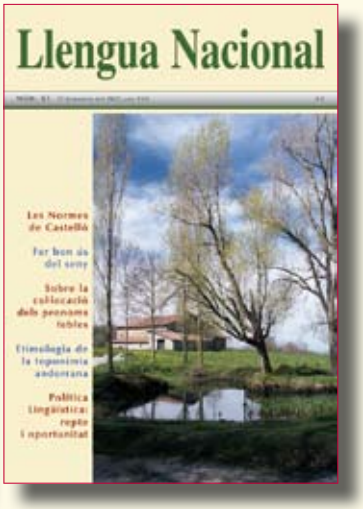

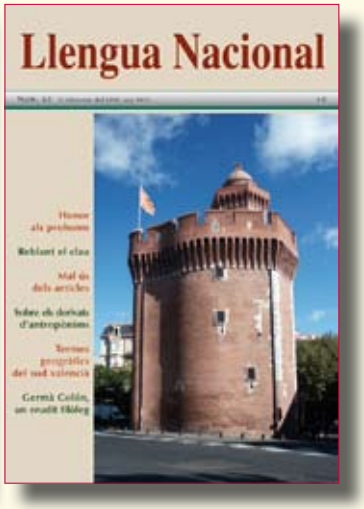

La revista LLENGUA NACIONAL explica i defensa els valors de la nostra llengua; també impulsa el seu bon coneixement, domini i ús. Subscriviu-vos a LLENGUA NACIONAL. Assegureu-vos ara la llengua, perquè ningú no ho farà per vosaltres!

DADES PERSONALS:

Nom _____ Cognoms _____

Adreça _____

Codi postal _____ Població _____ Comarca _____

Telèfon _____ Adreça electrònica _____

Se subscriu a la revista trimestral LLENGUA NACIONAL pel període d'un any, prorrogable, si no hi ha ordre en contra, amb un import de:

❑ 45 € = soci protector ❑ 30 € = soci numerari ❑ 18 € = subscriptor regular

FORMES DE PAGAMENT:

❑ ingrés directe: 2013 0088 69 0200522492 (Caixa de Catalunya)

❑ banc: Entitat |__|__|__|__| Oficina |__|__|__|__| Control |__|__| Núm. compte |__|__|__|__|__|__|__|__|__|__|

Adreceu aquesta butlleta a:

Associació Llengua Nacional / Bústia postal 24057 / 08080 Barcelona

Telèfon: 93 456 88 79 — a/e: llengua@llenguanacional.cat

LA FLAMA DE LA LLENGUA

Mil·lenari de l'abat Oliba

Diu Ramon d'Abadal: «La formació de Catalunya, la seva gestació, fou molt llarga, i ningú no podrà dir mai quan n'advingué el naixement, perquè les nacions no neixen com els homes en uns minuts, sinó en uns parts perllongats i indefinits.»

En aquest període remot de l'època de l'adveniment, de petites clarors i de grans foscúries, s'han d'emplaçar-hi uns determinats personatges, uns determinats fets, unes determinades circumstàncies. Malgrat que elles per si mateixes no han estat definitòries, sí que han condicionat tot el procés posterior i han conduït la nostra societat, d'una manera irreversible, vers uns camins concrets.

Entre aquests personatges, sense cap mena de dubte, hem de situar-hi la colossal figura d'Oliba de Cerdanya. Com comenta Anselm Maria Albareda: «Fou un d'aquests homes excepcionals que la Providència té cura de trametre en els moments transcendents de la formació dels pobles –capdavanters lluminosos, estructuradors espirituals, pares de la Pàtria.»

L'any 1008, ara fa un mil·lenni, aquest fill de comtes, retirat a la vida monàstica, fou elegit abat de Sant Miquel de Cuixà i de Santa Maria de Ripoll. Era l'inici d'una notable trajectòria religiosa, política i intel·lectual.

Amb ell arriba una de les etapes de màxima esplendor de Catalunya: fou un gran líder espiritual i conseller polític, creador i impulsor de la Pau i Treva, dinamitzador de la vida intel·lectual amb *scriptoria* i biblioteques excepcionals. Va consagrar una nova i monumental església del monestir de Ripoll i esdevingué un ferm valedor de l'art romànic, com també el qui donà nova vida a la muntanya de Montserrat.

Ara és el moment, en els diferents llocs relacionats amb la seva figura, de commemorar aquest mil·lenari com a abat de Cuixà i de Ripoll, de promoure celebracions –que com a catalans li devem– que ajudin a conèixer i reconèixer un personatge excepcional, una figura amb una obra que cal fer perviure. ◆

Comissió Abat Oliba. Ripoll

Col·lectiu Veu Pròpia

Davant el greu problema que, per a la llengua catalana, representa la immigració massiva experimentada recentment a casa nostra (vegeu LLENGUA NACIONAL, núm. 60, p. 3), és un confort saber que existeixen iniciatives com la del Col·lectiu Veu Pròpia, format per immigrants que adopten decididament una posició a favor del català. Per això reproduïm un resum dels «Catorze motius pels quals jo, un nouvingut, he triat de parlar també en català», text signat per Toni F.D. i que es podia trobar, sencer, a internet (www.veupropia.info/).

1. Perquè no sóc «castellanoparlant». És a dir, no tinc pas cap característica genètica que em separi dels catalanoparlants.

2. Perquè puc conèixer gent nova. La prohibició del català durant tant temps ha comportat que els catalans siguin tancats. Ara bé, un cop parles català, descobreixes una gent que es relaciona amb tu de forma diferent.

3. Perquè em dóna accés a una nova cultura.

4. Perquè em convé laboralment. Moltes de les millors feines en aquest país requereixen saber català.

5. Per deixar de ser immigrant. Qui ha triat d'anar a viure Madrid o París, per posar dos exemples, sempre serà considerat per molts un immigrant; però el qui tria un lloc on hi ha una llengua minoritzada, com és el cas de Catalunya i el català, ho té molt més fàcil: un cop adopta la llengua és considerat un més del país.

6. Perquè la gent d'aquí valora molt aquest esforç. Vivim en un país on sovint la mateixa gent no valora prou la seva llengua i cultura. Quan arriba algú de fora i fa un esforç que molts d'aquí no farien, la gent ho valora molt positivament.

7. Per respecte al país que m'acull. La cultura d'aquest país ha estat perseguida durant segles, hi ha alguns poders entestats a fer-la desaparèixer i sovint han utilitzat la immigració com a arma de substitució lingüística; però jo com a immigrant no em penso deixar utilitzar, i crec que el mínim que podem fer per un país que ens ha acollit és aprendre la seva llengua.

8. Perquè hi tinc dret. Jo visc aquí i tinc el mateix dret que qualsevol altre de parlar català.

9. Perquè és divertit. Aprendre nous mots, nous sons, és un motiu més per a riure i gaudir.

10. Perquè em pertany. M'ha costat molt parlar català i ara que ja ho he aconseguit no deixaré que ningú em trepitgi la llengua, ara ja és la meva llengua i també em pertany a mi.

11. Per normalitat. Per què ha de ser normal que un catalanoparlant miri una pel·lícula en castellà al cine i, en canvi, trobem anormal que un castellanoparlant triï una pel·lícula en català?

12. Perquè sóc tan català com qualsevol altre. Una cosa que m'ha ensenyat aquesta cultura és que hom no neix català, sinó que n'exerceix, i com que jo n'exerceixo sóc igual que qualsevol altre.

13. Per preservar la diversitat cultural i lingüística del món. Cada dia desapareixen llengües i cultures, i el català pot ser-ne una si no compta amb la nostra protecció, amb la implicació positiva de tota la societat. Pensem que aquí és l'únic lloc del món on es pot parlar català; si desapareix d'aquí, serà una pèrdua irrecuperable per a tota la humanitat.

14. Perquè em dóna la gana. ◆

EDITORIAL
• Col·lectiu Veu Pròpia 3

TRIBUNA
• Condescendència hispana. Bernat Joan i Marí 5

SOCIOLINGÜÍSTICA
• Quan *parlar* significa més que *parlar*. Quim Gibert 6
• Contra el parany de la manipulació. Quim Gibert 7
• Castellà i anglès per [*sic*] trobar feina. Marcel Fité 8
• Ideologies de la desmobilització. Carles Castellanos 10
• Llengua nacional i llengua imposada. Ramon Monton 11
• Perseverança. Marcel Fité 14
• Units pel voluntariat i la llengua. Marc A. Adell / Marc V. Adell 15

SINTAXI
• Disbarats en el món dels verbs. Roser Latorre 18
• Sobre alguns termes correlatius. Albert Jané 19

LÈXIC
• Les pòpies i els papiols. Carles Domingo 21
• Sobre el verb *passar*. Pere Ortís 25
• Sobre el substantiu *informe*. Lluís Marquet 26

AMICS I MESTRES
• Mil anys de l'abat Oliba. Assumpta Dodas 27
• La modernitat de la Pau i Treva. Elisabet Ferran i Planas 29
• Crònica d'un desafiament inimaginable. Josep M. Muntaner i Pasqual 31
• En record de Rafael Caria. Andreu Bosch i Rodoreda 43

BIBLIOGRAFIA

• El cim dels Espadats. Josep Espunyes 45
• Llengua i comunicació. Marcel Fité 45
• L'ànima de la vall. Josep Ruaix i Vinyet 46
• Entorn i vigència de l'obra de Fabra. Xavier Rull 46

La disciplina en les formes externes de l'idioma és encara per a l'escriptor el millor negoci; per ella se salva ell mateix de la singularitat i coopera a evitar que l'idioma a la llarga es trossegi en petits nuclis locals amb escassa força d'expansió.

Carles Riba

PUBLICACIÓ I ADMINISTRACIÓ:
Associació Llengua Nacional
Registre d'Associacions núm. 12842
Dipòsit legal: B-35574-91
ISSN: 1695-1697

ADREÇA POSTAL:
C. de Sant Pere més Alt, 25
08003 BARCELONA
A/e: llengua@llenguanacional.cat
http://www.llenguanacional.cat

DIRECTOR: Ramon Sangles i Moles
A/e: rsangles@llenguanacional.cat
Tel.: 669 85 32 37
CONSELL ASSESSOR: Miquel Adrover, Gabriel Bibiloni, Carles Domingo, David Casellas, Mercè Espuny, Francesc Esteve, Joan Ferrer i Costa, Josep Ferrer i Ferrer, Marcel Fité, Pilar Gispert, Rosa V. Gras, Albert Jané, Bernat Joan, Lluís Marquet, Joan-Carles Martí, Víctor Pallàs, Carles Riera, Josep Ruaix, Màriam Serrà, Jordi Solé i Camardons

MAQUETACIÓ: Jordi Ardèvol

PORTADA: El monestir de Ripoll

FOTO: R. Puig Coromines

Llengua Nacional és membre de l'APPEC

La redacció no s'identifica necessàriament amb les opinions expressades en els articles publicats.

Condescendència hispana

Bernat Joan i Marí

Em cauen més bé els espanyols «conllevantes», com Ortega y Gasset, que no els espanyols «talantosos» i condescendents, com Zapatero i bona part de la seua colla. Com a mínim, els «conllevantes» reconeixen que no ens suporten. I això ja és un què. Posar les cartes sobre la taula implica atenir-se a unes determinades regles del joc. I aquesta premissa no sempre es compleix. N'hi ha que prefereixen jugar amb les cartes marcades (per molt que la marca esdevingui, dia rere dia, d'allò més òbvia). Dic això perquè hem entrat en una situació molt curiosa, concretament, pel que fa al finançament autonòmic: s'està produint una aliança *de facto* entre els governs de Catalunya, el País Valencià (o Antic Regne de València, que ja em va bé!) i les illes Balears i Pitiüses enfront del govern espanyol –amb el suport o el xantatge (segons la lectura que se'n vulgui fer) d'autonomies com Andalusia o Extremadura–. Sembla que el president d'Andalusia ha de donar el seu vist-i-plau a qualsevol canvi que afecti el finançament de les Balears –i el d'Extremadura, en una actitud més «quinqui» (per dir-ho d'alguna manera), va dir que, si es proposaven canvis en el finançament autonòmic de Catalunya, «ens veurem les cares»–. No seria estrany que, en alguna d'aquestes reunions amb presidents autonòmics –tret d'Euskadi, que és autònoma, en aquest punt–, sobre finançament, s'acabàs amb ofertes de sortir al carrer i arreglar les coses *como los hombres*. O, com dirien en anglès, *like machos*.

Tot plegat recorda la humiliació al catalanisme que va infligir el mateix Zapatero passejant-se pel Carmel com si fos Jehovà portant mannà madrileny als catalanets –enmig de visques més o manco etnodescentrats– o la basca que entrava a tothom quan feia entrar el TGV a Barcelona –connectat amb Madrid abans que amb València o amb Europa–, just abans de les últimes eleccions generals espanyoles. El mateix Zapatero, ja fet un autèntic Z, és a dir *Zorro*, es vantava de tornar

a posar Magadalena Álvarez com a ministra de Foment, i un dels dos –ja no record qui– etzibava que Álvarez havia estat la ministra que «havia fet més per Catalunya». Als catalans, als valencians, als mallorquins, menorquins, eivissencs i formenterers, ja ens bastaria que no hi fessin res, per nosaltres, des de Madrid, i que deixassin que fóssim nosaltres els qui treballàssim, sense les mans lligades pel pressupost, per nosaltres mateixos.

A hores d'ara, el president Montilla ja pateix –i pateix prou, com a unionista conscient, que coneix bé Espanya, però també coneix bé Catalunya– en veure com creix la desafecció envers l'Estat entre els catalans. Montilla sap perfectament que aquesta desafecció no es tradueix en vots d'una manera immediata, però que, com les riuades, té un potencial i una imprevisibilitat del tot extraordinaris. A Madrid no hi pensen, perquè consideren, encara, ingènuament, que Catalunya és Espanya i que els catalans aprenen a parlar català a vuit o deu anys, mentre que el castellà ja el dominen en l'etapa fetal. Francesc Camps també hi pensa des del punt de vista unionista, però, en ell, hi predomina aquest sentit tan valencià i tan mediterrani de salvar la pell davant els depredadors. Camps és dels qui mengen verdura i beuen suc de taronja, i desconfia dels qui mengen carn crua cada dia i provenen de les estepes de l'altiplà. L'espanyolitat de Camps és molt més epidèrmica que la de Castells o que la d'Antich: també li va bé la unió superior d'Europa, o, fins i tot, es podria trobar bé dins un imperi valenciano-napolità, mentre no es posassin massa entrebancs al totxo ni gaires fàstics als negocis. Com Matutes. Potser em passa per proximitat eivissenca, però jo sempre he vist Matutes com a menys espanyol que Mas o Ibarretxe –per posar dos exemples bons d'entendre.

Mentrestant, a Espanya, presenten l'unionisme com si fos nacionalisme català, i continuen als llimbs predemocràtics, pel que fa a organització de l'Estat. En la mentalitat espanyola, d'autonomies, res de res; com a màxim, una mica de descentralització per a acontentar les colònies.

Avui encara em deman si la consdescendència hispana és fruit de la ignorància o de la mala fe –elaborada amb una finesa jesuítica, per fer-nos patir basques dia rere dia–. En qualsevol cas, serà una nosa que ens haurem de treure de sobre, per pura higiene mental, si no volem caure en l'estereotip més o manco histriònic del *català emprenyat*. A la nova fornada socialista espanyola els ocorre allò que a principis del segle passat ja apuntava el qui fou primer president de la Mancomunitat de Catalunya, Enric Prat de la Riba: «Ofenen quan pensen elogiar-te, i t'insulten pretenent que et donen suport i t'estimen.» ◆

Quan *parlar* significa més que *parlar*

Quim Gibert (psicòleg)

El psiquiatre Boris Cyrulnik diu que atribuïm sentit a les coses perquè el nostre és un món viu, que es mou a cavall de la memòria i els somnis. A fi i efecte d'exemplificar-ho, Cyrulnik ens relata la historieta d'un pare feinejant en el jardí mentre la mainada guaita la televisió al menjador. Quan el pare entra un moment a casa se sorprèn de veure la cara de terror que la pel·lícula desvetlla en els seus fills. En la pantalla, un home està a punt de prendre's una tassa de te. Una estona abans, algú ha ficat cianur en el te, però el pare, com que era al jardí, no pot lligar caps i troba exagerada la reacció dels fills. I és que la canalla dedueix que el risc que corre l'home és mortal. Simultàniament, doncs, una mateixa escena esfereeix aquells que han seguit fil per randa el film i deixa indiferent a qui contempla una imatge aïllada. Per a la mainada, la tassa de te representa més que una tassa de te, atès que tenen ben enregistrada la seqüència anterior, la del cianur; i, en conseqüència, el possible desenllaç fatal que es pot desencadenar en una seqüència posterior. És a dir, el present que observen els vailets ha quedat impregnat d'un passat recent, fet que provoca angoixa tan sols de pensar en un futur immediat. Només qui va seguint la pel·lícula disposa d'una panoràmica del que s'esdevé. Això explica el contrast emocional que es produeix entre la canalla i el pare.

Aquest relat és extrapolable a l'àmbit dels usos lingüístics. I és que quan els catalanoparlants ens passem sistemàticament al castellà és probablement perquè ens estem massa hores al jardí, que vindria a representar un espai d'evasió. Veure el film sencer des del menjador, que vindria a representar un espai proper a la nostra realitat sociolingüística, és un patiment gens exagerat. Bàsicament perquè la realitat sociolingüística del català va de mal borràs, salvant les excepcions que vulgueu. Aquest *dolor de llengua*, que diria el magnífic escriptor Enric Larreula, no és entès per qui tot d'una entra des del jardí. Senzillament perquè el fragment televisiu que pugui contemplar en aquell incís no li transmet cap dada significativa.

Arran de la fragilitat en què es mou el català, sobretot a l'hora de fer-lo servir, parlar castellà representa molt més que parlar castellà: representa arraconar progressivament els usos lingüístics interpersonals del català, amb la qual cosa la llengua corre el risc d'extingir-se. I, ens agradi o no, en som còmplices.

Sentir el forner parlant en castellà a un client mentre esperem el torn, no implica que el forner no sigui competent en català (o que ens pugui entendre). Ser capaços d'encetar converses en català sovint depèn de nosaltres. És sols qüestió de voler-ho; i persistir en el manteniment del català, malgrat que ens responguin en castellà, perquè en més d'un cas l'interlocutor s'acaba passant al català. En aquest sentit, Cathy Sweeny, una filòloga irlandesa que des de 1969 viu a Mallorca, diu «tenc per norma avançar-me a saludar jo primera i adreçar-me a l'interlocutor en català per així establir la llengua de comunicació» (dins el llibre *Nosaltres, els catalans*). De fet, parlar en català representa molt més que parlar en català: representa revitalitzar, en hores baixes, la nostra principal senya d'identitat. Per a Francesc Ferrer i Gironès, polític i escriptor, amb una sola actuació en tindríem prou: «Seria bo que els catalans mai no abandonéssim la llengua, en cap cas [...]. Si tots sempre parléssim en català, sense renunciar-hi mai, ja seria suficient. Cal saber que jurídicament no tenim obligació de parlar en cap altra llengua que la nostra» (dins LN, núm. 53, p. 39). I és que la màxima de Ferrer Gironès era: «Qui estima la llengua, la fa servir.» ◆

www.culturamenorca.org/sal

La teva web de consulta sobre la llengua catalana a Menorca:
publicacions
cursos
normatives
ajuts i campanyes...
i l'espai virtual Bústia de la Ciutadania
per poder fer consultes o comentaris sobre la llengua.

CONSELL INSULAR DE MENORCA

Contra el parany de la manipulació

Quim Gibert (psicòleg)

Adolf M. P. és un jove de Gandia (la Safor) que estudia a la Universitat de València en una línia en valencià. No obstant això, en un dels darrers exàmens finals els exemplars que va repartir el professor eren únicament en castellà. El saforenc li va demanar, sense vacil·lar, la versió valenciana. Tot i que allò més lògic és que els professors de línia en valencià disposin de models en aquesta llengua, l'examinador li va respondre que fer aquesta gestió suposava endarrerir el començament de la prova i que, per tant, era un perjudici per al conjunt de la classe, que suposadament no tenia cap inconvenient a acceptar-ho en castellà. L'Adolf va contestar que si calia posposar momentàniament l'inici de l'examen era perquè el professor no havia fet correctament la seva feina com a docent de línia en valencià. La resposta de l'estudiant va ser assertiva i valenta. Assertiva, perquè va expressar la seva disconformitat en l'instant apropiat, amb la qual cosa va defensar els drets propis. I valenta, perquè res no el va aturar davant el que era una injustícia: l'incompliment de la normativa lingüística. A més, l'universitari de Gandia va detectar de seguida que la reacció de l'examinador no havia estat gens honesta. Culpabilitzar i responsabilitzar un altre de perjudicar els companys d'una possible tardança, és una forma de manipular sentiments.

Segons el diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans, manipular és 'influir astutament (sobre una persona o una col·lectivitat) per tal que actuïn d'acord amb interessos aliens'. En aquesta línia, Isabelle Nazare-Aga, experta en teràpia del comportament, detalla que el manipulador tendeix a desresponsabilitzar-se de les seves obligacions i a transgredir l'ètica: «Aquesta ètica, la que ens ha inculcat la nostra cultura judeocristiana, profundament ancorada en nosaltres, ens fa creure des de temps remots que una mare no pot voler el mal per als seus fills, que un metge o un terapeuta no pot voler explotar econòmicament i mentalment els seus pacients, que un marit no pot voler destruir moralment la seva esposa, aquella dona que ha escollit d'estimar per sempre.» Això explica que un docent d'aquest perfil, en lloc de ser un referent a imitar, sigui capaç de vulnerar descaradament els compromisos universitaris. I que ho faci a partir d'unes raons aparentment convincents: «no té sentit retardar la convocatòria si el castellà tothom l'entén». Aquest argument, però, no és més que una disfressa davant la seva manca de respecte envers els acords universitaris en matèria lingüística. Per a avançar com a poble, és bàsic destapar i combatre aquestes manipulacions. I, paral·lelament, promocionar actituds valentes, que sovint passen per aprendre a dominar la por. És així com s'educa emocionalment a fi i efecte de vertebrar un caràcter ferm i responsable.

En aquest sentit, l'historiador Josep M. Batista i Roca va deixar escrit que tradicionalment el nostre tarannà no ha tingut res a veure amb l'excessiva tendència actual a la lleugeresa, a la perenne ironia i a la inconsciència o imprevisió en molts moments i en molts actes. Per a Batista i Roca, aquesta tendència prové d'una feblesa moral que «ens inclina a inhibir-nos dels problemes i a defugir d'atacar-los a fons per resoldre'ls. Cal, doncs, enfortir-nos, tenir confiança en el nostre propi esforç [...] crear el gust per l'acció i la lluita contra les dificultats que se'ns presentin, i l'ambició de superar-les». De fet, el jove de la Safor va aconseguir de superar aquella prova universitària. Però el que millor li va sortir aquell dia fou la lliçó magistral que va impartir de valentia, ètica i valencianitat. ◆

«Castellà i anglès per [*sic*] trobar feina»?

Marcel Fité

Amb el titular que acaben de llegir (però sense l'interrogant) un diari català encapçalava la notícia sobre els resultats d'una enquesta efectuada amb el títol «Estudi sociodemogràfic i lingüístic de l'alumnat de 4t d'ESO a Catalunya».

El diari, a continuació, ens informava que els alumnes d'aquest nivell educatiu situen la llengua catalana al tercer lloc del mercat laboral, per darrere del castellà i de l'anglès. Per a aquests alumnes la llengua més útil a l'hora de trobar feina seria el castellà, que en una escala de 0 a 10 obtindria un 9'2. L'anglès hi seria valorat amb un 8'85, i el català es quedaria amb 8'15 punts.

Podríem preguntar-nos (i penso que ho hauríem de fer) moltes coses arran del conjunt de resultats d'aquest estudi. Especialment sobre l'ús i les intencions d'ús del català que se'n desprenen.

Però en aquest article ens centrarem en la percepció que tenen els alumnes sobre la utilitat de conèixer el català per a trobar feina i en el tractament informatiu que se n'ha fet en algun mitjà.

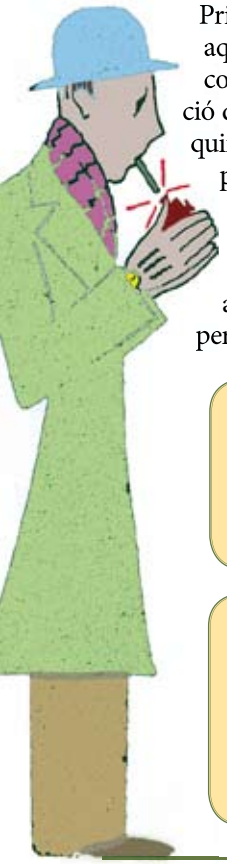

Primer de tot, es fa evident que aquest estudi ens serveix per a conèixer i entendre la percepció que tenen aquests escolars de quinze anys sobre les seves perspectives laborals en relació amb els seus usos i coneixements lingüístics. Que la percepció que tenen els alumnes sigui la que hem dit, però, no vol pas dir que hagi de correspondre's necessàriament amb la realitat que després trobaran. Tot i això, és molt important de tenir en compte les dades que aquests estudiants aporten, perquè el que pensin els joves sobre la llengua acabarà tenint un pes important en l'ús que en el futur en puguin arribar a fer.

Amb tot, cal tenir en compte que la percepció que tenim de les coses es fa sempre des d'una determinada posició (el lloc des d'on es mira) i amb una determinada perspectiva temporal (l'època o l'edat que es té en fer l'observació). Estic segur que la mateixa enquesta, analitzada en detall, ratificaria aquest supòsit (no costa gaire d'imaginar-se importants diferències entre les respostes d'alumnes de zones i d'edats distintes).

Així, per exemple, els mateixos dies en què sortien els resultats d'aquest estudi em va arribar a les mans una enquesta efectuada per una professora[1] de Cicles Formatius de Grau Mitjà a 30 antics alumnes seus, tots d'origen estranger (majoritàriament sud-americans), d'entre disset i vint anys. Aquests antics alumnes, per tant, estaven en l'edat d'incorporar-se al món laboral, una situació molt diferent de la de l'alumnat de 4t d'ESO. A la pregunta sobre què caldria millorar en el Cicle Mitjà que havien cursat per tal de facilitar la seva inserció en el món del treball, la resposta majoritària (un 44%) va ser millorar, per aquest ordre, el coneixement del català i de l'anglès. El castellà no hi apareix.

1. Isabel Naya Ariste, «La integració sociolaboral dels joves: reptes i oportunitats».

El català és una llengua viva, propera, parlada per milions de persones que l'estimen i la transmeten des de fa més de deu segles, generació rere generació

Els entesos auguren un futur més aviat magre per a tots aquells parlants de l'anglès o de qualsevol altra llengua de les considerades «grans» que es pensin que amb la seva llengua ja en tindran prou per a anar pel món

El canvi de perspectiva, com es pot comprovar, ha donat uns resultats totalment diferents. De la percepció intuïda de l'alumnat de 4t d'ESO s'ha passat a la percepció constatada en la lluita del dia a dia per trobar feina (o millorar-la) dels joves que, havent acabat un Cicle Formatiu, necessiten treballar i promocionar-se.

Aquest canvi de manera de veure les coses, en un període tan breu però decisiu, podria tenir diverses explicacions d'acord amb les variables que el cas ofereix. Personalment, però, vull creure que l'explicació més senzilla és també la més clara i convincent: l'alumnat de 4t d'ESO, en general, encara viu en la realitat esmorteïda pel cotó fluix escolar, mentre que els qui es troben amb la necessitat de trepitjar el carrer per a trobar feina en el món sempre competitiu del treball constaten un seguit de reptes que el seu imaginari d'estudiants no els havia ni tan sols permès d'albirar.

I un d'aquests reptes és que el català és una llengua viva, propera, parlada per milions de persones que l'estimen i la transmeten des de fa més de deu segles, generació rere generació. I aquest fet, que de vegades l'escola és incapaç de visualitzar prou bé i els mateixos parlants sovint mostrem amb menys força i claredat de la que caldria, té una potència enorme, molta més de la que sovint es té en compte i, per descomptat, molta més que la que han tingut els innombrables botxins que d'una banda i l'altra han pretès (i encara pretenen) enterrar la llengua d'aquest país.

Un cop dit això, penso que encara caldria tenir en compte algunes altres qüestions. És veritat que en el món cada cop més interrelacionat, global, d'avui dia, les grans llengües han adquirit un prestigi creixent alhora que malden per guanyar «mercats lingüístics», encara que per a aconseguir-ho hagin d'anorrear tot el que trepitgen. Ningú no gosaria negar, per exemple, que l'anglès gaudeix d'un gran crèdit com a llengua supranacional i, si hem de fer cas del que difonen algunes veus, el castellà no es

mocaria pas amb mitja mànigа. Vol dir això que el coneixement d'una llengua «gran» com l'anglès garantirà millors oportunitats laborals als qui la parlin? Podria ser, però no pas necessàriament i d'una manera tan simple. Cal tenir en compte que el coneixement de l'anglès, a un determinat nivell, és un fet cada vegada més general. Un bon coneixement de l'anglès en el món dels negocis, per exemple, avui ja gairebé és un requisit igual que saber de lletra, parlar per telèfon o enviar missatges per correu electrònic. En molts llocs, saber anglès (tal com passa amb saber castellà a Catalunya) ha passat del terreny de la necessitat al de la possessió generalitzada. I, d'acord amb les lleis de l'oferta i la demanda, quan molta gent posseeix allò que havia estat una necessitat o un desig, el preu de l'objecte baixa fins a la total devaluació. És per això que certs autors, com ara François Grin o Skutnabb-Kangas, auguren un futur més aviat magre per a tots aquells parlants de l'anglès o de qualsevol altra llengua de les considerades «grans» que es pensin que amb la seva llengua, tan estesa, ja en tindran prou per a anar pel món. El multilingüisme i, d'una manera especial, el coneixement de les llengües de proximitat al lloc de treball no serà una necessitat ineludible només per als parlants de les llengües dites minoritàries o minoritzades, sinó que tot sembla indicar que serà un requisit per a tothom. Curiosament, sembla que els primers a adonar-se d'aquest fet han estat els parlants de les llengües dites minoritàries, però tot sembla indicar que els de les «grans» no tindran altre remei que acabar entenent-ho.

A més, un altre factor que caldrà tenir molt en compte és l'actitud lingüística dels països emergents del continent asiàtic. Sembla que en alguns d'aquests va creixent la percepció que hi ha una curiosa relació (també constatada en altres indrets) entre el creixement econòmic i el suport que aquests països donen a la llengua pròpia dels seus territoris. Això explicaria, entre altres raons, que llengües com l'anglès, el francès i algunes altres, que ahir eren hegemòniques entre les classes dominants d'aquests països, actualment vagin essent arraconades per les llengües històriques del territori.

Tornant al tema de la llengua catalana i ja per concloure, penso que és veritat que actualment la llengua catalana hauria de ser molt més necessària del que ho és en el seu territori. Que la seva força no hauria de dependre solament de la voluntat popular que l'ha feta arribar fins als nostres dies. Ara bé, d'aquí a infravalorar la seva utilitat fins als límits del titular que més amunt esmentava hi ha un gran abisme. Perquè, en els seus territoris, la llengua catalana és encara una llengua útil i necessària per a molta gent que busca feina o vol millorar en la que ja té. (I ho és també, és clar, per molts altres motius de què ja he parlat en altres articles i que ara no vénen a tomb.) Que no tothom tingui aquesta percepció, però, no vol dir pas que aquesta necessitat no existeixi.

Sintetitzar, doncs, en un titular com «Castellà i anglès per [*sic*] trobar feina», els resultats d'una enquesta a alumnes de 4t d'ESO em sembla una interpretació esbiaixada, excessivament simplista i confusionària, de quina és la situació real de la llengua catalana a casa nostra. Aquesta mena de frivolitats, que m'agradaria creure que es fan amb la bona intenció de fer reaccionar algun badoc, acostumen a tenir un efecte contrari al desitjat. Els nostres mitjans de comunicació, doncs, haurien de ser molt curosos amb la manera com tracten les notícies relacionades amb la llengua catalana, ja prou perseguida i minoritzada, i, sobretot, amb les informacions que puguin ferir i disminuir l'autoestima de tants milers i milers d'usuaris que tan admirablement la mantenen i la transmeten contra Tramuntana i Ponent. ◆

Els nostres mitjans de comunicació haurien de ser molt curosos amb la manera com tracten les notícies relacionades amb la llengua catalana i, sobretot, amb les informacions que puguin ferir i disminuir l'autoestima de tants milers d'usuaris que tan admirablement la mantenen i la transmeten contra Tramuntana i Ponent

Foix de Sarrià
Fundada el 1886

PASTISSERIA
BOMBONERIA
CONFITERIA
GELATERIA

Major de Sarrià, 57
08017 Barcelona
Tels. 93 203 07 14 - 93 203 00 04

Pl. de Sarrià, 12-13
08017 Barcelona
Tel. 93 203 04 73 - Fax 93 280 65 56

Ideologies de la desmobilització

CARLES CASTELLANOS

Des de fa un cert temps van apareixent en els mitjans de comunicació informacions que són exhibides com a proves de la poca importància de la llengua catalana: s'informa, per exemple, que a Catalunya (Principat) no es llegeixen tants llibres en català com en castellà; o que els cognoms que són més corrents a Catalunya (Principat) no són d'origen català; o de les grans dificultats per a vendre productes en català en el camp de la cançó, per exemple.

Totes aquestes informacions no són pas innocents. I, per la forma en què són elaborades, tampoc no tenen la intenció de promoure una mobilització per a canviar el signe dels fets negatius d'això de què s'informa. Es tracta, més aviat, d'incitacions a la confusió i a la inhibició, presentant com a perduda i inútil la causa de la defensa de la nostra llengua i de la nostra cultura.

Si hem de jutjar, doncs, les intencions dels qui promouen aquests missatges verinosos, arribaríem a la conclusió que es vol crear una moral de derrota. És prou curiós que els mateixos mitjans que són receptius a aquesta mena d'informacions tendencioses són els que no es cansen de promoure àmpliament, fins i tot des de pàgines escrites en català, el consum de productes en llengua espanyola.

Es tracta, doncs, d'una veritable ideologia que gaudeix d'una certa permissivitat social entre els mitjans de comunicació actuals, de manera que no és estrany que amb aquesta *moral de derrota* s'estengui aquest ànim negatiu entre diferents sectors socials fins a arribar a fer dir a alguns escriptors famosos (però amb les idees poc clares) que no hauríem hagut de defensar mai la nostra llengua perquè no té futur.

Costa d'explicar aquesta mena de tendència al suïcidi. La situació social de la llengua no la tenim encara prou garantida; però, tal com han comentat autors clarividents, com ara Sebastià Alzamora en l'*Avui* del 26 d'abril proppassat, la literatura catalana segueix una línia ascendent cap a la seva normalització.

Cal estar, doncs, molt atents als temps que corren, perquè ens trobem en una època difícil en què l'espanyolisme utilitzarà a fons l'arma de la guerra psicològica per a fer-nos desistir de la nostra tasca envers la normalització social de la nostra llengua i la nostra cultura. L'espanyolitat insatisfeta mostrarà d'una manera molt diversa i sota aparences inofensives la seva disconformitat amb la presència social de la nostra llengua i se servirà cada cop més de la nostra mateixa llengua per a enviar missatges que cridin a la reclusió dins una mena de nou regionalisme lingüístic i cultural, sempre subordinat a l'hegemonia absoluta de l'espanyol. No ens hem de deixar enganyar per aquesta mena de missatges que no van adreçats a fer prendre consciència i a promoure la mobilització, sinó que tan sols pretenen estendre la confusió i el derrotisme. ◆

Llengua nacional i llengua imposada

Ramon Monton

> La invasió i la devastació d'una llengua autòctona és un mitjà segur per a reemplaçar els costums d'un poble i, a la llarga, per a reemplaçar el poble en si.
>
> *Joan Ramon Resina*

Em plantejava tres possibilitats per a titular l'article: «La plaga de la conyeta», «El malson del bilingüisme» (epígraf d'un llibre molt recomanable[1]) o «El mercat: el nou rostre del genocidi»[2]. Finalment m'he decantat per un títol inspirat en el nom d'aquesta revista: «Llengua nacional i llengua imposada». Crec que són termes prou clarificadors quant a la veritable naturalesa del presumpte equilibri entre allò que alguns cínics[3] anomenen «les llengües de Catalunya», els quals deuen compartir la filosofia de Joan Ferran, portaveu del PSC, que va fer les cèlebres declaracions en el sentit que calia «arrencar la crosta nacionalista de TV3 i Catalunya Ràdio». Substituïu *nacionalista* per *catalana* i sabreu què hi ha en el fons de la qüestió: definir quina de les dues llengües i cultures en conflicte[4] ha de tenir futur a Catalunya i quina no, és a dir, quina de les dues identitats assolirà l'hegemonia cultural a casa nostra[5]. Per tant, desconfieu dels qui volen fer creure que els debats identitaris són un anacronisme, un tema secundari o que no interessa a la gent, perquè són plenament vigents[6] i imprescindibles per a treure l'entrellat de molts fenòmens que vivim. Com va advertir Heribert Barrera, «l'objectiu del PSC és practicar l'eutanàsia a Catalunya», i no hi ha res tan poderós per a aconseguir-ho com els mitjans de comunicació. Per això Joan Carretero va observar que «TV3 hauria de ser una eina potent de construcció nacional i ara ho és de desconstrucció nacional» i Víctor Alexandre va publicar un llibre com *TV3 a traïció*[7], encapçalat per aquesta citació de Malcolm X: «Si no aneu amb compte, els mitjans de comunicació us faran odiar els oprimits i estimar els opressors.» Perquè, quan veieu «la nostra», no heu tingut sovint la sensació que us volen fer beure a galet? Imagineu-vos que no teniu el tema identitari gaire definit i no posseïu aquesta sensibilitat nacional específica que fa que salti una alarma interna cada cop que, en el *Telenotícies*, sentiu dir «*patera*» (malgrat que en l'*Avui* o en *El Punt* llegiu *pastera*[8]), repetir un munt de vegades la paraula *Espanya* en una mateixa notícia[9] o anomenar «nacionalistes» els diputats de CiU a les Corts de Madrid[10], i després veieu una rècula d'anuncis de joguines en castellà (que molts nens catalans no

1. Joan Ramon Resina, *La vocació de modernitat de Barcelona*, Galàxia Gutenberg/Cercle de Lectors, 2008. L'epígraf a què faig referència es troba en el capítol «La ciutat dividida i el jo dividit», que al·ludeix a l'esquizofrènia i ens fa pensar en un llibre de l'(anti)psiquiatre Ronald Laing: *The Divided Self*.
2. Com va dir Joan Manuel Tresserras, conseller de Cultura de la Generalitat de Catalunya, «no és que la cultura catalana no tingui mercat: és que té el mercat ocupat».
3. J.R. Resina els qualifica de «gossos guardians de l'Estat espanyol rejovenit», veg. *Op. cit.*, p. 16.
4. Conflicte sociolingüístic: Situació de desequilibri que desemboca en un reequilibri de les forces socials mitjançant una etapa intermèdia de bilingüisme unilateral en què «la llengua dominada tendeix a desaparèixer i només són bilingües aquells que encara la parlen» (Jordi Solé i Camardons, *El políedre sociolingüístic*, Ed. 3i4, 2001, p. 171).
5. «El que Ferran està combatent és el fet que el *mainstream* culte del país sigui català i que això es reflecteixi en els mitjans» (Patrícia Gabancho, «Hegemonia cultural», *Avui*, 14-6-2008).
6. «La lluita moderna per l'hegemonia [...] cultural [...] comença amb un projecte de dominació lingüística. La colonització de Catalunya, la substitució dels seus quadres dirigents, les temptatives genocides contra la seva llengua i cultura, totes aquestes experiències pesen de manera molt feixuga sobre la memòria dels catalans. [...] Sembla oportú recordar que els atacs al restabliment democràtic del català només es poden entendre dins d'una lògica de dominació» (J.R. Resina, *Op. cit.*, p. 197).
7. Víctor Alexandre, *TV3 a traïció. Televisió de Catalunya o d'Espanya?*, Proa, 2006.
8. *Patera* és un dialectalisme castellà que vol dir 'barca utilitzada per a caçar ànecs'. Francesc Vallverdú, en *El català estàndard i els mitjans audiovisuals* (Ed. 62, 2000), recomana *pastera*, que significa 'barca de poca quilla'. Citat per Víctor Alexandre, epígraf «Tot espanyolitzant la llengua», *Op. cit.*, pp. 46-47.
9. O allò típic del «primer espanyol classificat», per no parlar de l'entusiasme dels periodistes esportius de TV3 pel pilot espanyol Fernando Alonso.
10. Telenotícies dels dies 10 i 11 de juny d'enguany. Fixeu-vos que és un punt de vista espanyol, perquè, de nacionalistes, també ho són el PP i el PSOE.

entenen), un programa d'entreteniment en què conviden *mediàtics* espanyols[11] i ridiculitzen tot el que és *massa* català[12] i un debat en què no paren de dir barbarismes o frases fetes castellanes. ¿No us sembla que, de mica en mica, dolçament, us faran entrar el castellà en les vostres ments i us giraran el cap, en un procés conegut vulgarment com *rentat de cervell*?[13]

Segons Henri Bergson, la funció del cervell, el sistema nerviós i els òrgans sensorials és més eliminativa que no pas productiva, ja que una de les seves tasques és protegir-nos i impedir que quedem aclaparats i confusos per una massa d'informació irrellevant, admetent tan sols la que té possibilitats de ser-nos útil (una funció molt adequada en una època de bombardeig constant d'*inputs* de molt baixa qualitat[14]). D'acord amb aquesta teoria, el cervell i el sistema nerviós són una espècie de vàlvula reductora comparable a un filtre o un colador. Si l'apliquem a la capacitat discriminatòria d'una persona davant el nivell d'emissió de gripaus que els mitjans de comunicació pretenen que s'empassi, ens adonarem que li convé de tenir un bon filtre cognitiu si vol conservar l'equilibri mental, perquè altrament es pot trobar un bon dia assumint, per exemple, la pertinença simultània a dues identitats històricament enfrontades, una de les quals sembla no poder existir si no és destruint l'altra. Aquesta doble identitat correspon a l'apartat «tan català com espanyol» de les enquestes, i el fet que el percentatge de «ciutadans híbrids» hagi pujat en les darreres dècades fa pensar en la fase transitòria del procés d'absorció d'una empresa per una altra. Per a entendre aquesta deriva de l'opinió pública catalana hem de tenir en compte la incidència de quatre factors que no són mútuament excloents, sinó que interaccionen:

1) L'*evolució demogràfica.*
2) L'*efecte acoquinador* de les reiterades campanyes anticatalanes.
3) La utilització de la ciutat de Barcelona i conceptes com *progrés*, *cosmopolitisme*, *globalització* i *mercat* amb finalitats desnacionalitzadores.
4) L'acció espanyolitzadora de molts mitjans de comunicació, entre els quals, en lloc destacat, hi ha TV3[15].

L'*evolució demogràfica*

Joan Ramon Resina remarca que «poques societats han rebut tants nouvinguts en un espai de temps tan curt i en circumstàncies tan difícils com Barcelona»[16], cosa que també es pot dir de les zones més poblades de Catalunya, on un català es pot arribar a sentir estranger a la seva terra[17]. L'augment del nombre de joves que tenen el castellà com a primera llengua «confirma les expectatives franquistes que la migració intensiva i l'índex de natalitat favorable als immigrants aconseguiria l'extinció de la llengua catalana»[18]. Tots els processos colonitzadors utilitzen, entre altres recursos, la substitució demogràfica: només cal recordar la política de repoblació sistemàtica amb xinesos que desenvolupa la República Popular de la Xina i que ha convertit en minories, dins el seu propi territori, els tibetans i els turcs uigurs.

L'*efecte acoquinador* de les campanyes anticatalanes

Les campanyes anticatalanes han tingut una incidència notable no sols en els grans empresaris i en els polítics que ens representen, sinó també entre tota mena d'individus que no volen passar per *fanàtics*, *de la ceba* o *massa catalans*. ¿Seria això part d'una explicació plausible de l'ús conscient de barbarismes i d'un català *relaxadament* mal parlat, tant al carrer com en els *mass media*?

Dibuix de Molné

11. Aquesta dependència provinciana de l'espai mediàtic espanyol es va accentuar d'una manera espectacular amb la posada en marxa de les televisions privades i l'auge de la *teleporqueria*.
12. «TV3 és la televisió d'un país que ha fet de la indefinició un valor nacional. Un país que, subvertint conceptes, ha *naturalitzat* la patologia del desdoblament de la personalitat mitjançant l'estigmatització dels qui no la pateixen (Víctor Alexandre, *Op. cit.*, p. 27).
13. «La política de TVC és [...] fer que els catalans sentim com a propis els referents espanyols. Aquesta és la raó per la qual utilitza expressions com *a tot Espanya*, *a la resta d'Espanya* [...] i barreja dades catalanes i espanyoles, ja sigui d'accidents, de malalts, de consumidors, de dissenyadors, de turistes, d'artistes, de cuiners o de pastissers. L'espanyolització de la política catalana i el reverenciament quotidià envers tota mena de professionals de l'espectacle madrileny respon a la mateixa idea: transmetre als catalans que els polítics espanyols són els *seus* polítics i que els famosos espanyols són també els *seus* famosos» (*Op. cit.*, pp. 156 i 157).
14. Dins aquesta categoria hi podem incloure tant la *teleporqueria* com la premsa groga o la voràgine d'internet.
15. «El plantejament catalanocèntric inicial ha estat substituït per la seva antítesi, quan és precisament contra ella que TV3 ens havia de protegir. La llengua catalana ha cedit bona part del seu lloc a l'espanyola, que penetra subtilment a través de programes d'aparença inofensiva, i la consciència de pertinença a la nació catalana per part de l'emissora s'ha transmutat en un prepotent sentiment d'espanyolitat» (Víctor Alexandre, *Op. cit.*, p. 24).
16. J.R. Resina, *Op. cit.*, p. 251.
17. Hi ha llocs de Barcelona, però, com l'antiga vila de Gràcia, on el català encara predomina al carrer, com vaig poder comprovar recentment.
18. *Op. cit.*, p. 191.

Segons un estudi de Paul E. O'Donnell en els anys noranta[19], les campanyes d'odi anticatalà llançades per mitjans de comunicació espanyols van tenir efectes estadísticament significatius en la població barcelonina, que donava sovint respostes evasives quan li preguntaven per la seva identitat, com ara *ciutadà del món*, *barceloní*, *català però no fanàtic*, etc. O'Donnell interpretava aquestes estratègies com un discurs compensatori: «Els catalans miraven de defugir el conflicte i evitar l'hostilitat, diluint la seva identitat o fent-la equívoca, o bé esvaint-la completament.» Dins aquest apartat no hem d'oblidar l'aportació de la *cinquena columna* que, des de Jiménez Losantos fins al Foro Babel, ha dut a terme «una campanya incessant per a mantenir la submissió cultural dels catalans després de Franco»[20] amb un permanent *discurs del conflicte* (també utilitzat pels *blaveros* valencians)[21].

Barcelona contra Catalunya

La vocació de modernitat de Barcelona conté una crítica implacable de l'acció política dels socialistes, particularment en el terreny cultural. L'autor acusa el PSC de promoure una política de la imatge, de l'espectacle i del simulacre, que devasta la cultura, la història i la memòria i, a causa de la seva subordinació al PSOE, d'estar «atrapat en una contradicció permanent entre el seu antinacionalisme pel que fa a Catalunya i el seu nacionalisme objectiu [espanyol] com a branca del PSOE» que ha tingut com a conseqüència una visió de «progrés» identificada amb un *afebliment gradual de la consciència nacional de Catalunya* i una utilització de Barcelona com a *eina per a acomplir aquest objectiu*[22]. Així, Resina fa un interessant paral·lelisme entre la degradació ambiental i lingüística que ha suposat el foment simultani de l'especulació i l'espanyolització sota la màscara d'una modernitat[23] falsament cosmopolita[24]. Barcelona, diu l'autor, és una ciutat «que s'ha tornat impossible de reconèixer en l'espai d'una generació»[25], ja que «amb Franco o contra Franco, molts no toleraven que [...] es recordés a si mateixa»[26] i es van oposar, al costat dels ultradretans franquistes, a la recuperació de la identitat lingüística i cultural de l'antiga capital de Catalunya. Aquesta recuperació s'estroncà a partir dels anys vuitanta quan, «una dècada llarga després de l'esclat d'esperança centrada en ambicions polítiques com ara l'assoliment de la llibertat, l'autodeterminació nacional i l'autogovern», l'administració municipal va dur la ciutat «cap a un nou paradigma basat en l'esclat d'obres públiques i el desballestament de la identitat [...] mitjançant *la dilució ininterrompuda de la llengua i la cultura catalana*. Barcelona s'estava convertint en una ciutat espanyola més»[27]. Impressionats pels immensos pressupostos que finançaven la sorollosa *movida* madrilenya, els socialistes catalans van adoptar una política avantguardista que ha transformat Barcelona en un gran escenari al marge de la història[28], gràcies a un procés d'anorèxia identitària que l'ha reduïda quasi a la categoria de marca o logotip[29] per a turistes. La «modernització» ha anat de bracet amb l'espanyolització, perquè, en instar la gent a «endinsar-se en un futur

19. Paul E. O´Donnell, «'I'm Catalan but I'm not a Fanatic': Shifting Tides in Catalan Public Opinion», dins *Language Problems and Language Planning*, vol. 20, núm. 1 (1996), pp. 44-51, citat per J.R. Resina, *Op. cit.*, p. 202.
20. J.R. Resina, *Op. cit.*, p. 17.
21. El discurs del conflicte «no té cap altre objectiu que mantenir l'assetjament i (...) fa sonar l'alarma cada cop que es fa un gest a favor de la perjudicada llengua autòctona» (*Op. cit.*, p. 199).
22. J.R. Resina, *Op. cit.*, p. 254.
23. «Barcelona viu sota la dictadura d'allò que és modern com altres ciutats viuen sota l'embruix de la religió, el romanticisme o un imperi periclitat» (*Op. cit.*, p. 276).
24. Per a mi, *fals cosmopolitisme* és considerar que el català fa pagès i el castellà (o l'anglès) és més *modern*, aplicant la lògica colonialista de sempre, que estableix una jerarquia entre llengües de primera i llengües de segona. Per això, ara tot és ple de locals, de companyies de dansa o de festivals amb noms espanyols o anglesos, encara que siguin d'aquí. El cosmopolitisme d'abans de la guerra sí que era autèntic, perquè la cultura catalana d'aleshores exercia *realment* de mitjancera entre allò universal i allò particular.
25. J.R. Resina, *Op. cit.*, p. 14.
26. *Op. cit.*, p. 16. Amb l'expressió «amb Franco o contra Franco», l'autor es refereix a grups de pressió espanyolistes com el Foro Babel que, en nom del *bilingüisme*, defensen «l'*statu quo* lingüístic llegat pel franquisme» (*Op. cit.*, p. 183).
27. *Op. cit.*, p. 242. El subratllat és meu.
28. I, per tant, de Catalunya, amb la qual es relaciona d'una manera ambivalent i superficial, fins al punt que hi ha esdevingut quasi un cos estrany.
29. «De vegades una ciutat antiga i singular com Barcelona, simplificant en excés la seva identitat, es torna genèrica. Esdevé transparent, com un logotip» (Rem Koolhaas, citat en J.R. Resina, *Op. cit.*, p. 245).

sense referents propis [...] i dinamitar la connexió emocional amb el passat»[30], buidant de contingut i rellevància la cultura indígena (que ha esdevingut una més entre un *collage* de cultures, modes i tendències), ha facilitat sibil·linament que, «com el cranc que ocupa una closca buida»[31], la cultura espanyola s'apropiés el lloc que deixa vacant la catalana en el seu reflux rigorosament planificat. Per això, en l'actual ambient d'amnèsia induïda per la Transició i la globalització, n'hi ha que argumenten que «s'hauria de deixar que el mercat completés el projecte d'assimilació lingüística de Catalunya»[32]. Així i tot, de la mateixa manera que Pasqual Maragall va afirmar que, «sense Barcelona, Espanya seria una caricatura de si mateixa», Resina es pregunta si ell o altres caps municipals «han fet mai la deducció òbvia segons la qual, sense Catalunya, *Barcelona corre el risc d'esdevenir la seva pròpia caricatura*»[33].

El paper espanyolitzador dels mitjans

Un dels trets distintius que fan que Mercè Rodoreda sigui una gran escriptora és el caràcter volgudament planer i alhora genuí del seu llenguatge. Seguint la recomanació d'Espriu, va dur a terme una veritable tasca de *salvar els mots*. Com a barcelonina (i catalana) de socarel, en marxar a l'exili, «va retenir a la memòria els trets lingüístics de la ciutat que [...] havia perdut». Quan hi va tornar en els anys setanta, però, «va trobar la llengua de Barcelona tan desfigurada que no es podia reconèixer. Així, doncs, en comptes de tornar a establir-se a la seva ciutat natal, es va establir a Romanyà de la Selva, un poble prou allunyat de Barcelona per a sentir-se lingüísticament a casa. *Si la llengua és el veritable país, com afirmava Josep Pla, aleshores l'exili de Rodoreda no va acabar mai*»[34].

Ara que TV3 ha fet vint-i-cinc anys, algú podria fer un estudi de l'*evolució lingüística* del canal. Segurament ens esgarrifaríem, perquè els programes conservats en els arxius són un testimoni cruel de la ràpida metamorfosi que ha patit la llengua en les tres dècades i escaig que han passat des de la mort de Franco. El paper espanyolitzador dels mitjans, simplificant-ho molt, consisteix en una erosió i dialectalització progressiva de la llengua catalana, d'una banda, i, de l'altra, en una gradual desubicació de l'usuari del mitjà, fins que assumeix com a normal el punt de vista espanyol[35].

Joan Tudela, en un article en l'*Avui*[36], proposava molt assenyadament: «Les nostres prioritats han de ser dues i només dues: primera, que la llengua catalana continuï sent ella mateixa (i no pas un dialecte del castellà). Segona, que continuï sent una llengua viva. La genuïnitat del català depèn ara més que res de la qualitat de la llengua pública, és a dir, de la llengua dels mitjans de comunicació. [...] Però l'erosió més gran de la genuïnitat del català ve de les veus d'alguns professionals de la ràdio i sobretot de la televisió [...]. Comença a ser urgent la creació d'un observatori sobre la qualitat lingüística dels nostres mitjans.» Perquè, al contrari del que deia Buenafuente, els *comunicadors* sí que són *mestres de català*, ja que la seva llengua té una difusió immensa i, en ser l'eina de treball d'aquests professionals, haurien de tractar-la amb molta cura, perquè, altrament, el que fan és *desnormalitzar-la*, difonent barbarismes com *matxembrat*.

El recent nomenament d'una bona professional com Mònica Terribas com a directora de TV3, espero que tingui una traducció ràpida en la cura de la qualitat lingüística i de continguts de la programació de *la nostra*. El temps ho dirà. ◆

30. J.R. Resina, *Op. cit.*, p. 276.
31. *Ibid.*
32. *Op. cit.*, p. 210.
33. *Op. cit.*, p. 255. El subratllat és meu.
34. J.R. Resina, *Op. cit.*, p. 157. El subratllat és meu.
35. En posaré un altre exemple (el llibre de Víctor Alexandre en conté moltíssims): quan el jutge Baltasar Garzón empresonà l'alcaldessa d'Arrasate per «col·laboració amb banda armada», mentre que l'*Avui* parlava d'Arrasate (nom basc), TV3 deia Mondragón (nom espanyol). Tota una declaració de principis.
36. Joan Tudela, «Una llengua genuïna», *Avui*, 7-4-2008.

Perseverança

Marcel Fité

Hi ha gent amb una perseverança que costa d'entendre. M'ho explicaven uns amics –una parella– que de tant en tant passen uns quants dies de repòs en terres de parla castellana. Anys enrere solien anar-hi amb els seus dos fills, una nena i un nen. Era l'època en què a casa nostra s'implantava l'ensenyament en català a les escoles. Aquesta circumstància havia provocat més d'un comentari preocupant per part d'amics i coneguts de la parella: «I no teniu por que els vostres fills no aprenguin castellà?»

Ara ja han passat molts anys, de tot allò. Aquella nena i aquell nen avui ja són dos joves cepats, que han acabat sengles carreres. L'un, a més, parla correctament l'alemany, el francès i l'anglès, a part del català i del castellà, és clar. L'altre domina l'anglès i el francès, gairebé tan bé com el català i el castellà.

Tot i això, la preocupació lingüística dels amics i coneguts de la parella persisteix. Els preocupa si es farà o no es farà una hora més de castellà a les escoles de Catalunya. Els preocupa, com al conseller Maragall, si els nens d'Olot sabran o no sabran castellà.

No els fa ni fred ni calor, en canvi, que els seus propis fills siguin profundament monolingües, usuaris d'un castellà d'estar per casa, més aviat rònec i força necessitat.

La seva és una perseverança realment sorprenent, fins i tot potser admirable, però totalment incomprensible en termes racionals. De tant en tant, com les serps a l'estiu, el tema reapareix, però no serveix de res de parlar-ne. La seva rigidesa mental i lingüística és de tany d'alzina. Qui sap si no es tracta d'alguna característica genètica. ◆

UNITS pel voluntariat i la llengua: una proposta a favor del país i la seua gent

Marc Antoni Adell (psicòleg) i Marc Vicent Adell (filòleg)

Potser ja seria hora que la qüestió sobre l'existència de la nostra llengua i el seu ús habitual esdevingués un tema normal –i normalitzat– i no ens calguessen additius –ni sobrecostos econòmics, socials o polítics– per a reforçar-la o argumentar el seu dret a l'existència.

Però sembla que aquest moment encara no ha arribat. Veiem que la diversitat en les llengües arreu del planeta, en lloc de ser considerada una riquesa cultural a preservar per a les futures generacions, és un element a combatre quan no forma part de la ideologia liberal del pensament únic, ideologia més coneguda com a *imperialisme*, la qual, pel que fa a la llengua, sols cerca l'uniformisme i el domini del fort sobre el feble. Per als defensors d'aquella globalitat planetària, amb l'anglès ja n'hi hauria ben bé prou o, a tot estirar, hi afegirien el xinès i el castellà –o el francès i l'alemany–, llengües darrere les quals hi ha –o hi ha hagut– un imperi. Però, davant aquest plantejament, alguns ens entestem a explicar, als qui únicament reconeixen l'existència de llengües majoritàries, com és d'elemental i natural –i de defensable jurídicament– el dret de tota persona a fer servir la llengua pròpia en el seu territori. En el nostre cas, el dret a viure en català als territoris de parla catalana.

Les coses, però, no són igual a tot arreu, i així, mentre a Catalunya i a les Balears es dóna a la llengua un cert aixopluc institucional –que els més crítics qualificarien de purament testimonial–, en altres llocs, com al País Valencià, el tema de la llengua es converteix, d'una manera perversa, en punta de llança contra la normalització i, en definitiva, contra la democràcia. Fins i tot diríem que, si ací hi hagués un posicionament institucional favorable, no ens podríem donar per satisfets, perquè ens trobem amb massa incomprensions, quan no hostilitats, arreu.

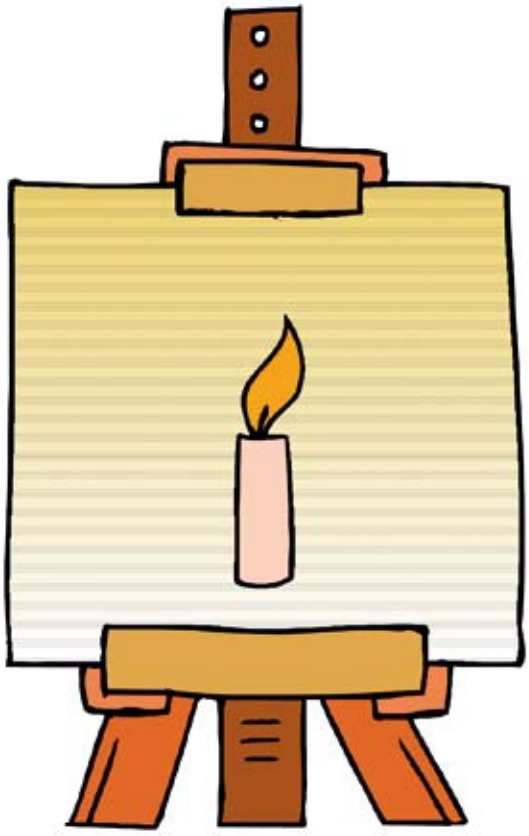

Llavors, alguns no hem sabut veure altra sortida més bona que la de cercar la complicitat d'iniciatives com ara la del voluntariat: la del voluntariat lingüístic, no cal dir-ho, però també la de tot el voluntariat en general. I això perquè l'acció dels voluntaris envers els destinataris de la seua tasca es pot vehicular gairebé sempre en la llengua del país, afavorint, doncs, alhora, la pervivència de la llengua i duent a terme encomiables accions socials, com ara la integració dels nouvinguts o el suport a la normalització de l'existència –o «visualització»– dels sectors més desafavorits o marginats, massa sovint «invisibles».

Sobre la presència social de la llengua, Albert Berrio (2004) ja adverteix que si en els nostres àmbits no formals de relació, és a dir, en els contextos relacionals habituals, no fem servir la nostra llengua, correm el risc que aquesta es vaja perdent i fins i tot arribe a la «mort», què és la preocupació mostrada per Carme Junyent, en el pròleg del seu llibre *Vida i mort de les llengües*, quan afirma: «... són tan poques les llengües per a les quals podem albirar un futur, que difícilment podem parlar d'una altra cosa que no sigui la mort...» (1999, 9). Ni que siga «suau agonia, al llarg del segle XXI», en paraules de Salvador Giner, quan avisa del perill de «l'aiguabarreig (multi)culturalista, en nom d'una doctrina pretesament tolerant, però de fet magmàtica...» (*Avui*, 23-4-2008, p. 41). Perquè, si bé ens hem distingit al llarg de la història –cosa que ens honora– per la nostra actitud i pràctica tolerants envers la cultura i la llengua dels altres, «... cal, ara,

un grau notable de solidaritat i uns trets de solidesa...» (*íbidem*) per a sobreviure. Per tant, aquella tolerància no ens ha de portar a la renúncia de la nostra identitat.

Perquè altrament –i naturalment, malgrat alguns–, la llengua –el català en el nostre cas– és part indestriable de la nostra personalitat i eix de la identitat cultural del nostre poble, i la seua funció comunicativa es manifesta en la dinàmica relacional, com defensa Vygotsky (1981), envers qualsevol llengua. Ja Piaget (1981) també havia explicat que les capacitats mentals superiors s'originen i consoliden a partir de les interaccions amb els altres habitants del context sociocultural. Aleshores, el pensament, com a construcció social, té en el llenguatge l'expressió i la immediata manifestació pública d'una cultura, i actua de modulador del sistema de valors. Així, doncs, pensament, llenguatge, actituds i comportaments en interacció progressiva constitueixen, en opinió de Clemente (1996), els referents bàsics del desenvolupament i maduració de la persona... I de la societat, hi afegiríem nosaltres.

I encara caldrà considerar, al respecte, que les dimensions cognitiva i afectiva de la llengua són, com apunta Bruner (1981), indestriables dins un referent contextual o sociocultural, ja que és ací on es determina la forma com els membres d'un determinat col·lectiu pensen i veuen el món. Aleshores, si els comportaments lingüístics originen o reforcen la identificació contextual o sociocultural, i alhora expressen una determinada visió del món, tot això connecta també amb un determinat sistema de valors. Més encara, avui ningú no discuteix la necessitat d'assolir –sobretot com a persones ben inserides socialment– l'autoconcepte com a pressupòsit de l'autoestima, que inclou tot un conjunt de trets, d'imatges, de sentiments... que el subjecte reconeix com a valors que formen part de si mateix, sia en l'esfera personal sia en la col·lectiva, d'una manera consistent i en un determinat context (Adell, 2003).

En la Grècia clàssica s'encunyà el mot *thymos* per a referir-se a l'amor propi, al sentit de la pròpia dignitat, a la necessitat que té la persona de ser reconeguda i tinguda en compte, de sentir-se respectada, lliure i igual. L'autoestima ocupa, actualment, i segons els psicòlegs, un paper cabdal en el psiquisme humà equilibrat, i se li atribueixen tres components: el cognoscitiu, l'afectiu i el conductual, com ha anat fent-se palès en les consideracions anteriors, i que constitueix l'eix vertebrador de la ja clàssica taxonomia de Bloom (1971). Efectivament, a ningú no se li amaga que la supervivència d'una llengua exigeix el seu coneixement. Però cal afegir-hi, a més, l'afecte o adhesió emotiva, i encara esdevé imprescindible que se'n faci un ús habitual i normalitzat. Així, doncs, una llengua sols té futur quan és coneguda, estimada i usada. Més encara, es podria parlar d'un cert nivell d'*il·lustració* de l'autoestima, en el sentit com Goleman (2000) l'atribueix a la intel·ligència emocional, és a dir, a la capacitat de governar i racionalitzar els sentiments. També Fierro (1981) assegurava que un autoconcepte positiu i la subsegüent autoestima favorable esdevenen essencials per al bon comportament de les persones, perquè proporcionen un sentiment de seguretat i d'equilibri; de felicitat, a la fi.

Aleshores, en un món globalitzat com el nostre i en un context social, polític i cultural sotmès a aquella tendència uniformitzadora, apareix, com un respir i assossec, el programa **Units pel voluntariat i la llengua**, que és un projecte de l'Associació Internacional de Voluntariat (AIV; vegeu la web www.aiv.es) amb la vocació d'unir esforços a favor del voluntariat i de la llengua que compartim els territoris de parla catalana –PPCC, per què no?– . I això mitjançant:

— el treball en equip i solidari,
— la facilitació d'intercanvis d'experiències,
— la projecció europea.

Certament que la salut del català és precària pertot arreu, però a les perifèries –cas del País Valencià– encara ho és més. Per això, la iniciativa és benvinguda, ja que no es tracta de duplicar esforços ni d'entrar en competència amb altres plataformes ja tradicionals de la defensa de la llengua, sinó d'«aprofitar el viatge» d'iniciatives ja existents –el cas dels grups i col·lectius de voluntaris– per a introduir –o reforçar– l'ús de la llengua pròpia del territori. I això és vàlid no sols per a les oenagés que acullen immigrants, sinó per a qualsevol altra iniciativa «voluntarista» que faça del català el vehicle comunicatiu ordinari, reforçant, així, l'ús habitual de la llengua en els àmbits i situacions més diversos. Perquè, com afirma Gibert (2007), el que cal és «avançar agosaradament».

Tornem, però, a l'AIV, per a dimensionar els objectius que menen la seua filosofia. Tenim que:

— promou l'esperit de donar-se gratuïtament a les persones i grups més desafavorits,
— se sustenta en la pràctica dels valors ètics,
— es declara apolítica i aconfessional,
— el seu àmbit d'actuació no té fronteres,
— va a la recerca d'una societat més humanitzada.

I, en aquest context, **Units** es planteja:

— aprendre dels altres, intercanviant informació i coneixements;
— fer estudis i recerques sobre temes d'actualitat, en relació amb el voluntariat;
— obrir Europa a les associacions de voluntaris;
— participar conjuntament en programes europeus;
— organitzar sessions formatives del voluntariat envers els objectius del programa;
— interpel·lar totes les instàncies cíviques i polítiques, tots els col·lectius i persones sensibilitzades i democràtiques en favor dels més necessitats;

— exigir a les institucions coherència i compromís amb la gent a la qual serveixen;
— i tot això remarcant el valor instrumental, comunicatiu i integrador de la nostra llengua.

I qui pot formar part del programa **Units**? Són convidats a integrar-s'hi tota mena de persones (grans, joves, estudiants...) d'ací i de fora d'ací i de col·lectius (escoles, grups, associacions...) disposats a prestar un servei desinteressat envers els sectors més desafavorits, amb especial sensibilitat per la nostra llengua. Ara mateix, i al territori on s'ha iniciat i consolidat la seua presència –País Valencià–, comptem des de col·lectius de cristians compromesos en associacions de professionals diversos, fins a grups de renovació pedagògica, altres de voluntariat lingüístic pròpiament i, fins i tot, una associació científica: la Societat Valenciana de Psicologia (SVP). Justament, aquesta varietat d'integrants afavoreix la direccionalitat diversa de la tasca voluntària dels seus integrants envers àmplies parcel·les i sectors socials, i fa, així, més efectiva la seua intervenció. Això, de «portes enfora», perquè, de «portes endins», aquests col·lectius de voluntaris practiquen –practiquem–, d'una manera habitual, les funcions de:

— rebre informació,
— intervenir en les decisions,
— participar en les iniciatives i projectes compartits,
— informar el programa sobre les pròpies activitats,
— implicar-se en els projectes del programa i difondre'ls,
— acomplir els compromisos contrets envers el programa,
— i recercar finançament per a tirar-los endavant.

Tot això es posà a l'abast i es debaté, a València, en la primera trobada «Units pel voluntariat i la llengua» del País Valencià (any 2007), on es programaren propostes diverses de futur i es desenvoluparen sengles ponències: una a càrrec d'Alfons Esteve (jurista i filòleg) sobre «El voluntariat lingüístic a la Universitat de València» i l'altra a càrrec del Dr. Manel Martí (psicòleg i professor universitari) al voltant de «Conductes socials positives en el voluntariat»[1].

No resta sinó demanar que col·laborin amb **Units** tots els col·lectius i persones de bona voluntat, per tal d'eixamplar el radi d'acció d'un projecte engrescador i d'ampli abast social com és el de fer convergir les intervencions del voluntariat amb l'ús habitual i còmplice de la llengua del nostre territori. En això estem i en això continuarem estant. Perquè de nosaltres depèn, en bona mesura, la pervivència de la llengua, que és el que defensa Bernat Joan (2002, 318) quan afirma que «... el futur del català dependrà, bàsicament, de la decisió que els membres de la nostra comunitat lingüística prenguin al respecte». Una decisió que haurà de traduir-se en comportaments lingüístics habituals i agosarats, d'ampli abast, on tota iniciativa té el seu lloc i on **Units** també vol ser present. Perquè la llengua s'ho val, fins a l'extrem de ser considerada per alguns (Burckhardt, 1983, 74) com «... un miracle espiritual, l'origen de la qual es troba en l'ànima». Que no és poc. ◆

1. Podeu obtenir-les en l'adreça: marc.adell@uv.es

REFERÈNCIES:

ADELL, M.A. (1986), «Llenguatge i comunicació. Bases psicològiques en l'aprenentatge de la llengua», dins *Revista de Psicologia y Pedagogía Aplicadas*, núm. 32, Institut Municipal d'Educació, València.

BERRIO, A. (2004), *Contra el liberalisme i el cofoisme lingüístics*, Tres i Quatre (Contextos, 9), València.

BLOOM, B. (1971), *Taxonomia de los objetivos de la educación*, El Ateneo, Buenos Aires.

BRUNER, J. (1981), «De la comunicación al lenguaje: una perspectiva psicológica», dins *La adquisición del lenguaje, Infancia y Aprendizaje*, Pablo del Rio, Madrid.

BURCKHARDT, J. (1983), *Consideracions sobre la història universal*, Ed. 62, Barcelona.

CLEMENTE CARRION. A. (1996), *Psicología del desarrollo adulto*, Narcea, Madrid.

CHOMSKY, N. (1989), *El conocimiento del lenguaje*, Alianza, Madrid.

FIERRO, A. (1981), *Lecturas de psicologia de la personalidad*, Alianza, Madrid.

GIBERT, J., MURGADES, J., ADELL, M.A., JOAN, B. (2003), *Autoestima i Països Catalans*, La Busca, Barcelona.

GIBERT, J., i VELASCO, A., eds., (2007), *Elogi de la transgressió. Identitat nacional i desraó d'estat*, La Busca, Barcelona.

GINER, Salvador (2008), «Misèria multicultural», *Avui*, p. 41, 23-4-2008, Barcelona.

GOLEMAN, D. (2000), *Intel·ligència emocional*, Kairós, Barcelona.

JOAN, B. (2002), *Normalitat lingüística i llibertat nacional*, 3 i 4, València.

JUNYENT, C. (1999), *Vida i mort de les llengües*, Empúries, Barcelona.

LAMBERT, W.E. (1974), «Culture and language as factors in learning and education», dins *Cultural Factors in Learning*, Bellingham, Western Washington State College.

PIAGET, J. (1981), «Comentarios sobre las observaciones críticas de Vygotsky», dins *La adquisición del lenguaje. Infancia y Aprendizaje*, Pablo del Río, Madrid.

VIGOTSKY, L. (1981), *The development of higher forms of atention*, Sharpe, Nova York.

Disbarats en el món dels verbs

Roser Latorre

Potser n'hem parlat en altres ocasions, però com que es tracta d'uns vicis de llenguatge que es repeteixen ara i adés, ens sembla que cal insistir-hi. Els exemples que hem aplegat, tanmateix, procedeixen d'experiències recents.

Ens referim al règim dels verbs, que es va tornant anàrquic en l'ús quotidià i fins en alguns diàlegs de tertúlies radiofòniques.

Heus aquí les frases recollides:

[1] *Davant de certes actuacions dels polítics, *se us passen* les ganes de votar.

[2] *Bé, doncs, fins dissabte vinent, que ja *s'hauran passat* les festes.

[3] *A aquest carro *s'han pujat* tots els estats.

[4] *Que *et reposis* aviat i puguis tornar a actuar.

Abans de fer-ne la crítica, consultem el *Diccionari Fabra* per veure què ens diu dels verbs que hem subratllat.

El verb *passar* hi figura com a intransitiu; com a transitiu i com a pronominal, amb força accepcions. Per això en recomanem la lectura i el repàs. Fem-ne constar, només, alguns dels exemples com a intransitiu: el Ter *passa* per Girona. Això *va passar* ahir. El perill ja *ha passat. Passar* a la posteritat (fig.), etc.

Com a transitiu: *Passar* el fil (pel forat d'una agulla). *Passar* la mà per l'esquena. *Passar* la pinta. *Passar* per alt una cosa (fig.), etc.

Com a pronominal, que és el règim que ara ens interessa, el verb passar és definit així:

Passar-se acc. 2/ Perdre el seu punt, la seva frescor, la seva ufana, etc. la fruita, el peix, etc. Aquesta fruita comença a *passar-se.* Aquella noia, la vaig trobar molt *passada./ Passar-se* d'alguna cosa, saber-se'n privar.

Ens adonem, doncs, que no és correcte de dir, com sentim sovint: Aquesta noia (o aquest noi) *s'ha passat,* per expressar que n'ha fet un gra massa, que ha exagerat, que s'ha excedit, perquè allò que haurem dit, de fet, és que ha perdut la frescor, l'aspecte jovenívol, que s'ha envellit, etc.

Però pensem en les dues frases exposades al començament de l'article [1] i [2].

Entre els exemples del verb *passar,* no en trobem cap, en el *Fabra,* que parli de *passar-se les ganes*. En l'expressió verbal correcta *passar les ganes* (*de*), el verb no té règim pronominal. Ho podem comprovar en l'exemple que figura a l'entrada *gana* de l'*Enciclopèdia Catalana:* Ja me *n'han passat les ganes* (de fer una cosa determinada).

I tornant a alguns dels exemples de les formes intransitives del verb: el perill ja *ha passat,* això *va passar* ahir, veiem que tampoc no hi ha cap esdeveniment, cap fet concret, que *es passi.*

Rectificarem, doncs, aquelles frases, dient:

[1] Davant de certes actuacions dels polítics, *us passen* les ganes de votar.

[2] Bé, doncs, fins dissabte vinent, que ja *hauran passat* les festes (remarquem que festes és el subjecte).

Analitzem ara els verbs subratllats de les frases [3] i [4].

El verb *pujar,* que pot tenir règim intransitiu i transitiu, figura també en els nostres diccionaris amb nombroses accepcions. Vet aquí alguns exemples de la forma intransitiva: *Pujar* dalt d'un campanar, d'una muntanya. *Pujar* en un cotxe, en una barca. *Pujar* al tron (fig.), etc.

I de la forma transitiva: *Han pujat* els mobles a les golfes. Ha estat sola *a pujar* els seus fills, etc.

Ara bé, tot i que aquest verb es comporta, essencialment, només com a intransitiu o transitiu, el trobem citat en el *Diccionari català-valencià-balear* en la forma reflexiva o pronominal; sempre, però, acompanyat de la partícula *en (pujar-se'n):* Aprés *pujam-nos-en* en les muntanyes de Jaca (Pere IV, Cròn. 69). I rampa amunt *pujant-se'n,* arramben feixucs còdols (*Atlàntida* VI).

Aquest no és el cas, però, de la frase (3), on l'ús que es fa del verb és influència de la llengua veïna. Perquè el verb corresponent castellà, *subir,* sí que pot ser pronominal: «*subirse* al tren, el gato *se sube* a la tapia», són exemples que llegim en el *Diccionario de uso del español,* de Maria Moliner.

Per tant, calia haver dit:

[3] A aquest carro *han pujat* tots els estats.

O, millor encara: En aquest carro *han pujat*, etc.

O: Tots els estats *han pujat* en aquest carro.

El verb *reposar-se* de la frase (4), un altre calc del castellà, ho és no solament pel règim sinó també, i sobretot, pel significat, perquè tradueix directament el verb *reponerse,* que en l'accepció 5 del diccionari abans esmentat, és definit així: 'Recobrar la salud o las fuerzas. Reponerse de una pulmonía'.

Un concepte que no figura en els nostres diccionaris[1], per tal com la traducció correcta de *reponerse* és *refer-se* (vegeu *Diccionari castellà-català* de l'Enciclopèdia Catalana).

Per tant, tornant a la frase [4] direm:

[4] Que *et refacis* (o *et recobris*) aviat i puguis tornar a actuar.

Remarquem, finalment, que el verb *reposar* només té forma pronominal (*reposar-se*) quan significa 'posar seny': amb el temps *s'ha reposat*, el teu fill.

Reposem-nos, doncs, pel que fa a la nostra llengua. ◆

1. Llevat del *Diccionari català-valencià-balear*, que fa constar, a l'entrada del verb *reposar*, una accepció pronominal o reflexiva (6b/ refl. *Recobrar la salut*, *guarir*; cast. *rehacerse*, *reponerse*); però no en dóna cap exemple ni en fa cap citació.

Sobre alguns termes correlatius

Albert Jané

És en la llengua oral, en el discurs més o menys improvisat, encara que sigui en nivells d'una gran formalitat, que els anacoluts o frases sintàcticament mal resoltes apareixen amb força freqüència. En el cas dels termes correlatius, podem observar sovint aquestes imperfeccions del discurs: després del terme que en demana un altre de correlatiu, normalment a causa de l'extensió excessiva de la frase que aquest terme ha introduït, no sempre apareix el terme correlatiu adequat: o n'apareix un que no hi correspondria o no n'apareix cap. L'exemple següent és, certament, inventat, però no pretén, ni de bon tros, vorejar la caricatura:

[1] El nostre estudi es basa no tant en els nombrosos treballs monogràfics que en els nostres darrers trenta anys han aparegut sobre aquest tema, deguts a diversos investigadors i de valor molt desigual, perquè al costat d'alguns de molt rigorosos duts a terme per investigadors molt qualificats, que no solament aporten dades d'un gran interès i informació solvent i de primera mà, molt difícil d'aconseguir amb la seva investigació personal per l'autor d'un treball de síntesi com ara el nostre.

En la llengua escrita, en aquest camp dels termes correlatius, a més d'incorreccions freqüents en l'ús inadequat del segon terme, s'originen també altres errors i vacil·lacions. En les notes que segueixen comentem els casos que ens semblen més dignes de posar en relleu.

Els termes distributius

Els termes distributius formen una llista oberta que, tradicionalment, s'inclou en el capítol de les conjuncions. Els més usualment indicats són els següents: *o... o*, *sia... sia*, *ni... ni*, *mig... mig*, *qui... qui*, *que... que*, *tant... com*, *així... com*, *el mateix... que*, *entre... i*, *no solament* (*únicament*, *sols*, *tan sols*)... *sinó/sinó que*, *l'un... l'altre*, *ara... ara*, *adés... adés*, *ara... adés*, *adés... ara*, *a* (*de*) *vegades... a* (*de*) *vegades*, *ja... ja*, etc. Se'n poden formar molts més amb parelles de mots entre els quals s'estableixi una certa oposició: *avui... demà*, *jo... tu*, *nosaltres... vosaltres*, *aquest... aquell*, etc.

Cal no confondre els termes distributius *qui... qui* amb els conjunts que pot formar el relatiu *qui* de les oracions relatives substantives:

[2] Qui amb diners, qui amb el seu esforç personal, hi va col·laborar tothom.

[3] Qui no ha passat mai gana, qui ha anat sempre ben vestit, no es pot fer idea de situacions com aquesta.

En [2] hi ha, d'una manera evident, uns termes distributius. En canvi, en [3] hi ha, superposades, dues oracions relatives substantives que fan de subjecte de *no es pot fer idea...* (en què el verb revesteix la forma del singular perquè les oracions relatives, l'una reforçant l'altra, fan referència a una mateixa persona).

Ja hem vist que amb els adverbis *ara* i *adés*, de valor aspectual, es poden formar els quatre conjunts que resulten de combinar-los: *ara... ara*, *adés... adés*, *ara... adés*, *adés... ara*. Encara que hi ha gramàtiques i diccionaris (com és ara el DIEC) que no recullen totes quatre combinacions, les admeten explícitament Badia i Margarit (*Gramàtica de la llengua catalana*, p. 711) i Josep Ruaix (*El català / 2*, p. 195). Com que els valors de *ara* i *adés* són molt propers, gairebé idèntics, les quatre combinacions se solen usar indistintament, amb el mateix valor. Però el matís especial que té el valor de *adés,* 'en un moment molt acostat a l'actual', permet, en alguns casos, construir frases en què es marca aquesta lleu diferència semàntica:

[4] Adés ho he embrutat i ara ho netejo (sentit fa pocs anys a la Cerdanya, on l'adverbi *adés* és encara ben viu).

Cal convenir, però, que en aquest cas ja no es pot parlar, pròpiament, de termes distributius.

Hi ha qui manifesta una certa vacil·lació quant a la substitució del segons *sia* del conjunt *sia... sia* per la conjunció *o*. Aquest canvi és ben normal i legitimat per totes les obres de referència. Els dos exemples següents són de la gramàtica de Fabra de 1918:

[5] Porteu-ne una, sia gran o petita.

[6] La fortuna, sia bona o dolenta.

Modernament, en lloc de la forma arcaica *sia* (del verb *ésser*) s'usa també la forma actual, és a dir, *sigui*.

Pel que fa als termes distributius *bé... bé,* solament els hem sabut trobar en la *Gramàtica del català contemporani*. Tradicionalment, a partir del DGLC s'admet que *bé* pot reforçar una altra conjunció, amb exemples com ara els següents:

[7] Ell o bé tu (DGLC).

[8] Els uns o bé els altres (GEC).

De fet, les combinacions realment distributives *o bé... o bé* i *o... o bé* són més o menys habituals.

A partir del DGLC, tots els diccionaris admeten els termes distributius *ja... ja*, encara que no en donen exemples. Però les gramàtiques no recullen aquesta locució. Només la GCC recull una variant, (*ja*) *sigui... o*. Tenim, però, nombrosos exemples de *ja... ja*.

[9] ... ja amb el cel ennuvolat, ja en serè... (Sebastià Juan Arbó, *Tino Costa*).

[10] ... ja fos en combat, ja fos en l'amical convivència... (Josep M. López-Picó, *Entre la crítica i l'ideal*).

[11] ... amigable olor, ja de lilà, ja de cinamon o ja d'altres plantes florides (Joaquim Ruyra, *Les coses benignes*).

Independentment, també els recullen el *Diccionari català-valencià-balear*, amb un exemple de Costa i Llobera.

Heus ací uns exemples de les variants *ja sigui... ja* i *ja sigui... o*:

[12] Que si els dimonis són fills dels déus, una mena de bords nascuts ja sigui de les nimfes ja d'algú altre... (Josep Farran i Mayoral, *Defensa de Sòcrates*).

[13] A més, la ciutat de Déu s'arriba a identificar ja sigui amb l'Església visible o [...] amb algun altre polític catòlic... (revista *Ateneu*, núm. 31, p. 7).

Tant... com i *tan... com*

Al costat dels termes distributius *tant... com* hi ha també els termes correlatius *tan... com*, amb un valor comparatiu. És força coneguda la norma segons la qual davant un adjectiu o un adverbi cal escriure sempre *tan* i no *tant*. Però aquesta norma, de fet, té una limitació important, és a dir, que a vegades trobem *tant* davant un adjectiu o un adverbi: quan *tant* és el primer terme de la locució distributiva *tant... com*. Si no es té en compte aquesta limitació s'incorre en l'error d'escriure *tan* en lloc de *tant*. Però també és molt freqüent la incorrecció de signe contrari, és a dir, l'ús de *tan* en lloc de *tant*, fins i tot davant elements de la frase que no són ni adjectius ni adverbis.

Vegem en primer lloc alguns exemples del recte ús de *tant... com* i de *tan... com:*

[14] ... el de les llengües que han esdevingut vehicles culturals, amb una àmplia gamma de manifestacions, tant literàries [...], com filosòfiques, jurídiques, científiques... (Ramon Aramon i Serra, Prefaci a *Vocabulari de barbarismes*, d'Aureli Cortiella i Martret, Caixa d'Estalvis de Catalunya, 1981).

[15] En posició inaccentuada, tant inicial com final de mot, [...] solem trobar la variant oberta... (Joan Julià i Munt, «Els sons del català», dins *Gramàtica del català contemporani*, p. 53).

[16] En termes generals, els elements dislocats –tant a la dreta com a l'esquerra– repeteixen l'esquema entonatiu... (Pilar Prieto Vives, «Entonació», dins *Gramàtica del català contemporani*, p. 453).

[17] Ell és tan ric com tu (DIEC-2, «tan»).

[18] ... i el nom d'aquell professor, tan savi com modest, és citat sovint pels nostres estudiosos de la filosofia... (Antoni Rovira i Virgili, *Siluetes de catalans*, p. 38).

[19] Amb l'ull segur d'un tècnic, és a dir, d'un filòleg tan informat com calia... (Carles Riba, Prefaci a la segona edició del DGLC, p. XII).

En els exemples precedents, *tant* i, òbviament, *tan* precedeixen adjectius o adverbis (o locucions adverbials), que és el cas normal de vacil·lació i d'error. No sembla possible, efectivament, que *tan* pugui precedir cap altra mena de mots. Però l'alegre descurança de molts autors dóna lloc a les solucions més impensades:

[20] En un altre lloc he apuntat la crítica radical de Gabriel Zaid a la retòrica de la producció i l'assistència social (tant lúcida i desmesurada, d'una altra banda, com la feta per Ivan Illich a les institucions mèdiques o escolars). Segons Zaid, l'augment d'impostos destinats a l'Estat del Benestar: 1) no ajuda tan els necessitats com els proveïdors de serveis... (X. Rubert de Ventós, *Catalunya: de la identitat a la independència*, p. 110).

No hi ha dubte que on diu *tant lúcida* hauria de dir *tan lúcida*, car es tracta evidentment d'una comparació. I on diu *tan els necessitats* hauria de dir *tant els necessitats*, amb el mot *tant*, primer element del conjunt distributiu *tant... com* i usat davant un grup nominal.

En l'exemple següent, és també insòlit l'ús de *tan* en lloc de *tant* davant una forma verbal:

[21] I això, tan és si us trobeu del cantó de la violència progressiva com de la regressiva (Valentí Puig, *L'home de l'abric*, p. 51).

En els exemples següents, trobem usat indegudament *tant* en lloc de *tan*, en expressions de valor comparatiu evident:

[22] És tant suggestionable com el granet [*sic*, per *granit*] (Agatha Christie, *El tren de les 5,40*, trad. de Ferran Bach, p. 52).

[23] ... tot a través de la sensibilitat i les creences –de catòlic tant practicant com sincer– de l'autor (revista *Faristol*, núm. 31, p. 21).

[24] ... una alquímica elaboració de substàncies tant aparentment contradictòries com són la mística i el sexe (del programa de mà de *La confessió o l'esca del pecat*, de J. Palau i Fabre).

Que en la majoria dels casos pràctics sigui ben clar, amb el coneixement de causa suficient, l'ús de *tant... com* i de *tan... com*, no vol pas dir que no n'hi hagi de dubtosos, perquè tant hi és possible la comparació com la distribució correlativa de dos elements afectats per una mateixa afirmació. Podria ser el cas de l'exemple següent:

[25] A les acaballes dels anys cinquanta i per una sèrie de raons tant extraliteràries com pròpiament poètiques, la poesia catalana s'endinsà envers la senda del realisme (revista *Lletra de canvi*, núm. 8, p. 18).

Es pot interpretar perfectament que l'autor ens vol parlar d'unes raons que eren alhora extraliteràries i pròpiament poètiques, cas en què és correcte *tant*, però també seria possible interpretrar que eren extraliteràries i pròpiament poètiques en el mateix grau, en la mateixa mesura, cas en què hauria calgut escriure *tan*.

Creiem que un comentari anàleg seria aplicable a l'exemple següent, considerant que *poeta* hi és usat amb un valor gairebé adjectival:

[26] ... l'alt prestigi [...] que té el nostre poeta, tant poeta en el vers com en la prosa (Antoni Rovira i Virgili, *Siluetes de catalans*, p. 110).

No tant... com/sinó

El conjunt de termes correlatius *tant... com* admet perfectament l'anteposició de la partícula negativa *no*. Així com diem *tant els escriptors com els músics* podem dir, anàlogament, *no tant els escriptors com els músics*, que és l'equivalent de *més aviat els músics que no pas els escriptors*. Però actualment, des de fa un cert temps, ha esdevingut molt usual la substitució, en aquest cas, de *com* per *sinó*, amb què resulta el conjunt híbrid *no tant... sinó*.

[27] Estava cansat del germà petit de la Maria, no tant perquè la implicació de la història era que ell, Sherman, era infantil, sinó perquè ella hi insistia tant (Tom Wolfe, *La foguera de les vanitats*, trad. de Manuel de Seabra, p. 20).

[28] Ara, per exemple, el ciutadà va al museu redissenyat per un arquitecte de moda no tant per l'obra que s'hi exposa sinó pel mateix «laberint» arquitectònic (revista *Cultura*, Quarta època, núm. 1, p. 59).

[29] De moment, em sentiria satisfet si vostè, en aquest context, concebís [*sic*] la llibertat no tant com un bell gest, sinó com un poema (Thomas Mann, *La muntanya màgica,* trad. de Carme Gala, p. 459).

La conjunció *sinó* és el terme correlatiu de *no solament* (amb les variants *no únicament*, *no sols* i *no tan sols*), però no, com hem de dit, de *no tant*. I, de fet, tots els tractadistes rebutgen decididament *no tant... sinó*. En tots els exemples transcrits, doncs, hauria calgut usar *com* en lloc de *sinó*. En el darrer d'aquests tres exemples, aquest canvi originaria la coincidència *com com*, que, certament, hauria de ser evitada. Creiem que la solució més encertada seria la que ja hem suggerit: *... més aviat com un poema que no pas com un bell gest*. ◆

Les pòpies i els papiols

Carles Domingo i Francàs

Crida l'atenció de qualsevol que s'interessi pel vocabulari geogràfic de la llengua del poble la quantitat de noms que hi troba que no són sinó els mateixos que tenen certes parts del cos animal. I és que més d'un cop l'aspecte que presenten alguns accidents o formacions del terreny, sobretot del relleu, evoca parts o òrgans nostres o dels animals que ens són més familiars. És a dir, ens valem dels mots que en podríem dir *zoònims* per a fer referència a alguns accidents del relleu perquè l'observador hi veu una analogia formal amb la configuració que presenten determinats membres o parts del cos humà o en general del cos animal.

Així tenim, per exemple, la paraula *cap*, que trobem sovint designant punts extrems o dominants del paisatge, el punt que culmina posem per cas una determinada formació muntanyosa com és el *cap de Boumort*, la part més alta de la serra de Boumort i a l'entorn de la qual es desplega. O bé els mots que podem trobar indicant *carena*: *cresta, espina* o *esquena d'ase* (o *de ruc*), per mica que la línia de separació de vessants que designen es presenti més o menys dentada o ondulada, en les dues primeres atribucions, o bé suaument encorbada per tots dos costats i amb un mateix caient en el cas de la darrera.

Però ara voldríem aturar-nos en dos d'aquests mots de la terminologia geogràfica popular, que es poden trobar en el nom donat per la toponímia a algunes eminències del terreny, la forma de les quals evoca un pit de dona, un suggeriment que provoca que hom les anomeni, si no precisament així, sí tanmateix amb algun dels termes del seu camp semàntic, *mamella* i *mamelló*, entre els primers com a més obvis.

L'ús dels mots susdits en aquesta aplicació per a designar turons es troba sobretot en el valencià. Joan Coromines esmenta, per exemple, les *mamelletes de Quart*, que li van ser assenyalades des de Torres Torres, cavalcant a la ratlla entre Quart i Morvedre (Sagunt). No cal dir que el valencià no té pas l'exclusiva en l'ús d'aquesta metàfora. Sense anar més lluny, a la *serra de l'Obac*, a sobre mateix de Terrassa (si més no, de Matadepera), tenim un turó que té per nom *turó de la Mamella.*

El turó de la Mamella, a la serra de l'Obac, prop de Matadepera

Altrament, en la lexicografia de les senyes o enfilalls, és a dir, en les referències encreuades a punts de la costa, vistos des de l'aigua, que feien servir els mariners per a situar-se quan navegaven, els mots *mamella* o *mamelló*, esmentant turons, no hi són pas escassos[1].

Però de vegades es dóna el cas que la comparació es conserva gairebé amb els mateixos mots de com ja es feia en temps pretèrits, quan encara es parlava llatí; i aquests mots han perviscut, però havent perdut el significat originari i tenint ara tan sols el de l'entitat semàntica a la qual s'havia adjudicat la retirada a una mamella. Això és, s'han convertit en el significant d'aquella entitat semàntica oronímica.

Aquest és el cas del mot *pòpia* (amb les seves variants), que en l'actualitat és tan sols un genèric de topònim de turó, sovint poc alt, caracteritzat per una forma regularment arrodonida i de base ampla; o potser i tot, el pre-topònim o ja plenament el topònim d'algunes d'aquestes eminències.

Pòpia, segons exposa Coromines, prové del mot del llatí vulgar *pupea* (pronunciat generalment *pòppia*), que procedia al seu torn del vocable del llatí familiar *pupa* o *puppa*, el qual significa *nena*, *nina* i també *mamella*. *Puppa*, altrament, ha donat lloc al mot *popa* ('mamella'), encara ara viu en una bona part del català occidental[2], per bé que, més que no pas a la humana, es refereix a la dels animals femelles.

Resumint, la nostra llengua, del camp semàntic que cobrien aquelles veus llatines, tan sols n'ha pres el valor 'mamella'. Aquest, però, tant en el seu sentit directe com en l'aplicació metafòrica que llavors ja es feia. Per al primer ha reservat el mot *popa* i s'ha servit de la variant *pòpia* per a derivar-hi l'aplicació com a oronim. Això, és clar, a grans trets i amb les excepcions que calgui, si més no, en *popa*, que, com veurem, apareix també alguna vegada en toponímia.

1. Perquè es vegi com fan aquestes senyes en reproduirem dues de les que retreu Moreu-Rey del recull que en va fer Maria Teresa Montaña a les costes tarragonines: «la Mamella del Loritu de terra al sorral», «als dos Mamellons per la casa del Bord».
2. Però no d'una manera exclusiva. Per exemple, a la parròquia de Borredà (Ripollès) es conserva la imatge de la Mare de Déu de la Popa.

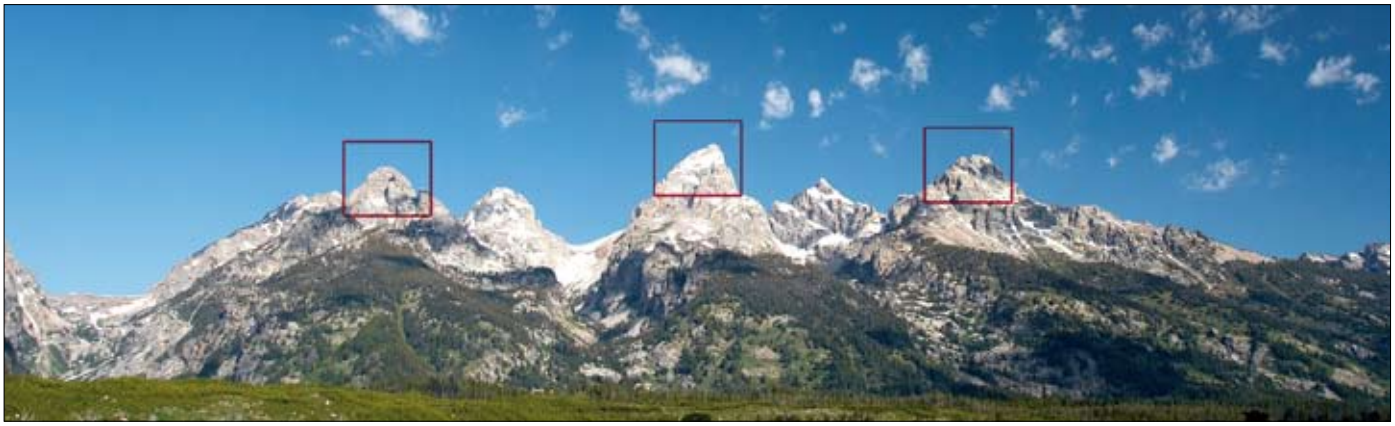

Els Tres Tetons, al Parc Nacional de Yellowstone (EUA)

Ara bé, no ens penséssim pas que el nostre poble és l'únic que ha recorregut a aquest tret de l'anatomia femenina per a anomenar metafòricament les eminències amb les característiques adés apuntades. De fet, el dinamitzador de la toponomàstica que va ser Enric Moreu-Rey als Països Catalans considerava que aquest recurs concret no és sinó un cas més de la universalitat de certes tendències denominadores, i així, pel que fa a la comparació de què ara fem qüestió, ell en dóna exemples d'Aragó, de Castella, de Portugal, de França (on *mamelon* ha esdevingut un genèric geogràfic[3]) i fins i tot dels Estats Units (*les Trois Tetons*, la muntanya més important del Yellowstone National Park, a l'Estat de Wyoming).

Per altra banda, Coromines ens precisa que el valor orogràfic del mot *pòpia* es repeteix molt a França, en els dominis occità i franco-provençal. Devers el Delfinat, per exemple, refereix que es poden arribar a trobar prop de trescentes *pòpies*, uns mamellons on sempre es constaten restes gàl·liques o pre-cèltiques, sovint precedent d'una fortificació posterior. Un fet del qual tenim testimoniatge prou més ençà, gairebé a tocar a casa nostra. A les Corberes, entre la Fenolleda i el Perapertusès (Aude), el puig al cim del qual s'aixeca el castell de Querbús, el darrer reducte dels càtars, Coromines ens reporta que era anomenat *la Pòpia*.

Com hem apuntat adés, *pòpia* oscil·la entre un ús com a nom comú –en realitat com a apel·latiu genèric– i un de simplement com a nom propi, un nom propi el significat del qual és ben probable que es desconegui.

Tanmateix, el fet que sigui una paraula usada sempre amb l'article sembla corroborar la seva condició bàsica de nom comú. Però, per altra part, la pèrdua de significació que l'afecta en més d'un indret i ja d'antic explica l'existència d'una variant com *còpia*, una alteració amb què de vegades el trobem i que, per cert, no li ha llevat pas l'article.

També s'acompanya sempre de l'article el diminutiu *popiol*, dissimilat en *papiol,* un nom de la nostra toponímia prou conegut, perquè és el d'un poble no pas irrellevant de la rodalia barcelonina. Aqueix ús de l'article es dóna així mateix en la forma femenina *papiola*.

Val a dir que *papiol* el trobem majoritàriament en noms de nuclis de població, per bé que no és pas del tot absent de l'oronímia.

Esmentarem ara, un per un, *les pòpies*, *els papiols* i *les papioles* que hem pogut aplegar consultant principalment l'*Atles Topogràfic de Catalunya* (ATC) i el *Diccionari etimològic* (DE Cor) i l'*Onomasticon Cataloniae* (ONC), de Coromines, els quals, sempre que hem pogut, hem acarat i confirmat amb qualsevol altra documentació avinent. Com podreu veure, això serà com una llista d'indrets homònims en una bona part; és a dir, una enumeració d'indrets anomenats per un qualsevol d'aquests tres termes. No hi mancaran del tot, però, els llocs amb una denominació on els dits termes en són tan sols una part.

El castell de Querbús, a les Corberes

La Pòpia (*ATC 2*, *ONC*). Cim de 372 m, a l'extrem occidental del massís del Garraf. Situat a les muntanyes d'Olèrdola i sota el *pujol de l'Àliga,* es troba dintre el terme municipal de Santa Margarida i els Monjos (Alt Penedès). El *Nomenclàtor de Catalunya* el transcriu com a *turó de la Pòpia*, és a dir, fent precedir el mot *pòpia* (el significat del qual ja no deu ser conegut per ningú del poble) per un genèric considerat més planer, ni que això sigui fet a costa de consagrar una tautologia, probablement innecessària (cosa que, si tot s'ha de dir, no et deixa de recar).

La Pòpia (ATC 2, DE Cor, ONC, NTC). Puig típicament arrodonit de més de 600 m de la Serralada Litoral, que es troba al Priorat entre Pradell de la Teixeta i Falset.

*La Pòpia***.** Segons el *Nomenclàtor* i l'*Atles Topogràfic* (vol. I), es tracta simplement del nom d'un indret de Rellinars (Bages) que es troba a la dreta del *torrent de Cellers,* dessota *la serra del Ginebral*. En canvi, el mapa «Sant Llorenç del Munt i l'Obac» de l'Editorial Alpina atribueix aquest nom al cim arrodonit (cota 519 m) en què acaba pròpiament aqueixa serra del Ginebral i que el poble esmentat veu a prop seu devers tramuntana.

Puig de la Pòpia (NTC, ATC 1). A Albanyà (Alt Empordà), a la riba esquerra de la Muga. Eminència arrodonida de 409 m.

La Pòpia (ATC.1, ONC). A Osseja, a l'Alta Cerdanya. L'*Atles de Toponímia* consigna prop d'aquest poble un indret que anomena *la Popí*, que no deu ser sinó aquest serrat amb el nom alterat, potser per dialectalisme o bé per afrancesament. Coromines afegeix que a la mateixa població li

3. El *Diccionari de geologia*, dirigit pel Dr. Oriol Ribó, entra el mot *mamelló*, atorgant-li tres accepcions geomorfològiques.

van esmentar amb aquest nom de *pòpia* també un altre serrat de forma cònica i *roig i esterragallat*, el qual, però, diu que és menys popular.

Sa Pòpia (ONC). El cim més alt de sa Dragonera, l'illeta de la costa d'Andratx, que es diu així sens dubte a causa del seu acabament cònic. Val a dir que Cosme Aguiló, en 1982, quan va recollir aquest topònim, va considerar que estava a punt de perdre's en la llengua popular d'aleshores[4].

Tossal de la Pòbia (ONC), amb sonorització de la *p* interior per influència aràbiga. Cota 1088 en la serra de la comarca dels Ports de Morella, que delimita pel SE la vall de Vallibona de Morella. Segons Coromines, és una punta rocosa que té forma arrodonida.

La Pòpia del Montgròs (NTC, ATC, ONC). Cim de 668 m a la partió entre els municipis bagencs de Castellfollit del Boix i Sant Salvador de Guardiola. Tan sols té un aspecte clar de cim des de la vall de la riera de Guardiola, perquè no és sinó un morro més sortit i una mica més alçat (per tant, amb una forma cupular més patent) dels relleus tabulars que trobarem per aquella banda del sud-oest del Bages. Aquests són uns relleus sovint esglaonats, que van deixant penjats, darrere d'uns fronts abruptes, altiplans successius, amb la qual cosa els punts més alts tenen aspecte de cim pel costat costerut i, en canvi, per l'altre, gairebé s'esborren. Coromines l'anomena *la còpia del Montgròs*, confonent-la sens dubte amb la còpia de Palomes, que ara comentarem.

La còpia de Palomes (NTC, ATC, ONC)[5]. Cota 837 m de la serra de Rubió, al costat mateix del punt per on la carretera dita de les Malloles accedeix venint d'Igualada, a la carena poc més enllà de la qual s'obre plenament l'altiplà de Calaf (la Segarra calafina, com l'anomena la *Gran geografia comarcal de Catalunya*, que altrament ignora aquest cim).

Aquest nom alterat, *còpia* per *pòpia*, no deu ser gaire del domini públic actualment, o bé potser hom l'ha evitat perquè se n'ha malfiat, pensant que no pot ser gaire solvent un topònim d'un significat en aparença tan aberrant. Hi ha, per exemple, una publicació de la UEC d'Anoia–Igualada, de l'any 1994, que és un recull d'itineraris per la serra de Rubió i el refugi del Mas del

Turó situat vora la ciutat de Bosa (Sardenya) FOTO: R. PUIG COROMINES

4. *La toponímia de sa Dragonera*, Societat d'Onomàstica, butlletí interior, vol. X.

5. No és estrany de trobar genèrics poc habituals, o fins i tot ja caiguts en desús en la parla actual, en la toponímia del relativament reduït espai de terreny, ocupat per relleus monoclinals, que separen la Conca d'Òdena i l'anomenat Alt Bages de l'altiplà de Calaf. Podríem dir que es tracta d'una contrada muntanyosa amb genèrics no trivials. Així, per exemple, tenim la pòpia i la còpia adés esmentades, o bé el *cogulló de Cal Torres* (el punt més alt de tota aquesta zona) o, encara, el *coll de Gossem*, un dels turons prominents de la serra de Rubió (on veiem *coll* en el sentit arcaic de *cim* i no pas en el més habitual de *depressió* en una carena).

Tronc; doncs, malgrat que en una bona part d'aquests itineraris el camí passa justament per aquest cim o, almenys, gairebé a tocar, el cim mai no és esmentat pel seu nom i, si cal fer-hi referència, hom ho fa dient únicament que és el puig o punt on hi ha la torre metàl·lica del repetidor de telecomunicacions.

Coromines diu que té anotada una altra *còpia* per *pòpia* al terme de Conat, al Conflent. Si us fixeu en la fotografia de sota, veureu que el turó a dalt del qual es troba el poble i, encara més, un altre turó més alt que el domina a la seva esquena, són d'una forma a la qual el mot *pòpia* encaixa perfectament.

Conat de Conflent — Foto: Miquel Bravo

Segons el nostre etimologista, *còpia* no és sinó una dissimilació de *pòpia*; però sospita que hi hauria ajudat una contaminació de *cóp*, en l'accepció topogràfica de 'capdamunt d'un turonet', que ara, si més no, encara trobem a València[6].

Com hem dit abans, el diminutiu *papiol* es troba més en noms de nuclis de població que no pas fent referència a eminències del terreny. Aquest nom per a un poble no acostuma a ser, però, arbitrari: o bé a prop seu hi ha algun turó vistent tipus *pòpia*, del qual hagi emmanllevat la denominació, o bé no és sinó un llogaret que hom ha bastit damunt d'un d'aquests turons.

Esmentarem primer els *papiols* (i les *papioles*) que són oronims, i després els aplicats a nuclis de població.

El Papiol (ONC) o *Penya del Papiol* (ATC 2, NTC). És un turó isolat (altura 383 m) del terme d'Olèrdola, el qual diríem que té un perfil paradigmàtic.

Roca del Papiol (ATC). Cim de 678 m de la serra Llarga, a la línia de separació de les dues comarques penedesenques, entre Torrelles de Foix (Alt Penedès) i el Montmell (Baix Penedès). Deu tractar-se de la *roca Papiola*, del terme del Montmell, que esmenta Coromines (ONC).

Serra de la Papiola (ONC, ATC). Serreta per la carena de la qual passa la línia divisòria entre els termes d'Albinyana i el Vendrell. Coromines l'esmenta simplement com *la Papiola*, talment com el recol·lector dels noms de lloc del terme d'Albinyana (Manuel Bofarull i Terrades, 1992), el qual, altrament, ens assabenta que aquest nom tant pot ser el de la muntanya (probablement el pujol extrem del cap final de la serra) com el de la partida que se situa precisament en aquest indret muntanyós i del qual hom hauria pres el nom. Amb què aleshores caldria interpretar així la denominació *serra de la Papiola*: «la serra que hi ha a la partida que es diu la Papiola»; cosa, endemés, que indicaria que en l'actualitat aquest nom, en aquest veral, remet més al d'una partida (i a tot allò que s'hi construeix) que no pas a l'apel·latiu genèric d'una certa mena de pujol que és *papiola*.

Bofarull retreu, així mateix, que *la Papiola* és també el nom posat a una urbanització creada sota seu i constata alhora que hi ha un turonet, ja dintre la demarcació d'Albinyana i més a prop del poble, que té per nom *la Papioleta*.

Per acabar amb aquest reguitzell d'oronims, afegim que Coromines (ONC) esmenta també un turonet avançat en uns cingles de la vall de Capçanes (Priorat), que diu que és conegut com *la Pipiola*.

Dels pobles anomenats *el Papiol*, el més conegut és sens dubte el de la comarca del Baix Llobregat, que té a sobre mateix el *puig de Santa Madrona*, un puig la forma del qual justifica plenament el nom de la població que s'hi redossa.

Esmentem així mateix:

El Papiol, veïnat de l'Arboç (Baix Penedès), que es troba situat sobre un turó.

El Papiolet, veïnat de Sant Jaume dels Domenys (Baix Penedès). Actualment no es veu cap turó on es troba, però Coromines creu que aquest deu haver estat aplanat per la construcció de carreteres, perquè en el *Diccionari de Madoz* (a mitjan segle XIX) aquest llogarret és descrit com a 'situado en una loma'.

Hi ha encara, en la toponímia cartogràfica, noms de casa amb aquest nom. Així, per exemple, la *casa Papiol* de Rodonyà (Alt Empordà) i *Can Papiol* i *la Torre del Papiol*, a la plana d'Urgell. Creiem, però, que en molts d'aquests casos el nom deu procedir del nom del propietari de l'edificació; per bé que no es pot descartar que no n'hi hagi cap que faci referència realment al relleu de què ara fem qüestió. Talment com moltes de les masies que es diuen *la Coma,* que es troben posades precisament enmig d'una

Penya del Papiol, vora Olèrdola — Foto: Carles Marta

6. Coromines esmenta, per exemple, el *copet del Siero*, nom d'una punta culminant rocosa de les muntanyes d'Alcoi. Altrament, no sabem si hi deu tenir alguna cosa a veure el cim anomenat *els Copets*, de Castellar de la Ribera, que es troba al sector del terme situat a la dreta de la ribera Salada, al Solsonès.

coma, una coma que ben sovint ara ja no és coneguda com a tal. I així, posem per cas, podem esmentar el nom d'un carrer de la part alta de la urbanització de Segur de Calafell, el *carrer de Can Papiol*, que deu fer referència a una casa de pagès que hi devia haver en aqueix indret –la falda d'un de tants dels turonets arrodonits de la zona–; per tant, un dels turons que no és absurd de pensar que hom tingués per un *papiol*, i aquest nom hagués traspassat per metonímia a la casa. (Per bé que tot això no són sinó conjectures que caldria verificar.)

El mot *popa* també figura amb aquesta aplicació, encara que amb una freqüència més aviat magra. De fet, tan sols n'hem pogut constatar dues ocurrències en les obres consultades, *la serra de la Popa*, a Alfarràs (Segrià), i el *puig de Popa*, a Calella (Alt Maresme).

La serra segrianenca no és sinó un dels relleus de la plataforma seccionada en tossals i plans que separa les conques del Segre i del Cinca. I el *puig de Popa* és el turó (206 m) amb què acaba, tot arrodonint-se, un dels serrats que el Montnegre envia a mar al sector dit de Capastre.

Observem com, en aquest darrer topònim, *popa* és usat excepcionalment sense article. En ple català oriental com es troba, es veu que hi ha desaparegut del tot la marca de nom comú, que és encara en altres indrets i que representa la presència de l'article. ◆

Bibliografia

— Aguiló, Cosme, *La toponímia de sa Dragonera*, Societat d'Onomàstica, Butlletí Interior, volum X.

— *Atles topogràfic de Catalunya*, 1:50.000, 3 vol., Enciclopèdia Catalana - Institut Cartogràfic de Catalunya, Barcelona 1995.

— Bofarull i Terrades, Manuel, *Noms de lloc del terme d'Albinyana*, Institut d'Estudis Penedesencs, Sant Sadurní d'Anoia 1992.

— Coromines, Joan, *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, 9 vol., Curial - la Caixa, Barcelona 1980.

— *Onomasticon Cataloniae* (I-VIII), Curial - la Caixa, Barcelona 1989.

— *Gran geografia comarcal de Catalunya*, Fundació Enciclopèdia Catalana, Barcelona.

— Moreu-Rey, Enric, *Els nostres noms de lloc*, Ed. Moll, Palma de Mallorca 1982.

— *Nomenclàtor oficial de toponímia major de Catalunya*, Generalitat de Catalunya, Barcelona 2003.

— Sant Llorenç del Munt i l'Obac, mapa 1:25.000 i guia cartogràfica, Ed. Alpina 2003.

— Unió Excursionista de Catalunya, *Itineraris per la serra de Rubió i refugi Mas del Tronc* (Anoia), 1ª edició, juliol 1994.

Sobre el verb *passar*

Pere Ortís

Fa prop d'un segle que la llengua catalana, d'una generació a l'altra, perd quantitat de paraules i d'expressions que generalment corresponen al seu millor perfil col·loquial. La influència, la preponderància de la llengua castellana van tan a l'ample, que la cosa s'esdevé d'una manera constant i, com aquell qui diu, va per si sola. I la generació que les perd no se n'adona i passa a la pròxima allò erroni que ha forjat com a normal, i aquesta ho assumeix com a autèntic, per a continuar endavant en la línia de la davallada. El resultat de tot plegat, resultat funest, és que hom creu que allò que ha dit de petit, allò que ha dit sempre, és l'autèntic, i que voler corregir-ho és ganes de cercar els tres peus del gat. Conjunt de factors que fan dificilíssim el redreçament de la nostra llengua, en l'actual conjuntura en què tothom és savi; o en què ningú no té cap gana que l'amoïnin amb llenguatges «nous».

El remei fóra prestar atenció als pocs que recorden el bell parlar de fa vora un segle i fer-los cas de les correccions que fan. El parlar que en diem «d'abans de la guerra». Aleshores era viva la correntia impulsada per la Renaixença, i la llengua seguia una inèrcia acceptable, encara no mediatitzada per les influències deletèries que imperen ara. Els pocs ciutadans de la tercera edat de què disposem, d'aquesta mena, no tenen gaire bona premsa i són més aviat una veu que clama en el desert. Si no, són una veu que irrita els *tècnics,* que solen ser aquells que volen monopolitzar la feina del redreçament, perquè es creuen «els únics», i miren amb absoluta suspicàcia tot allò que no ve ideat per ells o no passa pel seu vist-i-plau. Els quals, en molts dels casos, han begut allò erroni que els tramet l'anterior generació, i la correcció que els proposen els sona com una nota desafinada.

Avui, doncs, voldria atreure l'atenció sobre el verb *passar* i alguns dels usos que en fem. Ara diem: «Què et passa?» No dic que no estigui ben dit. Però segur que l'expressió castellana «¿Qué te pasa?» s'ha imposat i ha suprimit del català allò que dèiem de petits: *Què tens?* Quan algú sortia empipat o reaccionava d'una manera estranya li dèiem: *Què tens?* I també: *Què t'agafa?* O: *Què t'agafa, ara?* Recordo que els nens, quan algun cercava raons o amoïnava amb romanços, li dèiem, no «Què et passa?», sinó: *Què hi ha?* Aquesta expressió era molt comuna entre els grans, en semblants casos, i quan qüestionaven algú seriosament sobre les seves ganes de moure soroll.

Per comptes de demanar, quan quelcom especial s'havia esdevingut, «Què ha passat?» («¿qué ha pasado?»), demanàvem: *Què ha estat?* O: *Què hi ha hagut de nou?*

¿Filigranes lingüístiques, perdedores? És una afable proposta de guanyar allò que hem perdut. Si més no, que consti aquí, públicament. Potser temps vindrà que hi podran fer més que nosaltres. Qui sap. Sí que crec que, entre tots, ara hi podríem fer més. I vull creure que serem prou honrats per a fer-hi molt més i perquè tot això que diem ens aprofiti. ◆

Sobre el substantiu *informe*

Lluís Marquet

Aquest mot figura en el diccionari Fabra, però hi ha força motius per a considerar-lo del tot anòmal en català. No és un mot genuí, sinó que es tracta d'un castellanisme clar sense tradició en la nostra llengua i és d'aquells mots que, en casos anàlegs, hem decidit de rebutjar categòricament. Parlem-ne tot seguit.

Cal evidentment distingir el mot esmentat, substantiu, de l'adjectiu homònim *informe,* que significa 'd'una forma mal determinada, imprecisa; que no té la forma que li correspon'. Com a adjectiu és recollit en tots els diccionaris catalans i figura també en els de llengües com cast., fr., it.: *informe*. No hi ha res a dir, per tant, sobre aquest adjectiu en català.

Però no és d'aquest adjectiu que volem parlar, sinó del substantiu *informe*, pretès derivat del verb *informar*. Fàcilment podem constatar que és un terme que coincideix amb el castellà però que és inexistent en altres llengües.

Analitzem ara què en diuen els diferents diccionaris catalans.

El *Diccionari general* de Fabra només el recull com a terme especialitzat de dret, però no com a terme d'ús general; també l'entra, amb un ús en plural, com a sinònim de *informacions*. El DCVB recull el mot però no n'aporta cap documentació antiga i afirma que és pres del castellà. El Coromines només el recull com a adjectiu; del substantiu ni en parla. La GEC i el DGEC el defineixen seguint el Fabra, però ampliant-ne el sentit; a més, aquest segon el qualifica clarament de castellanisme. El DIEC amplia també el Fabra, però no qualifica el mot de castellanisme, cosa ben normal en aquest diccionari, que prescindeix sempre de qualsevol indicació que podria resultar massa comprometedora.

Sembla, doncs, que es tracta d'un castellanisme evident i no pas d'un mot de formació pròpiament catalana. Aquesta consideració de 'mot impropi en la nostra llengua' ja va ser remarcada fa temps per Gabriel Bibiloni, el qual afirma que és un «hispanisme format de la mateixa manera que *desfile* o *embrague*»[1]. Efectivament, com a derivat postverbal del verb *informar*, no és gens normal en català; contràriament, en castellà és un mot ben antic ja recollit en el *Diccionario de Autoridades* (1726-1739). Com és fàcilment comprovable, en aquesta llengua és molt corrent la formació de substantius derivats de verbs amb aquesta terminació *-e*, fet que no ocorre en català. Aquest punt, però, el deixem ara per a un article posterior en què en farem una exposició general i detallada.

Com a equivalent del castellà *informe,* les diferents llengües del nostre entorn usen termes més apropiats: fr. *rapport*, it. *rapporto*, ang. *report*. En català tenim el mot *report,* que el Fabra defineix com a 'nota que hom porta d'alguna cosa, comunicació', i que serveix perfectament en aquest cas, alhora que resulta concordant amb les solucions de les llengües esmentades. Aquest terme deriva del verb *reportar,* que és, segons el Fabra, 'portar (una nova), donar compte (d'alguna cosa), referir, contar'. Les altres llengües fan servir: fr. *rapporter*, it. *rapportare*, lleugerament diferents, tot i que –diguem-ho de passada– aquestes dues llengües tenen també els verbs *reporter* (fr.) i *riportare* (it.), que tenen un significat diferent, als quals corresponen els substantius *report* i *riporto*, respectivament. En català no hi ha el verb *raportar* (ni, per tant, el substantiu *raport*, si no és per gal·licisme).

Parlem ara del substantiu *report*. Algú podria creure que aquest mot és un gal·licisme, cosa ben falsa, perquè es tracta d'un mot ben antic i genuí. Figura, com hem dit, en el Fabra i també en tots els diccionaris catalans. El DCVB el defineix com a 'informació, notícia que es dóna d'alguna cosa', en recull prou documentació antiga i indica que és ben viu a Menorca; com a equivalent en castellà dóna *informe*. La GEC i el DGEC encara precisen més en la següent accepció: 'informe, relació escrita'. El DIEC segueix el Fabra. També figura en el *Diccionari etimològic i complementari* de Coromines, en el qual podem llegir: «*Report* no és un gal·licisme, per més que vagi provocar les ires d'A.M. Alcover [...] el seu ús per part de la S.F. de l'IEC, puix que no és més que l'abstracte corresponent naturalment al tan genuí i antic *reportar*; i fins des de Menorca han d'avisar-lo que allà és popularíssim amb el matís de 'avís, notícia, resposta'.» Cal tenir molt en compte aquestes paraules, que ens confirmen que, efectivament, es tracta d'un mot genuí.

Tornant, doncs, al substantiu *informe*, ja hem dit que el Fabra només l'accepta com a terme de dret (usat evidentment per influència del castellà), però no com a mot d'ús general. Per tant, les ampliacions semàntiques que en fan els diccionaris posteriors són completament arbitràries i no responen pas a la idea inicial de Fabra.

Farem bé, per tant, de rebutjar el substantiu *informe* i parlar sempre de *report*, si bé en alguns casos podem fer servir algun altre terme com *comunicació*, *informació*, *notícia*, *avís*, etc. ◆

1. «L'estandardització del català: un debat obert», *Revista de Catalunya*, 97, juny 1995, pp. 9-24; a la p. 22 en parla. Després hi torna en el llibre *Llengua estàndard i variació lingüística* (1997), p. 138.

Mil anys de l'abat Oliba

Entrevista de Llengua Nacional a Assumpta Dodas

1008-2008, mil·lenari de l'elecció d'Oliba com a abat de Cuixà i de Ripoll

Tant l'Església com la nació catalanes celebren, aquest any 2008, un aniversari important en la nostra història: el mil·lenari (1008-2008) de l'elecció d'Oliba com a abat dels monestirs de Sant Miquel de Cuixà (Conflent) i de Santa Maria de Ripoll (Ripollès). Per això s'han preparat a Ripoll, a Cuixà i a Montserrat una gran quantitat d'actes culturals, acadèmics, històrics i religiosos a l'entorn de la figura i personalitat de l'abat Oliba. En podeu veure més informació a la pàgina web <www.abat-oliba.cat>.
Amb motiu d'aquesta efemèride, Llengua Nacional ha volgut entrevistar Assumpta Dodas, pedagoga resident a Ripoll.

LN (Llengua Nacional)**: Certament, Assumpta, som davant un any important per a Ripoll.**
A.D.: (Assumpta Dodas): Sí, i no sols per a Ripoll, sinó també per a tot Catalunya, per a la Catalunya del Nord i per a tants i tants llocs on hi ha la petjada, encara visible avui, de la influència de l'abat Oliba. En els magnífics edificis eclesiàstics que la història ens ha llegat destacaria els monestirs de Ripoll, de Cuixà i de Montserrat; també els còdexs, els manuscrits i les famoses Bíblies de Ripoll, que es van escriure i decorar en l'*scriptorium* de l'abadia. Cal dir que molts d'aquests magnífics documents s'han perdut a causa de les vicissituds històriques que suposaren la decadència del monestir de Ripoll, fins a la seva ruïna total i la pèrdua del seu cenobi (el terratrèmol de l'any 1428, les guerres del Francès i la carlina, la desamortització de Mendizábal, etc.).

Som, doncs, davant una figura cabdal de qui fou monjo, abat i bisbe, pare espiritual de la Catalunya naixent, i també comte i home de pau.

LN: El monestir de Ripoll és, doncs, una de les joies de l'abat Oliba, que amb la destacada reconstrucció impulsada pel bisbe Josep Morgades en el segle XIX ha arribat als nostres dies amb la seva extraordinària portada romànica.
A.D.: Efectivament. Cal dir, però, que la portada, per bé que participa de la mateixa època daurada del romànic, és uns quants anys posterior a l'època d'Oliba. Els elements de l'època d'Oliba són la magnífica planta del monestir, de set absis, imitant la basílica romànica de Sant Pere del Vaticà, i els campanars. Però la vertadera joia de Ripoll era el seu *scriptorium* i la seva gran biblioteca, una de les millors de l'època a Europa, a l'alçada de les prestigioses biblioteques dels monestirs de Bobbio (al sud de Milà, Itàlia), de Sant Gallen (a Suïssa) o dels monestirs alemanys de Lorsch i Reichenau.

LN: Potser els catalans no coneixem prou la figura d'aquest abat insigne. Per què Oliba és tan important?
A.D.: Com diu dom Anselm M. Albareda en el seu assaig biogràfic *L'abat Oliba. Fundador de Montserrat (971?-1046)* (edició del monestir de Montserrat, any jubilar 1931), Oliba és «el monjo més il·lustre de la nostra terra, el prelat més gran de Catalunya, un dels bisbes més cèlebres de l'Església universal del segle XI», segons confessen els savis autors de la *Histoire littéraire de la France* (p. 11).

Oliba va ser, doncs, un gran líder espiritual i un bon conseller polític, l'impulsor de la Pau i Treva de Déu, el creador d'importants biblioteques i el dinamitzador de la vida intel·lectual dels monestirs. Certament, som davant un personatge de primer ordre, que marcà profundament l'Església i la història del nostre poble ara fa mil anys.

Monestir de Ripoll — Foto: R. Puig Coromines

LN: Repassem, doncs, breument, la biografia d'Oliba i les seves obres més significatives.

A.D.: Oliba neix l'any 971, no se sap exactament si a Besalú, a Girona o a la Cerdanya. Els seus pares foren els comtes de Cerdanya, Oliba Cabreta i Ermengarda, i fou també besnét de Guifre el Pelós (fundador de la dinastia catalana i també del monestir de Santa Maria de Ripoll). Els seus germans foren: Bernat I (de sobrenom Tallaferro, les despulles del qual reposen a Ripoll), que fou comte de Besalú; Guifre II, comte de Cerdanya; la seva germana Adelaida i el germà petit, que es deia Berenguer i que més tard esdevingué bisbe d'Elna.

Oliba es formà a Ripoll; l'influí l'exemple i el bon guiatge del seu oncle Miró II Bonfill, comte de Besalú i bisbe de Girona.

Un fet marcà de ben segur el jove Oliba: el seu pare, Oliba Cabreta, que deixà la família i els comtats i es retirà al monestir de Montecassino. I així, l'any 988, Oliba esdevé, en morir el seu pare, comte del Berguedà i del Ripollès. Però heus ací que l'any 1002 renuncià als comtats i entrà com a monjo al monestir benedictí de Ripoll. I l'any següent repartí els seus béns entre els seus germans i el monestir de Ripoll i féu la professió monàstica.

Ara fa just mil anys, en el 1008, Oliba fou elegit abat dels monestirs de Cuixà i de Ripoll, els dos monestirs més importants de l'època a Catalunya, dels quals dugué a terme la reconstrucció espiritual i material; vetllà també pels seus béns i n'amplià les possessions. I no cal dir que donà un gran impuls als *scriptoria* respectius.

Posteriorment, l'any 1017, fou designat bisbe de Vic, on consolidà i amplià els territoris de la diòcesi i impulsà els estudis a l'escola catedralícia de Vic per a la formació dels clergues. Vuit anys més tard, en el 1025, fundà el monestir de Montserrat. Al llarg dels anys fundà encara diversos de monestirs (el de Fluvià, el de la Portella, el de Sant Martí del Canigó, el de Sant Feliu de Guíxols...) i consagrà alhora moltes esglésies (la de Sant Pau de Pi, la de Sant Martí d'Ogassa, la de Santa Eulàlia de Riuprimer, etc.).

En les construccions que impulsà, introduí a Catalunya les voltes de canó, la cúpula, les arcuacions llombardes, els grans campanars, les criptes, les cinc naus capçanes del creuer.

Féu molts viatges per les nostres contrades, i més d'un a Roma.

A Ripoll triplicà els volums de la biblioteca i creà un grup de monjos literats. D'Oliba es conserven quatre sermons, nou poemes, dues encícliques mortuòries i vuit cartes; compongué, a més, textos litúrgics.

Procurà la pau i concòrdia entre els nobles i els cavallers del país, on sovintejaven les dissensions i les guerres.

L'any 1027, a Toluges del Rosselló, impulsà l'establiment de la Pau i Treva de Déu, iniciativa que en els anys posteriors esdevindria llei per a diferents països d'Europa. També s'instituí la Pau i Treva de Déu en els sínodes de Vic dels anys 1030 i 1033.

La seva mort s'esdevingué el dia 30 d'octubre de l'any 1046, a setanta-cinc anys d'edat, al monestir de Sant Miquel de Cuixà, on fou enterrat.

Es creu que la seva personalitat era la d'un home de caràcter tranquil i reservat i de tarannà pacífic.

LN: Podries aprofundir en aquesta aportació olibana com és la Pau i la Treva de Déu?

A.D.: Després de l'extinció definitiva de la casa reial carolíngia, a les darreries del segle x, l'Estat s'afeblí i acabà per dissoldre's. Per això s'estengueren arreu la força i la violència, i l'autoritat dels comtes es debilità. Així, el pillatge i el saqueig dels béns dels altres, l'opressió dels més febles (pagesos, vilatans i marxants) i les lluites entre els nobles eren freqüents en la vida social del temps d'Oliba.

El moviment de la Pau i la Treva de Déu aconseguí una altra vegada un clima de pau, concòrdia i respecte mínims envers els més febles; de dissabte a dilluns no es podia guerrejar ni cometre cap acte de violència. També s'establiren les sagreres, que impedien que al voltant de les esglésies o dels monestirs es pogués cometre cap acte de violència. En la convulsa època d'Oliba, aquesta solució fou bona per a una certa convivència social en pau i garantí estabilitat i progrés. Oliba aconseguí que nobles i cavallers diversos es reunissin i es posessin d'acord en temes que havien d'assegurar la pau i la vida social. Això seria l'embrió dels parlaments de les nacions d'Europa i, posteriorment, de la reunió de tots els Estats en l'ONU. En el següent article s'explica bé tot això.

LN: I Oliba, com a polític, monjo, abat i bisbe, quin sentit té avui en aquest mil·lenari?

A.D.: Sovint podríem quedar-nos amb una figura parcial d'Oliba com a noble, bon organitzador i home compromès amb la pau. Però, per damunt d'això, Oliba fou un creient, un contemplatiu; i per això, menystenint el poder i el prestigi d'aquest món –recordem els comtats heretats–, abraçà amb pobresa la vida monàstica en el cenobi de Ripoll, observant la regla de sant Benet. Després, com a abat i bisbe, fou imatge del Bon Pastor que té cura del ramat encomanat.

Totes les obres d'Oliba, doncs, es fonamenten en la seva fe en l'Evangeli i en el servei al país. Des d'ací, ell influencia la cultura, l'art, la societat i la política catalanes i europees. És un exemple d'apòstol incansable i de persona que sabé trobar l'equilibri entre fe i cultura. ◆

Sant Miquel de Cuixà — Foto: R. Puig Coromines

La modernitat de la Pau i Treva olibana mil anys després

Elisabet Ferran i Planas

La nació catalana celebra aquest any amb goig el mil·lenari de la proclamació de l'abat Oliba com a abat del monestir de Ripoll (1008-2008), fet que ha donat lloc a una sèrie d'actes commemoratius al voltant de la seva figura.

Són molts els aspectes a destacar d'una de les personalitats més brillants de la cultura europea, nascut a casa nostra i que, al meu entendre, hauria d'haver rebut un reconeixement social i institucional més pregon; per això, aplaudeixo la iniciativa del mil·lenari i tant de bo que no tot desemboqui en el simple record d'un home de la Catalunya medieval. Som en un bon moment per a reivindicar l'obra política i jurídica de l'artífex de la contrucció de la civilització europea. A més, és un deure de la memòria col·lectiva agrair la valuosa aportació olibana a la cultura cristiano-europea.

D'entre l'ampli i ric llegat d'Oliba, home de tarannà pacífic i conciliador, convé destacar la Pau i Treva, que rep la consideració d'una de les institucions polítiques més importants del nostre territori i de l'Europa Occidental. De les seves assemblees sortiran les constitucions o els tractats del mateix nom, clau de l'èxit de la seva obra en el nostre territori i fonament del parlamentarisme europeu i mundial.

El ben anomenat *pare de la Pàtria* viu a cavall dels segles x i xi i neix en una societat violenta i agresiva, en lluita constant per salvar els interessos propis, on impera la llei del més fort en perjudici dels més febles, un temps que neda entre una profunda crisi moral i de poder i que, rere la desfeta carolíngia, s'obre camí lentament cap al nou ordre feudal. Enmig d'aquesta disbauxa, un home carismàtic estableix la cultura de la pau i del diàleg, que acabarà modelant l'ordre polític i jurídic nacional, aglutinant els poderosos al voltant del Casal Comtal.

Els acords de Pau, que tenen un origen eclesiàstic i s'emparen jurídicament en les capitulars carolíngies, es localitzen en el Migdia francès; sembla que el primer és el concili de Charroux de l'any 989. Afortunadament, Oliba, com a home d'Església, sabrà adaptar a les contrades catalanes la Pau de Déu o *Pax Dei*, que té com a marc les assemblees eclesiàstiques, mogudes per l'objectiu de protecció dels més desvalguts (clergues, camperols, orfes, vídues, comerciants i mercaders, habitants de viles i ciutats i pelegrins), la defensa dels béns més preuats per l'economia rural medieval (masos, camps, collites, arbres fruiters, graners, pallers, etc.) i els béns eclesiàstics (sagreres, esglésies i monestirs). Amb el pas del temps aquesta protecció de la Pau s'ampliarà d'una manera progressiva i sobre ella mateixa es construirà la denominada *pau del rei* o *pau territorial*.

Escultura de l'abat Oliba, a Ripoll (obra de Francesc Fajula) Foto: Toni Boqueras

Pel que fa a la Treva, la seva importància està sobretot en el fet que es tracta d'una aportació política i jurídica genuïna de l'abat Oliba, que la ideà amb l'ambiciós objectiu de frenar la guerra i les violentes rapinyes feudals.

En definitiva, mentre la Pau oferia protecció a béns, persones i espais, la Treva prohibia el bel·licisme en dates assenyalades del calendari litúrgic i amb la màxima rigidesa i precisió temporal per a garantir la seva eficàcia. Així, doncs, malgrat que en un principi la Pau i Treva foren dos moviments diferents, l'abat Oliba els fusionà amb èxit i ja per sempre més evolucionaren conjuntament, propagant-se com a model a seguir per a la pacificació dels territoris, més enllà del Principat.

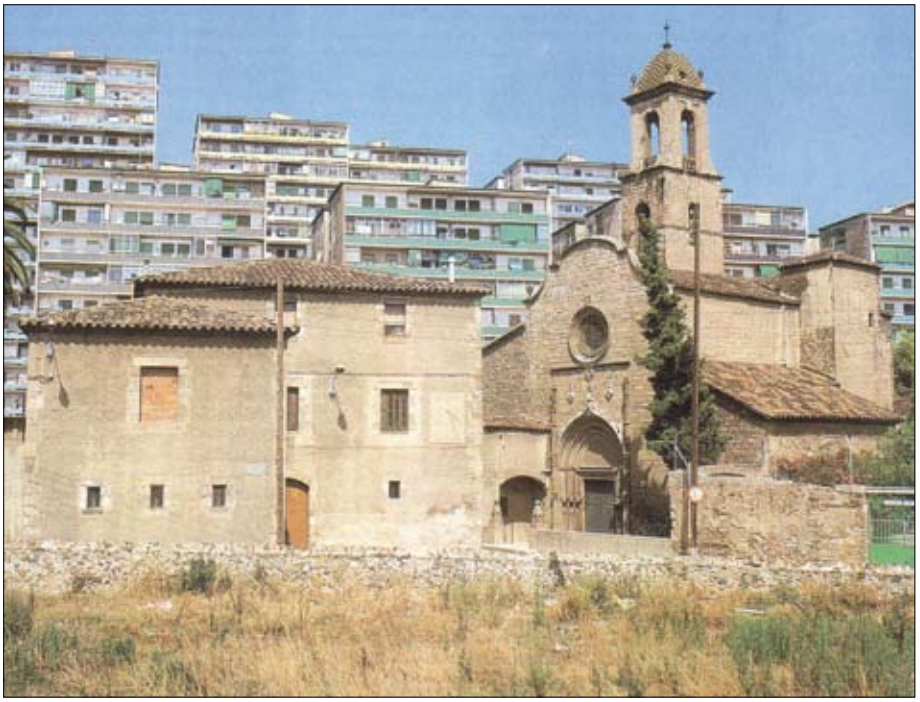

Sant Martí de Provençals (Barcelona), important per la seva sagrera Foto: Joan Arnau

La institució de Pau i Treva passà per diverses etapes fins a arribar al parlamentarisme:

a) L'olibana, d'un caràcter plenament eclesiàstic, amb Oliba presidint el concili de Toluges de l'any 1027 i els concilis de Vic de 1030 i 1033. És l'etapa de consolidació d'aquesta institució.

b) Tot seguit ve una etapa que podríem anomenar mixta, en què augmenta la presència de comtes, vescomtes i altres magnats cristians al costat dels prelats de l' Església. Aquesta mixtificació obrí camí a la institució per a abandonar el seu caràcter purament eclesiàstic i posar-se més al servei del poder laic. Cal destacar l'assemblea de pau i treva de 1064, celebrada a la catedral de Barcelona i presidida pels comtes de Barcelona Ramon Berenguer I i Almodis.

El poder comtal va descobrir ben aviat l'efecte que la institució olibana tenia sobre la societat i com podia ser un instrument eficaç per a la pacificació del territori i per a la construcció d'un ordre polític i jurídic en el territori català, encarrilant així la societat feudal, tan inclinada a la desobediència i al desordre i que tants maldecaps donava al poder públic.

c) Arribat el segle XII, la institució, coronant una etapa plenament laica, es desvinculà del seu origen eclesiàstic i esdevingué un instrument dels comtes-reis per a dominar políticament el país, però també perquè els seus habitants participessin d'aquest bé, ara públic, malgrat haver-hi nobles que volien mantenir intactes els seus privilegis i prerrogatives.

S'anà despertant així una consciència nacional, on els naturals al costat del monarca feien seva l'obligació de preservar la pau del territori enfront dels enemics de la terra. Aquesta concepció política fou definida en l'assemblea de Fondarella de 1173, presidida per Alfons el Cast, i tal model de pau territorial, on es declarà que formava part de l'ofici reial frenar la guerra i proclamar la pau, fou seguit pels seus successors Pere I i Jaume I. És important saber que els acords d'aquest parlament establiren per primera vegada els límits geogràfics de Catalunya (des de Salses fins a Tortosa i Lleida).

Com hem dit, fins aleshores solament assistien a les assemblees nobles i eclesiàstics, però sota el regnat de Jaume I es produí un fet de cabdal importància per al rumb triomfant de la institució de Pau i Treva: la presència per primera vegada d'alguns representants de les ciutats i viles reials. La primera presència ciutadana tingué lloc en l'assemblea de Lleida de 1214, motiu pel qual s'ha vist en aquesta l'origen de la Cort General Catalana, oficialitzada sota el regnat de Pere II en la Cort de Barcelona de 1283, amb les famoses constitucions «Una vegada lo any» i «Volem, statuim».

La vella institució olibana de la Pau i Treva desenvolupà una tasca brillant i gens fàcil sobre el territori: pacificació, unió i vertebració; i, lluny de la seva oclusió, assegurà cada vegada més els pilars on recolzaria la Cort General i el modern parlamentarisme. Seria una nova etapa, amb un ordre polític estable i garantit pel seny pactista, pionera entre els pobles d'Europa.

Convé, doncs, remarcar que la Pau i Treva porta el segell de la personalitat de l'abat Oliba i de la seva modèlica existència. Per això, recuperar avui l'esperit de la institució seria enriquirnos també de la personalitat i dels valors olibans: la pau (com a sinònim de tranquil·litat), el sentit de govern, el diàleg, la caritat, la conciliació, la prudència, l'amistat, el bon consell, el compromís desinteressat, la rectitud amb les conviccions morals, la temprança, el treball constant i pacient… Tot aquest llegat espiritual d'Oliba, imprès en la seva obra pacificadora i conciliadora, hauria de ser recuperat per les institucions político-democràtiques actuals.

Si Oliba, a través de la institució de Pau i Treva, aconseguí que les persones en conflicte es comprometessin a establir una concòrdia en l'espai i en el temps, hauríem de considerar-lo com el gran impulsor del pactisme, una de les teories polítiques que millor reflecteixen el tarannà del nostre poble, descrit com un concepte político-jurídico-doctrinal que regula les relacions humanes i que tingué una gran transcendència en el joc de poders entre els braços (reial, militar i eclesiàstic) en les Corts Catalanes; la seva millor pràctica, en els nostres dies, revestiria la negociació política de l'esperit democràtic més excel·lent.

Oliba, a través de la institució de Pau i Treva, volia dispensar una protecció especial als més desemparats; per això podem dir que es manifestà com un ferm defensor dels homes i dels seus drets. Amb el pensament polític d'una ordenació social, política i jurídica del territori, a partir dels valors fonamentals de justícia i pau, s'anticipà en el seu temps i allò ha fructificat en els nostres dies en institucions de relleu mundial com les Nacions Unides i les ONG.

La institució olibana també contribuí amb escreix a forjar les llibertats ciutadanes. En una societat on imperava la servitud personal, la pau instituïda i la treva declarada en els diversos llocs feien augmentar el nombre de persones que cercaven protecció en els dits espais i així es contribuí a la gestació del règim municipal. A mesura que passava el temps, els seus habitants obtenien un ampli règim de llibertats, cosa que possibilitava que el municipi acabés assolint independència i una forta influència en el poder públic.

Els estatuts de Pau i Treva van passar a formar part de l'ordenament jurídic català, com a lleis vigents i d'obligada observança per a tot el territori. Així, foren col·lectats pels *Usatges de Barcelona* en el seu articulat i posteriorment també inclosos en les diverses constitucions de Catalunya sota un títol especial. La mostra més clara del reconeixement jurídic i polític que havien jugat els acords de Pau i Treva fou que, arribat el segle XIII, la institució que els propagava es transformés, com hem dit, en la Cort General i en el parlamentarisme, del qual són deutors tots els pobles civilitzats. La Pau i Treva assoleix així la seva plenitud màxima.

La condició humana, amb totes les seves febleses i virtuts, no canvia. Per això, malgrat els mil anys transcorreguts, veig, entre l'època olibana i l'actual, paral·lelismes que justifiquen redescobrir i recuperar l'esperit de la Pau i Treva en el nostre territori. Catalunya és deutora del testament polític i jurídic de l'abat Oliba i, malgrat que darrerament sembla que ho estiguem oblidant, tenim la fortuna de comptar amb aquella petjada que tant ha ajudat a consolidar el tarannà pacífic i conciliador del nostre poble, la qual hauria de fer-se sentir en el funcionament de les institucions representatives ciutadanes dels nostres temps. Per això, em sembla lícit i just aprofitar la commemoració d'aquest mil·lenari per a demanar al Parlament Català i al Parlament Europeu un reconeixement explícit del pare de la nostra Pàtria i del pare d'Europa, que ens servís, tanmateix, a tots plegats per a recuperar el seny i la concòrdia d'Oliba. ◆

Crònica d'un desafiament inimaginable

El centenari de Ramon Aramon i Serra

Josep M. Muntaner i Pasqual

R. Aramon i Serra en una reunió del Consell Consultiu d'Òmnium Cultural durant els anys setanta

Foto: Pau Barceló (arxiu Serra d'Or)

L'any 2007 sumà dos centenaris de gran importància per a la ciència i cultura catalanes: la creació de l'Institut d'Estudis Catalans, màxima corporació científica dels Països Catalans, i el naixement del qui en fou, durant mig segle, el secretari general, Ramon Aramon i Serra. Aquesta coincidència és significativa perquè la figura de R. Aramon no consistí solament –com si no fos prou– en l'exercici del seu càrrec electe al llarg de la meitat de la vida de l'Institut. El fet singular és que en fou el decisiu revivificador en la llarga i llòbrega nit de l'Espanya franquista. Sobretot, perquè ho hagué de fer en condicions heroiques. La història oficial, basada només en documents, limitats i condicionats per l'època, no ha arribat a detectar els elements transcendents d'aquella conjunció. La commemoració del centenari de R. Aramon ha permès de reconstruir, en una petita part, amb testimonis de primera mà, allò que potser és l'aventura més important de la resistència cultural catalana del segle XX.

Les commemoracions

A l'Institut hom creà, en començar l'any 2007, una Comissió del Centenari, constituïda per nou membres: Jordi Carbonell (president), Heribert Barrera, Oriol Casassas, Joan Martí (president de la Secció Filològica), Joaquim Molas, Josep Massot, Joandomènec Ros (secretari general del IEC), Joan Triadú i Núria Aramon (secretària). La Comissió proposà diverses actuacions a fer, dins i fora de l'Institut.

Per començar, hom féu tres Jornades d'Homenatge, amb deu conferències, els dies 13 i 28 de novembre i el dia 11 de desembre del 2007. Foren presidides, respectivament (a més de ser-ho pel president de l'Institut, Salvador Giner), pel vice-president de la Generalitat de Catalunya, Josep-Lluís Carod-Rovira, per l'anterior conseller de Cultura, Max Cahner, i pel president del Parlament de Catalunya, Ernest Benach. Tots tres glossaren la figura cultural i nacional de R. Aramon i Serra. Foren unes jornades reeixides, tant per les aportacions contingudes en les intervencions dels conferenciants com per l'extraordinària assistència de públic qualificat que omplí de gom a gom la sala Prat de la Riba de l'Institut.

Els ponents i els temes tractats foren els següents: 1) Jordi Carbonell (en citacions: JCa), *La reconstrucció (1942-1944)*;

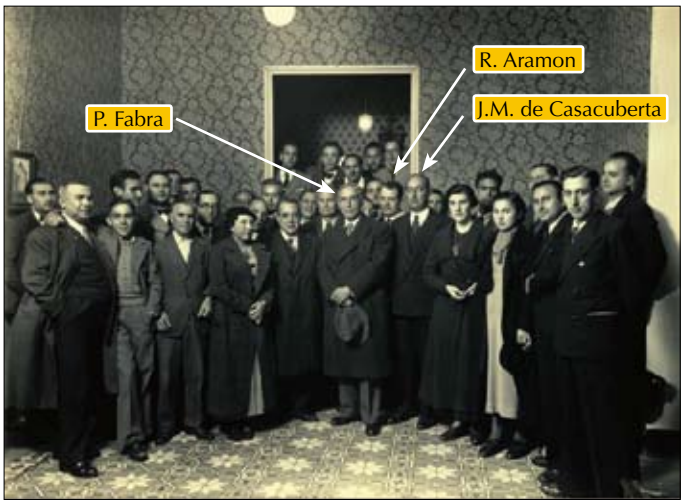

Pompeu Fabra, R. Aramon, J.M. de Casacuberta visitant l'entitat Acció Valenciana a la ciutat de València el novembre de 1935

2) Josep Massot i Muntaner (JMs), *La travessa del desert (1945-1967)*; 3) Oriol Casassas (OCa), *R. Aramon i Serra i el món de les ciències: el perseverant estímul*; 4) Joan Martí i Castell (JMt), *L'activitat lingüística. La seva relació amb Pompeu Fabra*; 5) Albert Jané (AJa), *La relació amb professors i correctors*; 6) Germà Colón (GCo), *Les seves publicacions, l'edició de textos i els* Estudis Romànics; 7) Núria Aramon i Stein (NAr), *Notes biogràfiques*; 8) Joaquim Molas (JMo), *Projecció interior*; 9) Anscari Manuel Mundó (AMu), *Projecció internacional*; 10) Madeleine Caviness, *R. Aramon i Serra et l'Union Académique Internationale.*

Pel febrer del 2008 l'Associació Cultural Socarrats de Vila-real i la delegació de l'Institut a Castelló de la Plana organitzaren un homenatge a R. Aramon, en el qual dissertà N. Aramon sobre «Les relacions del doctor R. Aramon i Serra amb el País Valencià». Després, en aquest mateix mes de febrer, l'Ajuntament de Barcelona va acordar de dedicar un carrer de la ciutat al seu il·lustre ciutadà R. Aramon i Serra. Llavors, el dia 5 de maig, es va inaugurar, a la sala Pere i Joan Coromines de l'Institut, l'Exposició del Centenari. La va dirigir O. Casassas, que la titulà *Ramon Aramon i Serra, la tenacitat indefallent*. Els parlaments de la inauguració anaren a càrrec de l'anterior president de la Generalitat de Catalunya, Jordi Pujol, del director de l'Exposició i del president de l'Institut. Romangué oberta fins al dia 30 de maig. Per altra banda, la Institució de les Lletres Catalanes decidí de publicar un llibre sobre R. Aramon i l'associació Penya J.A. Santamaria li dedicà la sessió de desembre del 2007, amb les intervencions d'Heribert Barrera (ex-president del Parlament de Catalunya) i de Bernat Joan (secretari general de Política Lingüística de la Generalitat de Catalunya). *Serra d'Or* publicà, en el número del març proppassat, l'article de J. Martí i Castells «Ramon Aramon i Serra i la llengua: el *Diccionari* i altes publicacions». I encara, l'Institut va convocar el Premi Internacional Ramon Aramon i Serra, dotat amb 15.000 euros, que es lliurarà l'any 2011 a la millor obra de recerca presentada sobre filologia romànica, especialment catalana i occitana.

Aquestes diverses i notables commemoracions han de permetre d'aprehendre la força de la figura i dels fets de R. Aramon a favor de la llengua i cultura nacionals en l'etapa del genocidi cultural franquista.

Formació i acció en un medi catalanista

«R. Aramon nasqué a Barcelona (Sants) en una família de classe mitjana, que vivia l'efervescència catalanista dels anys de la Mancomunitat de Catalunya» (JCa). La tradició catalanista en què es desenvolupà era deguda, tant als seus orígens familiars (Barcelona, Martorell i Àger), com a la seva formació infantil al «Centre Nacionalista Sang Nova» de Sants. Aquest barri era aleshores una àrea industrial, d'obrerisme i catalanisme intensos, on es féu el congrés de la «Confederació Regional del Treball» (1918) i la conferència que originà «Esquerra Republicana de Catalunya» (1931). R. Aramon tingué ja a vuit anys el primer guardó: el Premi d'Honor de Lectura, convocat per Sang Nova a les barriades de Sants i Hostafrancs, sota el patrocini de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana. (NAr).

Ja més gran, destacà com a soci de l'Orfeó Atlàntida, creat en 1927 a Sants, on organitzà els Amics dels Llibres. Fou notable, també, la seva inclinació musical, que es manifestà tant en l'Orfeó de Sants com en l'Orfeó Atlàntida: composició de vuit sardanes (la primera a dotze anys i totes força interpretades); direcció musical de l'Esbart Sant Jordi; arranjament (en versions de piano i de cobla) de la Dansa i el Ball del Ciri, tots dos de Castellterçol, i publicació d'articles sobre temes musicals. Els seus companys creien que es dedicaria a la música. Després, quan fou estudiant, aquesta faceta artística li permeté un modest guanyapà fent de pianista al cinema per a acompanyar les pel·lícules mudes (NAr).

Curiositat intel·lectual, vocació literària, dots d'organitzador, fort en relacions socials, sensibilitat musical. Un jove capacitat per a participar, amb òbvies possibilitats de reeiximent, en qualsevol empresa. Decidí que aquesta seria la filologia.

Estudis superiors i inici professional acadèmic

Estudiant de batxillerat, creà, amb companys, *L'Estudiant* (1923-1925, 22 números, manuscrits). Estudiant de Filosofia i Lletres a la Universitat de Barcelona (1925, en plena Dictadura), continuà com a escriptor assidu, i publicà, amb M.A.

R. Aramon a l'època d'ampliació d'estudis de filologia a Alemanya l'any 1931

Francesc de B. Moll, R. Aramon i Serra i Manuel Sanchis Guarner, a la torre de Canyamel (Capdepera), en ocasió de les Festes Populars de Cultura Pompeu Fabra (Mallorca, 1979) FOTO: NÚRIA ARAMON

Vila i P. Grases, *Ginesta* (1929, impresa), la qual fou prohibida pel govern civil després del tercer número (NAr). En 1924, R. Aramon va descobrir els Estudis Universitaris Catalans, la universitat «paral·lela» de cultura catalana, on aprofundí en la llengua, literatura i història del país, amb professors prestigiosos (dels quals Aramon destacava J. Rubió i F. Martorell). En 1927 publicà en la revista dels Estudis un primer treball de recerca «on demostrà ja la minuciositat i la precisió que tindrà tota la vida a l'hora de l'estudi i l'edició de textos» (JMs).

En 1929 es traslladà, obligatòriament, a Madrid per ferhi el doctorat. Entre 1930 i 1933 anà a Alemanya (Leipzig i Berlín), país clau per a fer estudis de lingüística, amb beques (privada i públiques) per a aquesta formació (JMs). Havia començat ja a fer treballs professionals a l'Oficina Romànica de Lingüística i Literatura (Biblioteca Balmes), «amb recensions extenses i sovint polèmiques –gènere en el qual excelliria–» (JMs) i en la *Bibliografia catalana* de l'entitat.

En 1933 fou nomenat secretari-redactor de la Secció Històrico-Arqueològica de l'Institut, i P. Fabra el contractà per a les Oficines Lexicogràfiques de la corporació. A continuació, Fabra el nomenà professor ajudant de la seva càtedra a la Universitat Autònoma de Barcelona. Treballs que complementà, a l'Institut-Escola de la Generalitat, on ensenyà llengua i literatura catalanes i alemany (JMs).

La seva formació i les primeres feines li marcaven un camí d'alta cultura, si res no hagués alterat la vitalitat efervescent dels Països Catalans, «però irromperen a casa nostra una gent desequilibrada [...], que clausuraren una llarga llista de centres» (OCa). Entre ells, tots aquells on treballava R. Aramon.

L'increïble desafiament nacional

Als Països Catalans, en 1939 anorreats, exiliats i asservits, cap estel no hi brillava; i tothom pensava que no hi tornarien a lluir fins, segurament, moltes generacions després. L'Institut d'Estudis Catalans era una runa més en un panorama assolat per una Espanya que havia fet del seu odi contra el poble català, la seva llengua i cultura un dels motors de la revolta militar contra l'estat republicà. «En 1940 un informe del membre de l'Institut [esdevingut botifler], F. Valls, en la Diputació de Barcelona, establí que aquest 'ha quedado sin personalidad ni función propias, por natural extinción'» (JCa).

Però el foc català, tot i colgat, cremava. Malgrat el terror, en 1941, l'arquitecte L. Bonet i Garí féu, a casa seva, dos actes solemnes –i obligadament privats– de cultura catalana, els primers de la postguerra. Al segon, «per a commemorar el centenari de *Lo gayter del Llobregat*, [amb l'Institut], Puig i Cadafalch, president d'aquest, no hi pogué anar» (JCa), ja que s'havia fet escàpol de la policia; R. Aramon hi fou. M. Coll i Alentorn escriví: «Al començament de 1942, després del retorn definitiu de Puig, Aramon va suggerir a aquest la possibilitat de reconstituir l'Institut» (OCa). Aramon anotà: «Puig, d'acord amb el seu caràcter enèrgic, em va instar que

l'ajudés a reorganitzar-lo» (OCa). Uns quants mesos després, per l'abril, Puig pogué reunir, a casa seva, dos membres de l'Institut i R. Aramon. Aquest, que féu de secretari de la reunió, «redactà una acta que avui no es pot llegir sense que un calfred et recorri l'espinada» (JCa).

Els acords presos eren, es mirin com es mirin, un desafiament frontal al «nou ordre» totalitari espanyol imposat als Països Catalans: «[1] donar *continuïtat* a l'obra de l'Institut; [2] recordar els membres morts, que mereixen "una *commemoració pública* per llur valor científic i *patriotisme*"; [3] considerar espiritualment *presents* els membres *exiliats* (P. Fabra, A. Pi, J. Carner, L. Nicolau, J. Serra, C. Riba i P. Bosch); [4] cobrir amb set *membres nous* les vacants existents (R. Aramon, elegit al cap de quinze dies, en la reunió següent, *secretari general perpetu*, J.R. Bataller, A. Duran, P. Font, J. Folch, J. Rubió i J.M. de Sagarra); [5] proposar membres corresponents, sobretot a *Mallorca*, *València* i *Rosselló*; [6] celebrar *sessions periòdiques* sobre les recerques a fer i les obres rebudes de l'estranger; [7] reactivar les *Societats filials*» (JCa). L'home investit d'aquesta tasca immensa, i impossible per manca de tot, era R. Aramon, que «sabia, en escriure l'acta, la qual responia al seu esperit, que hauria de carregar-ho tot damunt les seves espatlles» (JCa).

Carbonell esmentà M.A. Capmany, que havia dit: «És molt fàcil de parlar dels 'anys difícils'; no ho era tant de viure'ls. És molt fàcil de dir 'R. Aramon va salvar l'Institut'; però és difícil de pensar que, l'endemà de la derrota, l'Institut no existia. Que calia tota la decisió, tota l'energia, tota l'audàcia del món per a negar l'evidència i decidir que aquella entelèquia, sense cases, parets ni llibres continuaria existint. [...] Molts dels qui es quedaren van acceptar la derrota, eren partidaris de demanar permís, de tenir paciència, de penedir-se dels 'pecats comesos.' Aramon no va demanar permís, ni es va penedir de res; va decidir que la derrota no existia, va establir contacte amb Puig i va decidir continuar, com si la Història, la 'Gran Història', s'hagués equivocat.»

«Aquella sessió del 17 d'abril de 1942 fou un esclat de patriotisme: partint de zero havien decidit de recuperar la normalitat d'una institució que era essencial per a la cultura catalana. No solament era un ple amb totes les de la llei: era el ple més decisiu de la història de l'Institut» (JCa). Un desafiament sense parió en la història dels Països Catalans. Un repte «intern», però no per això menys pesant de conseqüències que si hagués pogut ser públic. Perquè no era sols una declaració, sinó el compromís de plena acció diària a fi que la cultura i la ciència catalanes ressorgissin, com si es pogués fer d'una manera normal, malgrat aquell omnímode poder de l'enemic mortal. Aquest era una amenaça permanent i significava haver d'envestir un futur renegrit. R. Aramon, amb la seva investidura de cap executiu d'un Institut-fantasma, a refer del tot, podia afrontar realment aquella tasca tan descomunal?

Feina de catacumba i mecenatge patriòtic

Com digué J. Massot: «En aquell moment, Aramon era un filòleg format amb rigor, que havia conegut de prop diverses escoles de la millor romanística europea i que s'havia creat un prestigi com a bibliògraf i editor de textos.» «La secretaria general de l'Institut li demanava una dedicació total –mancat com es trobava de qualsevol mena d'infraestructura i amb poc ajut efectiu dels presidents de les Seccions i del president de l'Institut, que en aquell moment era 'de torn'» (JMs). «Aramon planificà l'activitat de l'Institut de cara al país i de cara a l'estranger. I no es limità al seu desplegament intern i extern, sinó que atengué altres funcions que el convertiren en l'*eix de la resistència cultural* contra la repressió» (JCa).

Com s'ho va fer, sense mitjans, un home sol que encarnava l'Institut i que prenia la responsabilitat de tot allò que s'hi fes? El context l'obligava a una feina de catacumba, si és que es volia que la flama perdurés; situació duríssima i exhauridora.

El primer objectiu, just i salutífer, de R. Aramon fou el de mantenir, sense defallença per part de ningú, *el nord* establert en l'acta de recobrament de l'Institut. En el desert, les temptacions són moltes; però aconseguí que ningú no afluixés davant miratges llaminers o davant la facilitat de la «servitud voluntària».

El segon objectiu fou com arribar a navegar amb el vent en contra de la *repressió* policíaca, sense encoratjar-la. En això, R. Aramon hagué de jugar amb una prudència integral (màxima reserva), combinada amb l'estratègia insòlita de l'aire de normalitat que li donà tothora (per molt extemporani que pogués ser). Hi foren decisius els seus dots personals: alçada acadèmica, bonhomia *sansfaçon* i tracte obert. Els repressors tenien la idea que refer l'Institut era un fantasieig de quatre gats, de nul·la transcendència; per això, no tenien pressa. El temps anava a favor seu; les «mosques» anirien al rusc de mel i acabaria havent-hi «extralimitacions» que els permetrien d'actuar

R. Aramon treballant dins el refugi de l'Institut en un pis de la Gran Via, on hi hagué la secretaria durant els anys 1943-1968 FOTO: MONTSERRAT MANENT

Josep Carner i la seva muller, Émilie Noulet, amb R. Aramon i Serra al Palau Dalmases (Òmnium Cultural), seu de l'Institut d'Estudis Catalans, el 9 d'abril de 1970, en la seva única visita a Catalunya des de l'exili poc abans de morir FOTO: NÚRIA ARAMON

a fons. Però la direcció i la fermesa de R. Aramon aconseguiren que no hi hagués cap pas en fals. Aramon continuà com si no passés res, fent-ho tot com sempre; la normalitat era una de les seves armes defensives.

El tercer objectiu fou aconseguir *ajuts* i *col·laboracions*. Establí una petita xarxa de solidaritat, de la qual rebé uns ajuts mínims mensuals. «Després d'un temps de fer servir de base l'Ateneu Barcelonès, la secretaria general de l'Institut s'instal·là en una habitació de l'Editorial Pedagògica (Associació Cultural Minerva), en un pis de la Gran Via, davant la Universitat» (JCa). Quan hi havia –molt sovint– qüestions singulars (publicacions, invitacions a visitants de la resta dels Països Catalans o de l'estranger, actes, viatges, etc.), intentava de suplementar el fons periòdic amb aportacions especials. De vegades, fent camins difícils; generalment, ardus.

La supervivència econòmica de l'Institut es consolidà –a un nivell modest, de subsistència– quan en 1961 un grup reduït d'empresaris amb consciència catalana (E. Bagués, J. Carner, L. Carulla, J.B. Cendrós, M. Mas, F. Millet, P. Riera, J. Vallvé, i pocs més) crearen *Òmnium Cultural* (en gran part per subvenir l'Institut). També hi contribuïren organismes internacionals (Unió Acadèmica Internacional i Consell Internacional de la Filosofia i les Ciències Humanes). L'Òmnium, després, amb molts esforços però amb gran eficàcia, aconseguí l'adhesió de milers de conscients patriotes. Precisament per aquesta volada inesperada, negativa per al règim, aquest clausurà l'entitat una temporada; i, també, el «fantasmàtic» (per a ells) Institut que l'Òmnium tenia al seu estatge (des de 1962) del Palau Dalmases, al carrer de Montcada. L'Òmnium fou la important base material i humana que donà ferm suport a R. Aramon i a l'Institut durant més de vint anys, amb una voluntat i una empenta que no fallaren mai. Aramon ho agraí en totes les ocasions públiques que tingué. Tanmateix, és penós que aquells homes, que crearen i promogueren una entitat tan decisiva per a l'Institut, no hagin estat ni reconeguts ni commemorats per aquella fonamental «operació nacional».

Aquell intricat maneig semipúblic-semiprivat era com caminar sobre el tall d'un raor; exigí fermesa, dedicació i habilitat. R. Aramon els aportà amb ple lliurament i sense cap condició; molts en donaren testimoni; entre altres, Joan Coromines i Ferran Soldevila (NAr). La feina feta a l'ombra per R. Aramon fou decisiva. Però també anà més enllà de l'Institut, encara que aquesta corporació estigués, mercès a ell, sempre al cim de la resistència cultural.

La intensa projecció «interior»

J. Molas digué que R. Aramon tingué un paper de molt més abast i d'una complexitat més gran que el propi de la seva ja difícil i laboriosa tasca a l'Institut: «Fou un activista político-cultural decisiu en molts aspectes d'abans del 1936 i, sobretot, de després del 1939.» «Entre aquells es pot situar l'inici de les reunions clandestines amb concerts i lectures.»

«El fet marcant fou la creació per R. Aramon, amb l'orfebre R. Sunyer i el poeta J. Palau, dels Amics de la Poesia.» «L'Institut era el gran camp de treball d'Aramon; però ell –i això no ha estat mai dit– hi realitzà un programa general de política cultural, malgrat la gravetat de la situació.»

El programa, segons J. Molas, pretenia: 1) conservar i salvar la memòria (patrimoni cultural i llengua); 2) imaginar i mantenir plataformes de defensa i resistència; 3) restablir els contactes exteriors destruïts des de 1939; 4) reagrupar la gent dispersada; 5) rebastir ponts amb Mallorca i València; 6) incidir en el terreny, és a dir el medi, amb publicacions i premis; 7) assegurar la continuïtat, amb la participació de joves. «R. Aramon ho féu obert a qualsevol iniciativa de qualsevol color, mentre fos en defensa de la pàtria i de la llengua» (JMo).

Sense entrar en tots els fets que enumerà per a demostrar el plantejament global de l'actuació de R. Aramon, potser podem esmentar, com a exemples, dues línies d'actuació. La primera, el seu *acolliment privat, a Barcelona, de joves* de l'àmbit literari de la resta dels Països Catalans, en relació precisament amb els Amics de la Poesia (JMo). Hi venien tant per conèixer allò que s'hi feia i tenir contacte amb les personalitats culturals actives, com per exposar llurs experiències i il·lusions. Un cas és el de Joan Fuster, amb el qual Aramon tingué sempre una cordial relació. O, també, els d'antiga i llarga amistat, com amb F. de B. Moll i M. Sanchis i Guarner. D'altra banda, també era el principal receptor a Barcelona de tot estudiós o intel·lectual estranger que volgués conèixer de primera mà com es mantenien, sota la bota franquista, la llengua i cultura catalanes.

La segona línia d'actuació, la *presència pública de R. Aramon en actes massius*. Així, en les Festes Populars de Cultura Pompeu Fabra, celebrades anualment, durant vint-i-cinc anys, cada vegada en un lloc diferent dels Països Catalans. Organitzades per Òmnium Cultural (A. Ibàñez i J. Panyella i J. Triadú), R. Aramon mai no hi fallà i sempre hi tingué un lloc d'honor. D'una manera similar, en la de la brillant festa anual dels Premis Literaris de la Nit de Santa Llúcia, també un reeiximent d'Òmnium. O, encara, en la celebració del Premi d'Honor de les Lletres Catalanes, així mateix d'Òmnium, amb el qual també fou distingit (1983).

El resultat de la presència o participació activa de R. Aramon en tota mena d'actes permetia la irradiació de la seva figura fora de l'Institut, cosa que creà, lògicament, una sinergia de voluntats que s'endegà en molt diversos camps del recobrament cultural i lingüístic dels Països Catalans. L'Institut i R. Aramon esdevenien per a tot el país, respectivament, el centre de responsabilitat de l'alta cultura i l'home savi i prudent que en duia la direcció. J. Triadú: «Aviat vaig saber que ell portava el timó de l'Institut i que en aquesta tasca i en la responsabilitat que comportava hi havia compromès la seva vida i els seus» (OCa). En general, hi hagué el reconeixement d'una existència no latent sinó fructífera.

Reeiximents mítics en la «travessa del desert»

L'Institut «de R. Aramon» presentà, al cap d'un temps –no comparable amb el *tempus* actual–, unes realitzacions que, situades en el context del règim feixista, poden considerar-se com a memorables (encara que algun observador, que no ha arribat a copsar la duresa i limitacions d'aquella època, les hagi pogudes trobar banals). És l'etapa de l'Institut que, els qui la conegueren de debò, han batejat com la de la «travessa del desert». Uns reeiximents vitals sota una aparent secada.

1) La represa (1942) dels *Estudis Universitaris Catalans* (EUC), amb M. Coll i Alentorn. Altra vegada –com si no hagués passat res– i revigoritzada, una formació universitària sobre temes catalans (completament bandejats) i en català (prohibits del tot). «Les lliçons dels EUC al voltant de taules de menjador (en cases particulars) van ser l'autèntic moll de l'os de l'ensenyament superior a casa nostra» (JCa). Hi passaren successives fornades d'estudiants sensibilitzats; i professors veterans, de primera magnitud, els feien les lliçons magistrals. L'esperança de la renovació generacional en la foscor: un planter de joves investigadors que, després, foren brillants acadèmics.
2) Les *Festes anuals* i els *Cartells de Premis*. La primera d'aquelles «l'organitzà Aramon el dia de Sant Jordi de (tot just!) 1944, a casa de Puig i Cadafalch. Hi assistiren més de cent persones de la cultura catalana i els presidents dels instituts estrangers a Barcelona: un acte de presència de l'Institut davant la societat catalana i un pas endavant en l'afiançament de la institució» (JCa). El Cartell era la convocatòria anual de premis i de borses d'estudis. Reaparegué en 1946 i, de mica en mica, n'augmentaren el nombre i (en pocs casos) els imports lliurats.
3) R. Aramon creà (1946) a l'Institut, i presidí, la *Societat Catalana d'Estudis Històrics*, amb tres línies de publicacions «que resten com a testimoni per a la recerca en història, art, arqueologia, llengua i literatura» (JMt). «Hi reagrupà gent jove dispersa que flotava en aquell ambient d'asfíxia i, així, assegurava el creixement de l'Institut» (JMo). Molts anys de dedicació, animació i resultats en aquesta tasca.
4) Les *publicacions* començaren a preparar-se l'any 1944 i aparegueren a la llum pública en 1947. La norma de R. Aramon fou la màxima qualitat en totes elles. «Les publicacions eren la fe de vida, tant als Països Catalans com a l'estranger, i foren la preocupació obsessiva d'Aramon des de l'inici de la represa» (JCa). «La dedicació d'Aramon en el terreny de les publicacions i els resultats concrets que hi assolí constitueixen un dels aspectes més destacables de la seva aportació al món científic de la filologia» (JMt). En aquella època no n'hi havia prou de la direcció, seguida de l'execució per un equip; R. Aramon hagué de fer-hi un treball personal, a peu d'obra, llarg i perseverant. Anava des de la revisió i l'esmena dels textos originals, la recerca d'un patrocinador per al seu finançament, la revisió de proves, el seguiment de l'edició, fins a la distribució dels exemplars. «Aramon, decidí que les publicacions no passarien per la censura, amb el feble argument allegat 'que l'Institut, com que era fundat per la Diputació de Barcelona no ho necessitava'» (JCa). A ell li tocà de plantejar-ho i de veure com convèncer els aleshores ferotges censors espanyols. Les publicacions d'aquella etapa són excepcionals, per llur qualitat, tant lingüística com tècnica. R. Aramon: «La meva obra personal ha patit certament de la meva donació obligada a l'Ins-

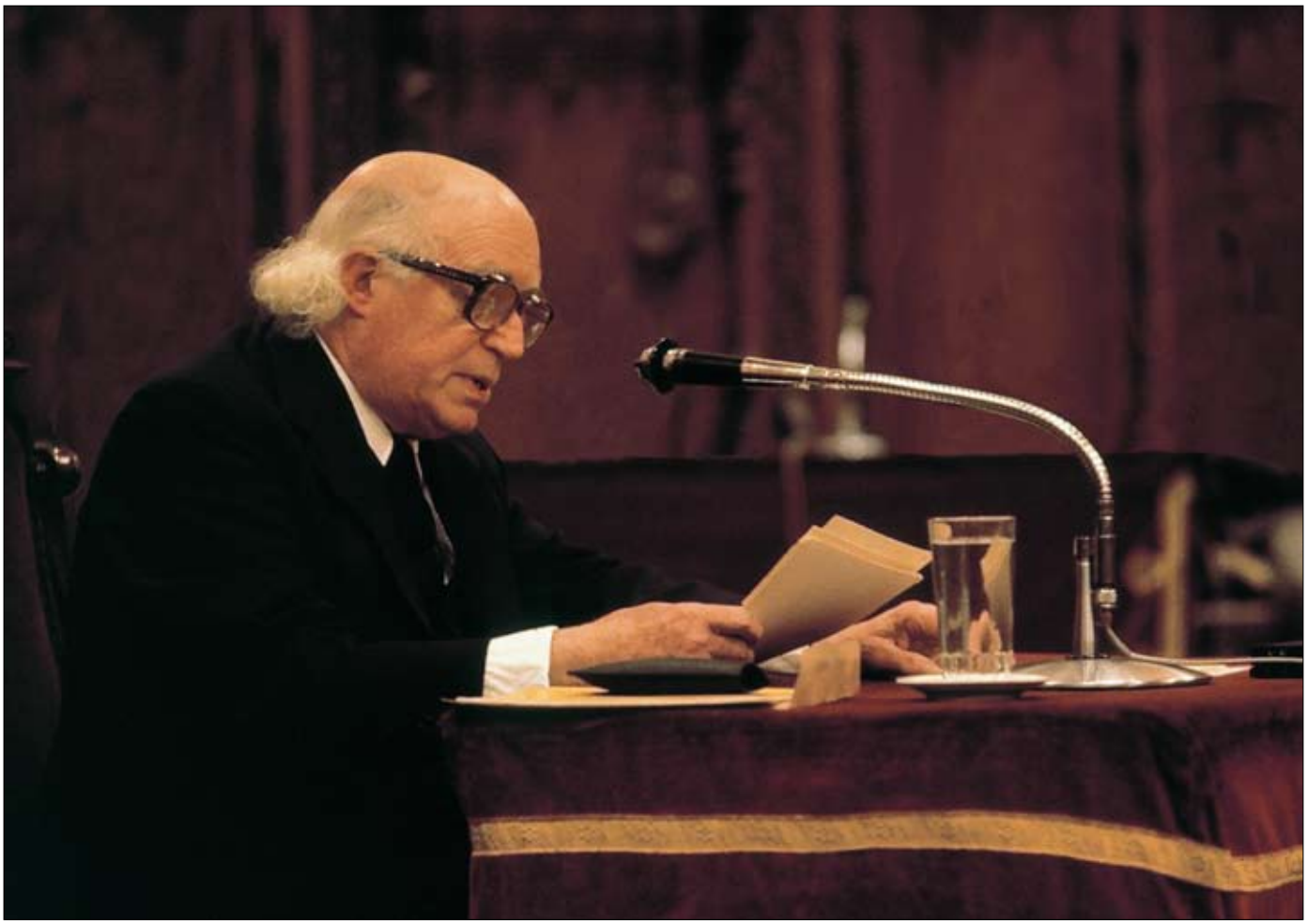

R. Aramon i Serra pronunciant una conferència en el Saló de Cent de l'Ajuntament de Barcelona (5-12-1980), sobre «Mistral i la Renaixença catalana», en ocasió de les jornades commemoratives del centcinquantè aniversari de la naixença de Mistral, organitzades pel Cercle d'Agermanament Occitano-Català FOTO: NÚRIA ARAMON

titut: trenta anys revisant o refent llibres dels altres. No es pot treballar, en veritat, per a un mateix i per al comú. I en un país en destret cultural com el nostre, l'opció no era dubtosa» (OCa).

5) Els *Estudis Romànics*, fundats (1947) i dirigits per R. Aramon, foren la mesura de l'efectivitat del seu esforç i, alhora, el testimoni al món del rebrotament científic de l'Institut. «Una empresa que resisteix sense dificultat la comparació amb les revistes de millor qualitat del món de la romanística.» «Un producte del tarannà d'Aramon, que deixa bocabadat qui coneix la realitat política en què es forjà» (JMt). En publicà, a pols, vint volums.
6) El reengegament d'antigues *Societats filials* (Botànica, Història Natural, etc.) o la creació de noves (Estudis Jurídics, Econòmics i Socials, etc.) per a agrupar recercadors de matèries ja tractades o inèdites. «Allò de l'Acta inicial –el 'fer el que calgui per a tornar a l'activitat de les diverses filials de l'Institut'– no fou per a R. Aramon, simplement, una manera de dir, sinó que, convençut que per mitjà de les filials queden enormement ampliats i envigorits els objectius de l'Institut, 'amb la seva tenacitat i la seva murrieria típiques' –com escriví J. Massot– perseguí, insistí, estimulà i, més tard o més d'hora, veié, en activitat, una Societat darrere l'altra» (OCa). Amb una activitat incessant de R. Aramon en reunions, visites, discussions, represa de contactes, etc. «Aquells que no visqueren l'època poden trobar estrany, si no incomprensible, la lentitud amb què es posaren en marxa les Societats; cal tenir present que tot el que es feia a l'Institut era fet en una circumstància voraçment adversa» (OCa).
7) La celebració del *Cinquantenari de l'Institut* (1957). «Es tractà d'un acte en una casa privada, sobri, acadèmic i vibrant, d'una gran dignitat i intensitat» (NAr). R. Aramon havia informat d'aquesta data significativa per a la cultura i la ciència catalanes a corresponsals i col·legues de tot el món. Hi hagué una resposta plena per part de tothom, amb més de 250 felicitacions que expressaven afecte i solidaritat amb l'Institut. Cal situar-se en el que representava, en aquell moment de tenebra, aquell devessall de companyonia: causà una gran emoció i infongué molts ànims als membres, als col·laboradors i als amics de la corporació (NAr).
8) Una *nova Secció* (1968), la de Filosofia i Ciències Socials (Dret, Economia, Filosofia, Geografia, Pedagogia i Sociologia), amb set membres més.
9) L'*obra personal.* No pogué fer la que, en circumstàncies normals i en el mateix lloc de secretari general, hauria pogut fer; és cert. Però també ho és que, si bé molt limitada, l'obra que féu ha estat admirada. En la *Miscel·lània* (1978) que li fou dedicada, els editors assenyalaven: «R. Aramon féu una important tasca d'editor de la literatura medieval catalana que el convertí en l'especialista per excel·lència d'aquesta.» G. Colón digué, amb referència

al recull de treballs de R. Aramon dins *Estudis de llengua i literatura* (1997): «Si hi mirem la bibliografia aplegada romandrem admirats davant la quantitat de treballs duts a terme també després de la Guerra Civil. No sabem d'on treia el temps, però va treballar força.»

10) Els *deixebles*. J. Massot: «El senyor Aramon fou una persona decisiva en la meva vida des dels anys universitaris.» «La seva millor obra són els seus deixebles, als quals ha lliurat el millor de la seva vida, sense servir-se'n sinó servint-los, a vegades amb una aparença irònica, però sempre amb un cor molt ample» (JMs). «Un escenari qualsevol esdevenia una aula, en què, sense els formalismes escolars, els qui l'escoltàvem apreníem des de les beceroles fins a les qüestions més envitricollades de la filologia catalana. I ens hi posava deures. R. Aramon procurava convèncer-nos perquè ens comprometéssim amb la recuperació nacional» (JMt). «El tracte era deferent, ultra que afable; semblava que tots fóssim grans experts; la seva manera de sobrevalorar-nos ens feia constants i ens millorava progressivament. Però mai no acceptava la frivolitat o l'error» (JMt).
11) El *Real Decreto de 1976*, pel qual s'atorgà reconeixement oficial a l'Institut, fou una filigrana per a fer veure una obertura del règim, el qual es revestia amb una capa nova envers els catalans. Fou seguit personalment per R. Aramon (amb l'ajut de G. Ferraté), tant per la seva encarnació de la recent història traumàtica de l'Institut, com pel seu coneixement a fons dels objectius i voluntat que aquest havia de preservar. Així aconseguí una completa i detallada exposició de motius, redactada per ell, que era tot un testimoniatge de la tasca antiga i contemporània i de la vàlua de la corporació. En l'article primer de la disposició, un contrasentit per a l'Estat i una definició lògica per a l'Institut: la transcendental versió segons la qual «el 'Institut d'Estudis Catalans', [és la] *corporación académica, científica y cultural, cuyo ámbito de actuación se extenderá a las* tierras de lengua i cultura catalanas».
12) Intervingué centralment en la resta de les importants *negociacions de la transició*, *a*) amb l'Ajuntament de Barcelona, per a recobrar la seu de la Casa de Convalescència, i *b*) amb la Diputació Provincial de Barcelona, per a l'habilitació i equipament dels locals, el retorn dels fons documentals i l'atorgament d'una subvenció anual que permetés d'iniciar una normalització en tots els aspectes (econòmic, legals, personal, serveis, etc.). «Hagué de fer múltiples gestions en les quals va demostrar el tremp i la flexibilitat que havia tingut ja des del 1939» (JMs).

Tot comptat, R. Aramon aconseguí que l'Institut esdevingués el centre viu de l'alta cultura catalana, malgrat la pobresa absoluta de l'entitat que així no feia gaire atractiva la dedicació de molts que l'haurien pogut ajudar. Se n'escaparen, o bé ho feren marginalment o molt de temps en temps; cosa que s'invertí de cop quan la corporació retornà oficialment a la vida pública. D'aquestes infidelitats no en féu mai cap crítica, ni en privat, i sempre continuà el seu camí, immutable, acompanyat d'uns pocs i valuosos fidels.

Els reeiximents a l'ombra no acaben amb els que hem assenyalat fins ara. Cal sumar-hi els decisius de la llengua catalana en general, la seva preocupació per la ciència en català i els de la seva continuada nunciatura al món sobre la segrestada i oblidada cultura catalana.

La profunda modernització de la llengua nacional

La tasca pròpiament filològica, en relació al caràcter de l'Institut de 'acadèmia nacional del català', era bàsica en una etapa on l'idioma començava a ésser tolerat però no era encara tractat amb normalitat. Es tractava dels indispensables Diccionari i Gramàtica i de la modernització en profunditat d'un lèxic que creixia ràpidament sense que l'Institut pogués dir-hi la seva. Si de fet era impossible fer-hi res com cal, ja que aquell no disposava de cap mitjà, sí que R. Aramon aconseguí de plantejar unes suplències que, atesa l'època, podem considerar reeiximents.

1) La publicació (1954) de la segona edició del *Diccionari general de la llengua catalana*, de P. Fabra, fou dirigida, durant una llarga etapa de preparació, per R. Aramon, que, així, el vinculava a l'Institut com a peça clau, si bé eventual, del lèxic català. «Aramon actuà pensant en allò que considerà que era necessari de fer. Cap obstacle no l'aturà.» «L'edició fou la prova eloqüent que l'Institut existia *de facto.* I si *eppur si muoveva* era perquè rere i davant hi havia R. Aramon» (JMt). Malgrat que aquest indicà que era una «simple reimpressió», J. Martí explicà que «de 'simple reimpressió' res. És una edició diferent, amb una tasca minuciosa i excel·lent de posada al dia; minuciosa i excel·lent, malgrat algunes reaccions enfurismades». «Tot plegat [el treball que hi fou fet] sumava una activitat lexicogràfica sorprenent, la qual ultrapassava la reflexió sobre el lèxic comú i atenyia la terminologia d'especialitat» (JMt).
2) L'any 1961, en una reunió d'un petit col·lectiu de professors i correctors de català, amb tres membres de la Filològica, presidida per R. Aramon, es constituí, a casa de J.M. de Sagarra, la Junta Assessora per als Estudis de Català (JAEC), amb la facultat privada de convocar exàmens i expedir certificats d'aptitud. L'any 1959 hi havia hagut la primera reunió de professors de català de Barcelona –«reunió fundacional que es pot qualificar de memorable», com digué A. Jané–, promoguda per J. Triadú i que es féu a casa seva, amb R. Aramon. L'any 1971, Aramon convocà unes reunions periòdiques de professionals de la llengua per a col·laborar benèvolament en la tasca lexicogràfica de l'Institut; se'n feren un centenar. «La seva lliçó va ser, constantment, una lliçó de rigor, d'exigència i d'amor a la nostra llengua» (AJa).
3) Els *Fulls Lexicogràfics* (1962) de la Secció Filològica, amb les novetats lèxiques a incorporar en el *Diccionari* que, en aquells moments de secada general, eren gotes benèfiques per a tothom. Foren difosos també per *Serra d'Or* i el *Butlletí* d'Òmnium Cultural.
4) Algunes filials van començar (1965) a treballar les respectives *terminologies científiques*, sempre amb l'assessorament de R. Aramon en representació de la Secció Filològica.
5) L'any 1968, i per a suplir, encara que fos a un nivell primari, la manca de la Gramàtica de l'Institut, R Aramon aprofità la reedició privada de la *Introducció a la gramàtica catalana,* de P. Fabra, per a fer-ne la revisió, ampliació i escriure'n la Introducció, com a eina provisional

Festa anual de l'Institut d'Estudis Catalans, en 1949, a la llar de Josep Puig i Cadafalch.
D'esquerra a dreta: J. Puig i C., Josep M. López-Picó, R. Aramon, Josep M. de Sagarra i Ramon d'Abadal i de Vinyals.
Darrere: Miquel Coll i Alentorn, Ricard Albert i Ferran Soldevila

per a tants professors i alumnes que sol·licitaven l'enllaç amb el renovador de la llengua.

6) «Lligada estretament amb la tasca lexicogràfica constant que ocupà R. Aramon hi hagué la seva intervenció, com a principal assessor lingüístic, en el projecte de *Gran Enciclopèdia Catalana* [treballs començats en 1965; apareguts des de 1969 a 1989]» (JMt). Visió de Països Catalans, descripció enciclopèdica dels mots, ortografia dels noms propis i transliteració dels estrangers, introducció de terminologia en tots els camps de la ciència. Fou per a R. Aramon la gran suplència del Diccionari de l'Institut, molt més ampla pel seu caràcter enciclopèdic, d'una enorme dimensió lexicogràfica i d'una difusió immensa i immediata. Per això, acceptà «l'oportunitat i, tot i que alguns membres de l'Institut no la volien, no dubtà a comprometre-hi tots els esforços de què fou capaç» (JMt). Hi tingué «una important intervenció, tant pels articles que hi va redactar o hi va revisar a fons com pel seu assessorament lingüístic que, com remarcà J. Carreras, segon director de l'obra (després del fundador, J. Carbonell), va resultar 'absolutament cabdal'» (JMs). H. Barrera: «Sóc testimoni, com a redactor de molts articles químics, de la gran flexibilitat i obertura de R. Aramon en la discussió i introducció de la neologia científica.» «Hi hagué una retroalimentació entre les tasques per a la redacció de l'*Enciclopèdia* i les que tenia encomanades la Secció Filològica en el terreny de la lexicografia i l'onomàstica» (JMt).

«També vam estar d'acord –digué O. Casassas, en relació a una darrera visita i conversa que féu amb R. Aramon– que la llengua, com tot allò que té vida, és normal que evolucioni, però també com tot allò que té vida caldria procurar, amb tota seguretat, que no involucioni.» La llengua catalana, testimoni i eina de cultura del poble i de la ciència alhora, ha tingut també, com un dels seus principals curadors i modernitzadors la figura de R. Aramon.

Ciència i alta recerca en català

En l'estratègia que R. Aramon establí per a engegar l'activitat de l'Institut, tingué en gran cura que aquest no fos solament de llengua i humanitats, sinó que sumés totes les ciències. Així com les humanitats han estat sempre el primer camp on ha estat conreada la llengua pròpia arreu, en les altres ciències han predominat llengües estrangeres o la del país dominador. Per tant, la normalitat lingüística exigia, si més no, un conreu paral·lel de totes les «arts». E. Prat de la Riba, el fundador de l'Institut, havia dit, com recordà O. Casassas, que «l'afirmació de la llengua catalana no serà definitiva sinó quan en ella hauran parlat a tot el món culte matemàtics, històlegs, psicòlegs, investigadors de la química, dels astres o de les condicions biològiques del fons del mar». Carles Riba ho recordà en 1957: «Prat de la Riba i els seus assessors van encertar la coratjosa, l'*escandalosa jugada*: establir que el català fos la llengua dels llibres científics del nostre Institut» (OCa). Què hi

podia fer R. Aramon, desfornit de tot, en l'àmbit de les ciències i en un món més que mai repressor i exclusivament en espanyol?

La insistència d'Aramon féu que la Secció de Ciències reprengués les activitats i fes la primera sessió ja de seguida, l'any 1943. E. Fontserè hi oferí el *Vocabulari meteorològic català*; P. Font, la *Flora ibèrica* i la *Arenaria aggregata*; F Duran (exiliat a Manchester) la *Histopatologia de les mucoses digestives*. Els editors de la *Miscel·lània Aramon*: «El seu criteri de fer de la cultura catalana, tant com fos possible, una cultura normal el portà a impulsar sobretot els Arxius de la Secció de Ciències –nou volums publicats del 1947 al 1959, contra tres de les Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica.»

Cal esperar, però, l'any 1962 per a una represa ferma de la Societat Catalana de Biologia; o l'any 1972 per a la Institució Catalana d'Història Natural. I, així, amb altres Societats filials. Les *Monografies mèdiques* (creades en 1929) es reiniciaren amb l'obra de J. Alsina, *El metge davant l'hipertens* (1969), amb pròleg de R. Aramon. Després, el *Vocabulari de medicina* (1974), també, entre altres, amb assessorament de R. Aramon (OCa). Amb uns esforços ingents i molta paciència per part d'aquest, ressorgiren vocabularis científics i noves obres en un flux intens a partir dels anys setanta. A l'Institut es constituïren unes Comissions Lexicogràfiques: de Biologia (1965), Coordinadora de Ciències (1971), etc.

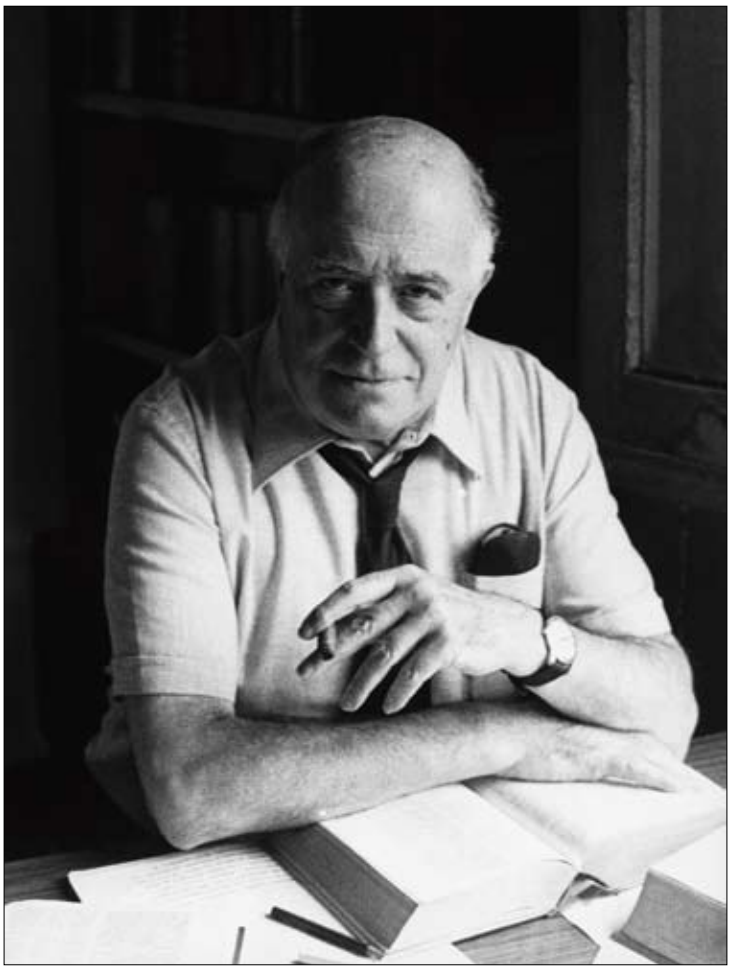

R. Aramon i Serra, a la Gran Enciclopèdia Catalana, en la seva tasca d'assessor lingüístic de 1965 a 1990

R. Aramon veié que la seva intensa dedicació a l'impuls de la ciència a l'Institut havia fet fructificar, al cap d'una colla d'anys, una presència i participació de molts especialistes en totes les àrees, amb les corresponents publicacions científiques i lèxics terminològics.

Les «inexistents» llengua, cultura i ciència catalanes, revelades al món

L'ofegament intel·lectual i humà en què es trobava l'Institut –i la ciència i cultura en general als Països Catalans– feia veure com a necessària l'abeurada a l'estranger. Des del primer moment de la seva investidura R. Aramon es fixà l'objectiu de reconnectar-hi, sobretot amb la Unió Acadèmica Internacional (UAI), amb seu a Brussel·les, de la qual l'Institut formava part des de 1922. Però aquesta presència internacional màxima que pretenia, s'havia de fer, malauradament, en condicions de mínims. Es proposà, així i tot, que no fos una presència simbòlica, sinó decididament activa dins les seves migrades possibilitats. El resultat aconseguit, amb grans esforços com en tot el que féu, es pot considerar també un gran reeiximent, a afegir, amb orgull, als anteriorment assenyalats.

1) L'any 1947, R. Aramon fou designat representant de l'Institut en la UAI. El passaport, però, no li fou concedit fins a l'any 1950; després li fou denegat també entre 1952 i 1955. En la UAI fou elegit membre del *Bureau* (Consell executiu) de 1958 a 1969 (AMu). La UAI era important, d'entrada, per a participar en la seves tasques interacadèmiques; però, a més, fou un atot de primer ordre per a ajudar a salvar les topades amb el règim. «El govern espanyol intentà d'impedir les relacions amb la UAI. Aramon presentà batalla en aquest terreny vital per a la subsistència de l'Institut, amb l'ajut de P. Bosch (membre exiliat, que era a la UNESCO) i de L. Nicolau (membre exiliat, antic president de la UAI, 1935-1937)» (JCa) i la guanyà. La UAI sempre accedí a totes les demandes de suport polític que li féu R. Aramon. Com digué A.M. Mundó, l'Institut participà intensament en diversos projectes col·lectius de la UAI, com el *Corpus de vitralls medievals*, el *Corpus de trobadors,* el *Corpus d'antiguitats pre-colombines* i altres. Els tres indicats foren presentats pel mateix Institut, de 1952 a 1962; i R. Aramon fou nomenat director del segon. Aramon fou vice-president de la UAI en els anys seixanta (AMu). L'any 1961, la UAI el delegà al Conseil International de la Philosphie et des Sciences Humaines (UNESCO). La UAI també el delegà per a visitar tots els estats americans i examinar les possibilitats d'adhesió a la Unió de les corresponents acadèmies (AMu). Aquesta llarga i fructífera participació a la UAI féu que en 1989 en fos elegit President d'Honor (distinció sols atorgada a una altra personalitat en tota la història de l'entitat).

2) *Intercanvis internacionals de publicacions*. R. Aramon hagué de reconstruir penosament les antigues relacions amb acadèmies i universitats per a fer-hi intercanvis. Arribà a aconseguir-ne unes dues-centes, la majoria de l'estranger. El procés corresponent

R. Aramon llegint el discurs presidencial en els darrers Jocs Florals de la Llengua Catalana a l'exili (Munic, octubre 1977).
Al fons: 1 Fèlix Cucurull, 2 M. Aurèlia Capmany, 3 Josep M. Ainaud. Al davant: alguns joves de Joventut Percussionista de Barcelona
FOTO: NÚRIA ARAMON

de contacte, tramesa i recepció, a través de Correus, era laboriós i exigí una gran dedicació. «L'intercanvi internacional era fonamental, no solament per a adquirir publicacions estrangeres, altrament inassequibles, sinó com a cobertura davant el poder que defugia complicacions eventuals amb l'estranger» (JCa). La tasca de R. Aramon es traduí en una xifra impressionant: unes 20.000 publicacions rebudes de tot el món (que foren lliurades, en 1989, a la Biblioteca de Catalunya) (AMu). També n'hi havia de catalanes, ja que R. Aramon sempre que es trobà amb un editor tingué cura de demanar-ne per a l'Institut, com una contribució a aquest. Cal fer, novament, esment especial de l'intercanvi de *Estudis Romànics,* «els quals esdevingueren pont i ambaixador de la nostra realitat al món de la investigació filològica, amb Aramon al capdavant; la internacionalització de la recerca adquirí una solidesa impensable i facilità uns contactes permanents» (JMt). «En aquest sentit, R. Aramon no solament despertà l'entusiasme per la llengua i literatura catalanes entre els joves d'aquí, sinó que animà molts investigadors estrangers que hi dediquessin l'interès que mereix qualsevol llengua i literatura romànica» (JMt).

3) *Lectors de la Universitat de Liverpool.* «L'afany de dotar els nostres estudiants en llengües estrangeres i en coneixements forans féu que Aramon estimulés dotacions de beques per a poder enviar joves lingüistes i historiadors com a lectors (professors) de català a diverses universitats europees i americanes» (AMu). «L'amistat d'Aramon amb el professor de la Universitat de Liverpool, A. Pierce, constituí aquest centre com el lloc més important d'aquesta presència catalana. Hi anaren: J. Nadal, J. Triadú, J. Molas, J. Sarsanedas, etc.» (JMo).

4) L'any 1961 R. Aramon (amb la col·laboració de J. Molas) inicià els *Cursos d'Estiu per a Estrangers* (com a part dels Estudis Universitaris Catalans) els quals duraren fins a l'any 1985. Se'n feia difusió a través dels seminaris de romanística de les universitats estrangeres i adquiriren força popularitat. Van tenir una importància considerable per a desvetllar i encaminar noves vocacions de catalanòfils arreu.

5) *Campanya Pro Premi Nobel a Josep Carner* (1962). Fou impulsada per R. Aramon amb la pretensió de donar a conèixer al món un dels estels de la literatura catalana i, així, fer descobrir arreu aquesta cultura i aquesta llengua. S'originà una gran correspondència, a través de catalanòfils de tot el món que hi donaren suport. Hi col·laboraren activament J. Colomines i J. Molas.

6) *Altres activitats.* Al llarg dels anys del règim franquista, R. Aramon participà, amb caràcter d'invitat, per la seva representació de l'Institut, en nombrosos congressos d'estudis lingüístics, històrics, clàssics i altres. Hi féu conèixer sempre la cultura catalana i l'Institut. Això li permeté, també, d'ampliar la llista d'entitats corresponsals i d'establir relacions personals de gran interès per a aquell objectiu. Especial menció mereixen les assistències a associacions de catalanòfils –molts d'ells antics participants als cursos de Barcelona–, antigues i noves, com: *Anglo-Catalan Society* (1952), *Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes* (1973), *Associazione Italiana di Studi Catalani* (1976), *North American Catalan Society* (1978), *Deutsch-Katalanische Gesellschaft.*

R. Aramon, a més de la raó professional que implica tot contacte amb col·legues estrangers, hi actuà com a responsable nacional en donar a conèixer la difícil situació en què es trobava el món català sota el règim franquista. No es

Presidència de la primera de les tres Jornades d'Homenatge a R. Aramon i Serra, amb motiu del centenari de la seva naixença (13 -11-2007), a l'Institut d'Estudis Catalans.
D'esquerra a dreta: Josep Massot i Muntaner, Salvador Giner (president del IEC), Josep-Lluís Carod-Rovira (vice-president de la Generalitat de Catalunya), Jordi Carbonell (president de la Comissió d'Homenatge) i Oriol Casassas FOTO: JORDI PARETO (ARXIU IEC)

limitava a contactes tècnics, sinó que explicava la situació que patien la ciència i la cultura als Països Catalans. Una actitud proselitista que contribuí força, en molts casos, a facilitar ajuts directes o indirectes a l'Institut i als estudiosos catalans.

El reconeixement d'una tasca titànica

És que no hi ha defectes en una obra que era quasi impossible de fer, però que fou realment feta durant gairebé mig segle? És clar que sí. Algú n'ha parlat, però, estranyament, no ha sabut, o no ha volgut, veure-hi, més enllà, tot allò que salvà i reféu.

L'essència de la història de R. Aramon és el seu repte personal per a contribuir a la salvació de la llengua catalana; el qual, després d'enormes sacrificis personals, familiars i professionals, durant molt de temps, esdevingué, també, la seva victòria.

La nació catalana tingué la sort que hi hagués un home, d'excel·lent formació, alhora científica i patriòtica, i d'una bonhomia singular, que plantejà i executà, tant com pogué, la resistència a la tempesta devastadora. R. Aramon assolí que en els Països Catalans, esdevinguts desert, hi reviscolés aquella planta –l'Institut d'Estudis Catalans– que els bàrbars havien desnonat «por natural extinción». Aconseguí de fer reeixir un desafiament nacional que, en el seu moment, semblà ben bé una cosa de folls.

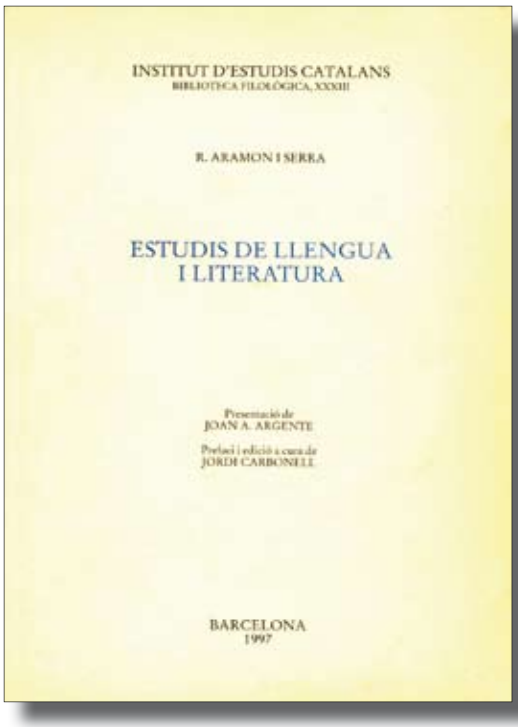

Per acabar, sis valoracions de R. Aramon. Jordi CARBONELL: «Sense ell, avui no fórem on som, l'Institut no hauria sobreviscut. En el centenari del seu naixement i del de la institució, és just que recordem la seva extraordinària personalitat.» Oriol CASASSAS: «Ramon Aramon, en el seu compromís de secretari general, no estalvià cap hora, ni cap paraula d'estímul o d'encoratjament.» Germà COLÓN: «Són planes engrescadores les que ens ha deixat Ramon Aramon en els seus *Estudis de llengua i literatura*, plenes de ciència i saviesa.» Joan MARTÍ I CASTELL: «Ramon Aramon nasqué amb l'Institut d'Estudis Catalans i a l'Institut dedicà tota la seva vida. Però no debades, perquè és per ell que avui encara som aquí; és per ell que l'obra de redreçament de la llengua catalana, que s'inicià en la primera meitat del segle passat, es pogué salvar i mantenir viva fins als nostres dies.» Josep MASSOT i MUNTANER: «El seu exemple constant, la seva noble tossuderia i la intel·ligència i el cor que posà sempre al servei dels seus ideals ens han d'estimular a fer-nos-en dignes.» Joaquim MOLAS: «Ramon Aramon assegurà la continuïtat de la llengua i cultura catalanes a través de tots els canals: de dintre i de fora de l'Institut d'Estudis Catalans.» ◆

En record de Rafael Caria (l'Alguer, 1941-2008)

Andreu Bosch i Rodoreda

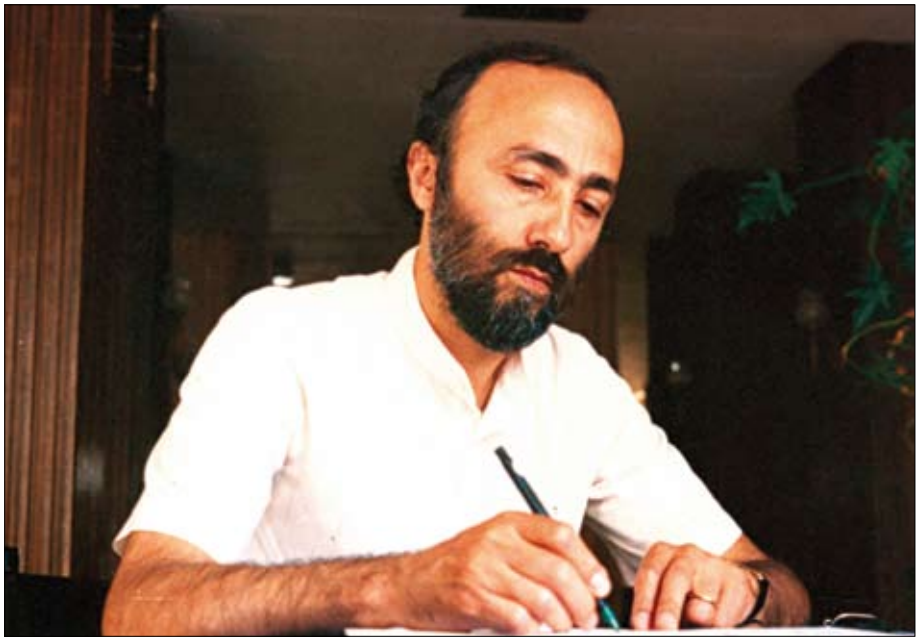

Rafael Caria — Foto: Fillj Chessa

L'any 1990 el filòleg i romanista Antoni M. Badia i Margarit, en el pròleg de *Il mondo del Càlic* (amb subtítol *Studi di toponomastica e lessicografia algherese*), escriu: «Confesso d'antuvi que l'autor d'aquest llibre em va sorprendre una mica el dia que va venir a proposar-me que li n'escrivís el pròleg. Sabia que Rafel Caria, poeta delicat, activista cultural i sociolingüista, feia temps que estava treballant sobre la història de la llengua, i s'estava dedicant a la recollida de dades, a l'Alguer i a altres parts del domini lingüístic, havent publicat fins i tot algunes contribucions de valor» (Caria, 1990: 7). I, en aquest pròleg, Badia i Margarit remarca «com em parlava, ple d'entusiasme, del seu treball de toponímia i de lexicografia». Després Caria publicaria *Toponomastica algherese. Introduzione allo studio dei nomi di luogo della città, del territoria e delle coste di Alghero* (1993), ara amb pròleg del filòleg Joan Bastardas.

Ja en aquestes dues obres, Caria harmonitza sincronia (amb reculls de topònims i altres corpus lexicogràfics temàtics) i diacronia (traient a la llum documents que reporten alguns dels topònims de l'Alguer estudiats). Així, dins *Il mondo del Càlic*, al costat del capítol dedicat a «La toponomastica interiore del Càlic, Caliguet e riu de la Balca» (Caria, 1990: 37-73), trobem l'estudi de la «Lessicografia lagunare» (*ibid.*: 75-166). Ho deia en 1990 el mateix Badia i Margarit en referir-se al projecte de Caria: «El dia que tota l'obra planificada serà realitat, tindrem a l'Alguer això que encara convé fer a moltes parts de la geografia lingüística catalana. Aquells que s'hi voldran dedicar tindran un magnífic model en el qual emmirallar-se» (*ibid.*: 10).

Joan Bastardas, en el pròleg de *Toponomastica algherese*, ja reconeix un filòleg consolidat, «un expert en toponímia». I afegeix: «No sé fins a quin punt resulta original la metodologia aplicada per Rafael Caria en la presentació dels topònims quan reporta la frase sencera de l'informador. El que sí sé, però, és que els topònims se'ns presenten com una realitat viva; és com si els sentíssim directament en boca del pagès o del pescador que els coneix i els estima» (Caria, 1993: 7). I remarca la tenacitat de l'estudiós alguerès amb aquestes paraules: «M'ha tocat parlar de Rafael Caria com a estudiós de toponímia [...]. Però no em puc estar de dir que si cada generació ens donés alguns homes amb l'entusiasme i la força de voluntat de Caria, amb l'esperit universal, modern i crític que Jordi Carbonell descobria en la seva poesia, res no s'hauria perdut a l'Alguer» (*ibid.*: 8).

Caria descriu sincrònicament l'alguerès a partir de la recerca diacrònica, i en el camp de l'onomàstica en tenim moltes mostres:

- Dins *Il mondo del Càlic* trobem els topònims *la Figuera* i *la punta de la Figuera* (que Caria documenta en 1706), lliçons que evidencien una solució hereditària catalana per als noms dels arbres fruiters que només ha romàs fossilitzada en aquests noms de lloc (Caria, 1990: 57-58). En aquest sentit, en els *Registres de danys* de la *Barracelleria* algueresa (1683-1829) registro diverses lliçons del top. *nurag de la Figa* (1734-1763), documentat també per Caria, al costat de *nurag de la Figuera* (Caria, 1993: 99). Són aquestes lliçons testimonis inequívocs de la solució morfològica derivada del nom de l'arbre, quan en realitat des de la fi del XVII documentem *arbre de figa* (amb variants morfològiques no reeixides *arbre de figues* o *arbre de la figa*) en *Registres de danys* de la *Barracelleria* (Bosch, 1999: 53, n. 42; Bosch, 2008: 790-791). És sabut que avui tenim només *arbre de figa* 'figuera', un calc semàntic del sard, a partir del logudorès *árbore* o *árbure de figu* 'figuera', solució també compartida pel sasserès, amb *àiburu di figa*, i aplicada en alguerès modern.
- Notem els topònims de la llacuna del Càlic *l'Illa* i *la Illeta*, d'acord amb les solucions genèriques catalanes que han estat substituïdes històricament per l'italianisme *ísola* (ja documentat per Caria en 1756) i *isolot* en el llenguatge mariner (Caria, 1990: 60-61).
- Anàlogament, el mot *camp* –avui en desús, en favor de l'it. *campanya*–, ha quedat fixat en la toponímia algueresa, i així ho recull Caria: *lo camp de l'Esperança*, *lo camp de Pòllina*, *lo camp de Brionis*, *lo camp de Sant Agustí*, *lo camp del Rei*, *lo camp d'Ungias* [*sic*], *lo camp de Cuguttu*, *lo camp de Ximino* i *lo camp dels Catians* (Caria, 1990:

60-61). També l'he documentat com a mot genèric de ben antic en els *Registres de danys* de la *Barracelleria* de la fi del XVII i del XVIII en indicacions toponímiques: «dayñ de síndrias que li han arrobat de lo *camp* que té en la Argiantera», «dayñ de llantias en lo *camp* de Nurague Lante», «han estimat en lo *camp* dit de Sant Juan, en la iglésia y convent demolit de capuchins, dayñ de doze mesuras de forment fet de bous [...], y un estareill de ordi entre mesat y mengiat de bous», «quatre mannas de forment del *camp* de Santa Rosolia», «sis mannas de forment arrobadas del *camp* de mestre Peruchu Coco en los Vargielets», «daiñ de raïm del *camp* de Floris» (Bosch, 2008: 712-713).

També cal recordar Caria pels deu números de la seva *Revista de l'Alguer* (1990-1999) –*Periòdic de cultura dels Països Catalans* (1990-1992) i *Anuari acadèmic de cultura catalana* (1993-1999)–, que va dirigir des del Centre de Recerca i Documentació «Eduard Toda», amb un comitè científic de renom immillorable, on figuraven filòlegs, historiadors i lingüistes com Antoni M. Badia i Margarit, August Bover, Jordi Carbonell, Giuseppe Grilli, Francesco Manconi, Josep Massot i Muntaner, Joan Peana, Joan Veny i tants d'altres. I és en aquesta *Revista de l'Alguer* on trobem molts dels estudis lexicogràfics i d'onomàstica de Caria, igualment imprescindibles:

- «L'alguerès des d'una perspectiva històrica (1a part)»: *Revista de l'Alguer*, 1 (1990), pp. 33-53;
- «L'alguerès des d'una perspectiva històrica (2a part)»: *Revista de l'Alguer*, 2 (1991), pp. 119-133;
- «Documents d'història toponímica algueresa: el *Llibre de las làcanas*»: *Revista de l'Alguer*, 3 (1992), pp. 175-230 (que manté el mateix mètode que l'autor va aplicar a *Il mondo del Càlic* i a *Toponomastica algherese*);
- «Els noms de les herbes del camp de l'Alguer»: *Revista de l'Alguer*, 4 (1993), pp. 153-178;
- «El lèxic dels mariners algueresos, entre catalanitat i mediterraneïtat»: *Revista de l'Alguer*, 6 (1995), pp. 119-208;
- «El lèxic dels mariners algueresos, entre catalanitat i mediterraneïtat (2a part)»: *Revista de l'Alguer*, 7 (1996), pp. 155-214;
- «El nom popular dels ocells a l'Alguer»: *Revista de l'Alguer*, 9 (1998), pp. 165-210;
- «Corax, la primigènia "Algarium". Una scoperta archeologica che nasce dalla toponomastica»: *Revista de l'Alguer*, 10 (1999), pp. 231-244.

Alguns d'aquests articles són una anticipació de monografies lexicogràfiques posteriors més aprofundides:

- «Els noms de les herbes del camp de l'Alguer» (1993) és el preàmbul –si se'm permet l'expressió– del llibre *Le piante spontanee ad Alghero. Nomi, proprietà, usi, etimologia* (Sassari: EDES, 2001);
- I «El nom popular dels ocells a l'Alguer» (1998) és un primera presentació del volum *Il nome popolare degli uccelli ad Alghero*, amb pròleg de Joan Veny i Clar (Sassari: EDES, 2006).

No serà fins a l'any 2007, un cop Rafael Caria ja ha estat nomenat membre de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans el febrer del 2006 (el primer alguerès que en forma part, val a dir-ho), que, amb l'article «El català de l'Alguer: apunts per a un llibre blanc» –editat en la *Revista de Llengua i Dret* (on Caria ja havia publicat altres articles com ara «Les *Ordinacions* municipals de l'Alguer (1526)» [1994])–, l'estudiós fa una mena de balanç de la seva trajectòria filològica i de recerca: «El que proposo avui té, doncs, el caire d'uns apunts per a un llibre blanc amb uns apartats que toquen bàsicament vuit aspectes del problema.» I ho farà, com és habitual en ell, de la mà de la diacronia per a arribar a donar compte de l'anàlisi sincrònica de l'alguerès: «Aquests [vuit aspectes] es mouen des d'una perspectiva històrica a partir de la qual s'arriba a la situació actual de l'alguerès –tal com l'he enregistrada–, monitorant la vehiculació social de la llengua en l'oralitat i en l'escriptura en les més variades situacions generacionals, de classe, d'ambient, de treball i de territori»: 1) «Els aspectes demogràfics, econòmics, polítics, socioculturals i docents», 2) «La "qüestió de la llengua" a cavall del segle XIX als temps de "La Palmavera"», 3) «Els orígens de l'alguerès modern», 4) «La mediterraneïtat de la població a partir del segle XVI», 5) «La influència dels adstrats i la diglòssia entre els segles XIX i XX», 6) «Des de la diglòssia a la substitució lingüística actual», 7) «El marc jurídic i les falses expectatives: el cost econòmic d'una planificació lingüística» i 8) «Perspectives de futur i conclusions; des d'una imprescindible unitat d'intents a una planificació social de la llengua» (Caria, 2007: 29-30).

És molt probable que Caria, atès el seu estat de salut, hagués tingut la necessitat de fer balanç amb aquest assaig de la seva trajectòria filològica, perquè la seva ha estat una vida dedicada a la recerca sobre l'alguerès, a cavall de la diacronia i de la sincronia. Des d'un posicionament autodidacte, és ben cert (i potser amb una formació paleogràfica o d'interpretació textual a vegades incompleta), però amb una herència científica d'obligada referència, molt especialment en els camps de l'onomàstica i de la lexicografia. Avui, qui vulgui aprofundir en l'estudi de l'alguerès no pot prescindir dels treballs de Caria, un nom que forma part d'una no gaire extensa llista de llinatges d'estudiosos d'aquest dialecte: Antoni Ciuffo, Giovanni Palomba, Heinrich Kuen... i ara Rafael Caria. Fins i tot en la dedicatòria impresa d'aquest darrer article, Rafael Caria sembla acomiadar-se de la comunitat científica que el va aixoplugar, perquè hi llegim: «Homenatge a Antoni M. Badia i Margarit, Joan Veny, Joan Bastardas i Jordi Carbonell, quatre grans Mestres, quatre grans Savis del nostre temps, des de l'Alguer, amb gratitud» (Caria, 2007: 29). ◆

Referències bibliogràfiques

Bosch (1999): Andreu BOSCH I RODOREDA, *Els noms de la fruita a l'Alguer. Edició dels registres d'estimes de fruita de la "Barracelleria" (1783-1829),* Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

Bosch (2008): Andreu BOSCH I RODOREDA, *La interferència dels parlars sards en el català de l'Alguer entre els segles XVII i XVIII. Estudi del lèxic a través dels "Registres de danys" de la "Barracelleria" (1683-1829),* tesi doctoral, Universitat de Barcelona.

Caria (1990): Rafael CARIA, *Il mondo del Càlic. Studi di toponomastica e lessicografia algherese,* Sàsser, EDES.

Caria (1993): Rafael CARIA, *Toponomastica algherese. Introduzione allo studio dei nomi della città, del territorio e delle coste di Alghero,* Sàsser, EDES.

Caria (2007): Rafael CARIA, «El català de l'Alguer: apunts per a un llibre blanc», dins *Revista de Llengua i Dret*, 46, Barcelona, pp. 29-102.

El cim dels Espadats

Marcel Fité,
El cim dels Espadats,
Barcanova,
Barcelona 2008

Al cim dels Espadats, una muntanya selvàtica i misteriosa al veral de Valldarques, hi passen coses estranyes i enigmàtiques. Sobretot a la casa que hi ha al capdamunt del cim, habitatge d'un home tan solitari i esquívol com un llop: lo Boriac. Un Boriac que ve un dia que es mor, per bé que a la casa, inexplicablement, continua havent-hi vida. Un succés que farà anar de corcoll en Roc, l'Agustí i la Marta, tres amics d'esperit inquiet que dedicaran les vacances d'estiu a ficar-hi tossudament i arriscadament el nas, per veure si en poden treure l'entrellat, i a preparar-se per a participar amb un rai en la Diada dels Raiers, la gran festa anual que celebra Vilareny –llegiu Nargó–, «per evocar l'antiga feina que durant segles havia donat vida al poble i a la comarca».

Marcel Fité, que ja ens havia demostrat la força de la seva literatura tant en el camp de la narrativa –*Històries de vetllador*, premi Les Talúries 1997– com en el de la novel·la –*El carrer dels Petons*, premi Manuel Cerqueda i Escaler 2002, i *Un seient a la llotja*–, en *El cim dels Espadats* confirma una maduresa extraordinària en l'ofici d'escriure. Perquè el text i les situacions que hi descabdella us sedueixen tot seguit, us xuclen com un remolí del Segre des del començament, i us mantenen en un estat de suspens fins al final, girant full rere full empesos pel desig de voler saber com resol els fantàstics fets que hi narra i com s'acaba tot.

Altrament, els personatges que Marcel Fité hi crea –a part dels quatre esmentats: lo Boriac, en Roc, l'Agustí i la Marta– són una delícia d'humanisme, acompanyat, en algun cas concret, d'una certa i innocent rusticitat. Com l'oncle Peret, un exiliat de la guerra del 36, culte i pedagog, seguidor i admirador de Pompeu Fabra, que retorna a Vilareny després d'haver seguit mig món i hi imparteix classes de llengua i literatura catalanes, a part d'assistir puntualment cada any a la Universitat Catalana d'Estiu. O com l'Antoni, amic del Peret, lector empegueït i escultor, però als quals la guerra malauradament separa: l'Antoni és del bàndol guanyador, lo Peret és del bàndol perdedor. O com lo Cama, que viu del contraban i volgudament isolat, rebel a abandonar la terra que l'havia vist néixer, com anaven fent molts d'altres, en una diàspora que va provocar una davallada demogràfica monumental arreu de la muntanya.

Guerra i terra: vet aquí dos dels elements, entre altres, en què descansa la novel·la que Marcel Fité ens ofereix en un exercici de memòria. Perquè la memòria –és a dir, l'imaginari del passat col·lectiu que ens ha estat tramès– és el que ens identifica com a poble i ens dóna cohesió social. Per això Marcel Fité reconstrueix, en *El cim dels Espadats*, una part de la història de la Catalunya nord-occidental –primera guerra carlina, guerra del 36, persecució de la identitat catalana– vista i protagonitzada per personatges del poble ras, en un cant contra la tragèdia de les guerres i el silenci social que s'imposa a causa de la por i el terror que provoquen. Com diu un dels protagonistes, «que en són de dolentes les guerres i que maca pot ser la vida només amb una mica d'amor!».

De fet, la citació de Lev Tolstoi amb què Marcel Fité encapçala *El cim dels Espadats* –«Què forçava aquests homes a incendiar les cases, a matar els altres? Quina força empenyé els homes a obrar d'aquesta manera?»– ja ens indica, en bona mesura, per on anirà el rumb de la novel·la. Ara bé, Marcel Fité no limita la narració a ser un sol cant contra la guerra, sinó que n'hi plasma tot un ventall, i ben intens, a favor de valors com l'alegria de viure, l'amistat, la família, els coneixements, el treball constant, la lectura, la lletra escrita, el respecte als animals i a la natura...; és a dir, hi aboca el pensament d'un autor que creu profundament en els valors humans i la naturalesa, amb la persona com a ésser suprem de la creació.

En resum, Marcel Fité ens ofereix, amb *El cim dels Espadats*, una novel·la ben tramada, ben escrita i ben resolta, recomanable tant a joves com a grans. ◆

Josep Espunyes

Llengua i comunicació

Joan Tudela,
Llengua i comunicació,
Fundació Josep Comaposada,
Barcelona 2006.

Joan Tudela és un periodista i sociolingüista ben conegut per la gent d'aquest país que sent inquietud pel futur de les llengües amenaçades i, per tant, pel futur de la llengua catalana. Els seus treballs, sempre d'una gran claredat i racionalitat, han aparegut publicats en diversos volums i en centenars d'articles de diaris i revistes, fet que li ha permès d'ésser distingit amb diversos premis: el Francesc Layret, el Ciutat de Barcelona, el Gaziel, el Jaume Ciurana, el Federació d'Ateneus i el Serra Moret.

L'obra que presentem, *Llengua i comunicació*, és un quadern editat per la Fundació Josep Comaposada, entitat que treballa des de fa anys en la mai prou lloada tasca de fomentar l'ús del català en el món laboral i sindical.

La publicació consta de tres parts. En la primera se'ns presenta un mapa de la comunicació presencial amb una exposició clara i concisa dels principals factors (auditius, visuals i globals) que hi intervenen. En la segona, dedicada a la comunicació escrita, se'ns explica d'una manera metòdica i detallada el procés de creació d'un text escrit a partir d'un itinerari dividit en quatre etapes: preescriure, escriure, reescriure i postescriure. En la tercera part, Tudela ens ofereix un centenar d'aforismes destinats a fer prendre consciència lingüística i a animar els lectors a comprometre's en la noble lluita de defensar el ple ús del català en el territori que li és propi. Aquests aforismes, senzills i precisos, tenen la virtut de desvetllar, amb el seu esclat lluminós, les consciències adormides i manipulades per anys i panys de silenci interessat i de tenebra imposada. Heus-ne aquí alguns exemples: «El futur de la llengua catalana no està escrit enlloc: l'escrivim cada dia entre tots.» «Viure en català al nostre territori és la nostra manera de contribuir al manteniment de la diversitat lingüística del planeta.» «En tot el món, només nosaltres parlem català: és la nostra contribució a la diversitat lingüística de la humanitat.» «La gent de Catalunya som un sol poble i la nostra llengua comuna és el català.» «Per a la gent de Catalunya, parlar català és la nostra manera de parlar valencià.» «El català no és ni ha estat mai una llengua d'imposició: mai cap dictadura no ha imposat el català.» «Deixar de parlar en català als que l'estan aprenent és fer-los una mala passada.» «De la vitalitat de la llengua d'aquí, tots en som responsables.» «La immersió escolar en català està molt bé; però és encara millor la immersió social en català.»

En definitiva, una obra pràctica, directa i intel·ligent que, d'una manera clara i senzilla, pot ser de gran utilitat i eficàcia de cara a aconseguir acostar-nos una mica més a la normalització lingüística del món laboral i, per tant, del conjunt de la llengua. Una eina, doncs, que, servint la llengua del territori, defensa el patrimoni lingüístic de la humanitat, perquè, com diu el mateix Tudela: «Com més fem servir el català, més contribuïm a mantenir la diversitat lingüística del planeta.» ◆

Marcel Fité

L'ànima de la vall

Lluís Cerarols,
L'ànima de la vall,
Ed. Pagès,
Lleida 2008.

Lluís Cerarols (Calders, 1957) ja va demostrar, fa uns sis anys, amb la publicació de Miquelet el Cargolaire, i altres contes calderins, els seus dots de narrador, i ara ens ofereix aquesta novel·la, que l'any passat guanyà el III Premi Ramon Roca Boncompte a Tàrrega. Dotat, doncs, per a la narració fabuladora, l'autor sap imaginar històries, recrear ambients, dibuixar personatges, mantenint alhora la versemblança, la fantasia i la intriga. L'ànima de la vall és una novel·la amb dues trames sobreposades: una d'antiga (situada a finals del segle XIX i amb un protagonista de Calders) i una de moderna (situada en l'època actual i amb un protagonista barceloní però d'arrels calderines); i l'antiga, a més, combinant-la en dos escenaris geogràfics ben diferents: el nostre país i Cuba. Analitzant l'obra, jo hi destacaria tres valors.

1) En primer lloc, perquè em sembla la tesi que al capdavall s'hi defensa, la reivindicació de la vida lligada a la natura, amb sensibilitat per al misteri del món i, per tant, per a la poesia. Desgraciadament, l'actual civilització tecnocientífica, consumista i hedonista està rompent aquest lligam entre vida humana i naturalesa (per això el títol original de l'obra era *Adéu, vall preciosa!*, remarcant la pèrdua, i per tant l'enyorança, d'aquest valor), i l'autor, a través dels personatges literaris, se'n queixa. Així, doncs, la novel·la conté un missatge de plena actualitat i de fonda visió filosòfica (no endebades l'autor és docent d'aquesta matèria, la filosofia, en l'ensenyament secundari): caldria mantenir l'originari lligam de la vida humana amb la natura.

2) El segon gran valor que veig en la present novel·la és l'esforç per salvar el llenguatge tradicional (lligat també, naturalment, amb la natura, i caic expressament en una redundància). En Lluís Cerarols s'inscriu en la nòmina d'escriptors catalans que segueixen la divisa de Salvador Espriu: «hem viscut per salvar-vos els mots, per retornar-vos el nom de cada cosa...». En aquest sentit, el lèxic que usa és riquíssim i fa les delícies de qui té una mica de gust per la llengua; a més, amb tota la raó, empra formes filològicament ben legítimes si bé no pertanyents (per mancances de la normativa vigent) a l'actual estàndard, com ara el verb recebre (del llatí recipere, que evolucionà en rezebre > reebre > rebre, però mantenint paral·lelament, en algunes comarques i en alguns contextos, la forma llatinitzant recebre) i el substantiu llagardaix (segons el DCVB, del llatí ibero-romànic lacartus, variant de lacertus, essent llagardaix la forma catalana més antiga, i encara viva en moltes comarques). D'altra banda, demostra un gran coneixement dels detalls de cada ambient que reflecteix (p.e., el món de la pagesia i de la ramaderia, les característiques dels famosos estudiants de Vic, l'exotisme d'una colònia espanyola al continent americà, etc.). Hi abunden les descripcions, tothora mestrívoles.

3) El tercer valor que volia destacar en *L'ànima de la vall* és el protagonisme que hi adquireix una comarca natural o subcomarca fins ara poc reflectida en la literatura, com és el Moianès, i concretament la vall de Marfà, que forma un enclavament, per circumstàncies històriques, del municipi de Castellcir, però envoltat pels termes municipals de Moià, Castellterçol i Monistrol de Calders. Aquesta vall és solcada per la riera Golarda i té indrets tan pintorescos com el molí d'en Brotons, la capella i fonts de la Tosca i els Gorgs Blaus. Com tants altres paratges de Catalunya que han merescut assolir categoria literària, d'ara endavant, mercès a la ploma de Lluís Cerarols, hi tindrem aquest.

És útil i agradable de llegir *L'ànima de la vall*: una obra que ens ajudarà a salvar l'ànima –la comunió amb la natura, la bellesa del llenguatge, l'obertura al misteri de l'univers– en les valls del nostre món modern. ◆

Josep Ruaix i Vinyet

Entorn de Fabra

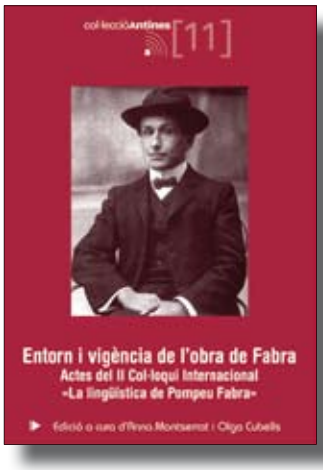

A cura d'Anna Montserrat
i d'Olga Cubells,
Entorn i vigència de l'obra de Fabra. Actes del II Col·loqui Internacional «La lingüística de Pompeu Fabra»,
Ed. Cossetània,
Valls 2007.

L'any 1998, amb motiu del cinquantè aniversari de la mort de Pompeu Fabra, es va fer a Tarragona el I Col·loqui Internacional «La lingüística de Pompeu Fabra», organitzat pel Departament de Filologia Catalana de la Universitat Rovira i Virgili. Cinc anys més tard (2003), se'n feia la segona edició. El llibre *Entorn i vigència de l'obra de Fabra* recull les aportacions que es van fer en aquest segon col·loqui. D'entre les aportacions més destacades –i és ben bé difícil fer-ne una tria– hi ha unes reflexions sobre l'evolució i l'aplicació –i els problemes que s'hi associen– del llenguatge estàndard català i de la normativa fabriana en particular, fetes per Jordi Ginebra; un treball sobre la difusió de la normativa fabriana durant el tardofranquisme, presentat per Daniel Casals; una aproximació al procés de revisió de les proves de la *Gramática* de Fabra de 1912, feta per Lluís Marquet; un report de textos desconeguts de Fabra, a càrrec de Josep Murgades (hi ha un treball més extens, del mateix autor, publicat per l'editorial lleidatana Punctum); una comparació entre les propostes de Par i de Fabra en matèria sintàctica, feta per Salomé Ribes; un estudi sobre els criteris de codificació sintàctica de Fabra, presentat per Joan Costa; un estudi sobre el règim verbal en l'obra gramatical de Fabra, elaborat per Anna Montserrat; una reflexió a l'entorn de l'estructuració gramatical de la *Gramàtica* de 1956, presentada per Abelard Saragossà; un estudi sobre la influència del diccionari de Pere Labèrnia en el de Fabra, elaborat per M. Teresa Domingo; una anàlisi funcional dels exemples del diccionari de Fabra, realitzada per Maria Bargalló; un comentari sobre les subentrades amb nucli nominal del diccionari de Fabra, fet per Gemma Pauné; una aproximació a l'herència fabriana en el tractament lexicogràfic de la fraseologia, duta a terme per Kárloy Morvay; una anàlisi de l'aportació de Fabra com a lexicògraf, a càrrec de Germà Colón; una comparació entre la tradició lexicogràfica catalana i la sueca durant els segles XIX i XX, feta de Dan Nosell; o una notícia sobre l'edició de les obres completes de Fabra, a càrrec de Joan Solà (entre altres aportacions). Com es pot veure, l'obra és una aproximació a diverses qüestions relatives a l'obra de Fabra, feta des de diversos angles (factors històrics o socials; aspectes lexicogràfics; aspectes gramaticals; etc.). Per tant, és una obra que permet conèixer amb detall tot allò que va tenir a veure amb el procés de codificació del català i la seva aplicació. Aquesta aportació es complementa amb els dos volums del I Col·loqui, i és previst que s'hi sumi el volum de les actes del III Col·loqui, que ha de tenir lloc a Tarragona el desembre del 2008. ◆

Xavier Rull

CURSA EL CORTE INGLÉS

El Corte Inglés,
organitzador des de fa 30 anys
de la gran festa de l'esport
popular a Barcelona.

SOM UN MÉS

Quan correm al teu costat entre tota aquesta multitud, sense cap altra meta que participar. Quan aplaudim un espectacle, una òpera o un concert. I especialment, quan ens enorgullim de la nostra cultura i les nostres tradicions, com quelcom nostre que cal defensar. Per això, i per moltes coses més, a El Corte Inglés ens sentim un més a fomentar la cultura catalana i donar-li suport.

El Corte Inglés

Patrocinador oficial del QUIOSC·CAT de l'APPEC.

GRAN TEATRE DEL LICEU

El Corte Inglés, mecenes del Gran Teatre del Liceu.

PALAU DE LA MÚSICA

El Corte Inglés, membre d'honor de la Fundació Orfeó Català-Palau de la Música Catalana.

AUDITORI DE GIRONA

El Corte Inglés, patró de la Fundació Auditori-Palau de Congressos de Girona.

ESCOLA DE SARDANES

El Corte Inglés organitza des de fa 31 anys aquesta escola, on més de 20.000 nens i nenes han après a ballar sardanes.

MINYONS DE TERRASSA

El Corte Inglés, patrocinador des de fa disset anys de la Diada dels Minyons de Terrassa.

Un país de revistes

Exposició
25 anys de l'Associació de
Publicacions Periòdiques
En Català.

Al Palau Robert,
del 15 de juliol
al 24 de setembre
de 2008.

Passeig de Gràcia 107, Barcelona.

Patrocina

Col·labora

Organitza

Generalitat de Catalunya